

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARIN DİN EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

HAZIRLAYAN
Leyla KOZAN

ELAZIĞ-2012

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİMİ

KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARIN DİN EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

HAZIRLAYAN

Leyla KOZAN

Jürimiz,/....../2011 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/....../2012 tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Korunmaya Muhtaç Çocukların Din Eğitimi****Leyla KOZAN****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı****Din Eğitimi Bilim Dalı****Elazığ-2012; Sayfa: X+120**

İslam dini, çocuğu insanlık bayrağını taşımaya aday bir varlık olarak görmüş ve çocuğun bakım ve eğitimi üzerinde hassasiyetle durmuştur. Dinimiz çocuğun bakım ve eğitim görevini önce anne babaya verir, ancak onların yokluğu veya görevlerini yapamadıkları durumlarda bu görev devletin sorumluluğundadır. Ülkemizde de söz konusu çocukların korunması ve yetiştirilmesinin devletçe ele alınması, ilgili yasayla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir. Devletin sorumluluğunda olan bu çocuklara korunmaya muhtaç çocuklar denmektedir. Korunmaya muhtaç çocuklar, birçok sorunla karşı karşıya olduklarından ülkemiz çocukları arasında ayrıca ele alınması gereken bir grubu oluştururlar.

Korunmaya muhtaç çocuklar, Peygamber Efendimizin döneminden günümüze kadar gerek toplum gerekse devlet tarafından farklı yöntem ve şartlarda himaye altına alınmış, ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır.

Biz, bu çalışmada korunmaya muhtaç çocukların göz ardı edilen veya tam anlamıyla karşılanamayan manevi ihtiyaçlarına cevap olması açısından din eğitiminin önemini ele alıyoruz.

Araştırmalarımız neticesinde korunmaya muhtaç çocuklarda görülebilen birçok psiko-sosyal soruna ulaştık. Yaşam şartlarına bağlı olarak ortaya çıkan gelişim geriliği, insan ilişkilerinde bozukluk, kimlik karmaşası, güvensizlik, korku ve kaygı halleri, geleceğe dair ümitsizlik, düşük öz saygı düzeyi, karamsarlık, dışlanmışlık hissi, suçlu

davranışlar, olumsuz alışkanlıklar, iç çatışma, ruhsal uyumsuzluk ve depresyon en sık görülen durumlardır.

Din, insanın sevme, sevilme, güvenme, sığınma, bağlanma, değer görme gibi insani istek ve ihtiyaçlarını tatmin eder. Dinini öğrenen ve yaşayan insan ruhsal açıdan daha sağlıklı ve güçlüdür. Bu nedenle yaşadığı olaylar karşısında yılmaz, olumsuz hal ve davranışlara girmez. Bu açıdan bakıldığında hayatın olumsuzluklarıyla erken yaşta karşılaşmış olan korunmaya muhtaç çocuklara din eğitimi verilmesi ciddi bir gerekliliktir. Çalışmamız sistemli ve devamlı bir din eğitiminin korunmaya muhtaç çocukların sahip oldukları olumsuz koşullardan veya yaşamış oldukları özel durumlardan kaynaklanan sorunlarının iyileştirilmesinde büyük bir rol oynayacağını ortaya koymayı amaçlıyor.

Korunmaya muhtaç çocuklara iman esasları öğretildiği takdirde ruhsal açıdan huzurlu ve davranışlarında daha kontrollü olacaklardır. İnançlarını ibadetlere dönüştürmeyi öğrendiklerinde ise dinin onlara aşılacağı tüm güzel duygu ve düşünceleri kişilik haline getirmiş olacaklardır. Bu da onların hayatlarındaki olumsuzlukların etkilerinden kurtulmalarını ve sağlıklı bireyler olmalarını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Korunmaya muhtaç çocuk, sorun, din, din eğitimi, iman eğitimi, ibadet eğitimi.

ABSTRACT

Master's Thesis

Religion Education of the Children in Need of Protection

Leyla BALTACI

University of Firat

Institute of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Studies

Department of Religious Education

Elazığ–2012; Page: X+120

The Religion İslam figures the child as a candidate creature holding the flag of humanity and gives precision on his education and care. According to our religion, the child's education and care is provided by his father and mother when this is not available the government takes the responsibility. In our country the children mentioned above (childrens in need of protection) whose protection and growth are governmentally held, is done with the well-defined law by Republic of Turkey Ministry of Family and Social Policies. The children under responsibility of the government is named as ‘‘The Childrens in Need of Protection’’. Childrens in need of protection encounter with many problems so that in our country this issue should be considered as a separate group.

The childrens in need of protection whose guidance and needs are fulfilled by different methods since our Prophet's era to nowadays either by publics or governments.

The ignored or accordingly unmet moral needs of the childrens in need of protection are considered in aspect of the religion education that brings up solution, is handled by this Study.

However we have reached many psycho-social problems at the end of our investigations. The most seen problems are as followed; growth retardation due to life standarts, distortion in human affairs/relations, identity confusion, insecurity, fear and

anxiety states, hopelessness about the future, low levels of self esteem, pessimism, feel of exclusion, guilty behaviors, unfavaorable habits, inward fight, spiritual incompatibility and depression.

Religion gratifies the human wishes and needs such as love, to be loved, trust, shelter, binding and appreciate. The humanbeing who learns and experiences his religion is more healthy on mental and strong. Moreover he is undaunted against the bad events, he never behaves or acts inconveniently. In fact that the childrens in need of protection come across bad events of life early ages so it is a must to provide religion education to those children. Our Study aims to show that systematic and continuous religion education play a big role to find solutions for the problems arising because of negative circumstances or experiencing speccial situations those the children in need of protection coming across.

When the children in need of protection are taught of belief basics they will be peaceful spiritually and will be more controlled with their behaviors. Whether they learn to turn their believes to prayers the pleasant sensation and ideas inspired them by religion will be their personality. Thus they will be freed of the negative effects of their lives and become trustworthy persons.

Keywords: The children in need of protection, problem, religion, religion education, belief education, prayers education.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Amacı	2
3. Araştırmada Kullanılan Yöntem	3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM'DA ÇOCUK	5
1.1. Kur'an-ı Kerim'de Çocuk	6
1.1.1. Kur'an'da Çocuğun Önemi	6
1.1.2. Çocuk Sevgisi	6
1.1.3. Çocuğun Eğitimi.....	7
1.1.4. Çocuk Hukuku.....	9
1.2. Hadislerde Çocuk	11
1.3. Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi	13
1.3.1. Çocukta Din Duygusu	13
1.3.2. Çocukta Ahlaki Gelişim	16
1.3.3. Çocukta Dini Gelişim	17

İKİNCİ BÖLÜM

2. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUK.....	20
2.1. Kavramsal Çerçeve	20
2.1.1. Genel Şart	20
2.1.2. Özel Şartlar	21
2.1.2.1. Anne veya Babasız veya Anne ve Babasız Çocuklar	21
2.1.2.2. Anne veya Babası veya Her İkisi de Bilinmeyen Çocuklar.....	21
2.1.2.3. Anne ve Babası veya Her İkisi Tarafından Terk Edilen Çocuklar	21

2.1.2.4. Anne ve Babası Tarafından İhmal Edilip Kötü Alışkanlığa İtilen Çocuklar.....	22
2.2. Tarihsel Süreçte Korunmaya Muhtaç Çocuklar	22
2.2.1. Hz. Peygamber Dönemi.....	22
2.2.1.1. Ashabı Suffa	23
2.2.2. Osmanlı Dönemi.....	26
2.2.3. Türkiye Tarihinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar	27
2.2.3. Günümüzde Korunmaya Muhtaç Çocuklar.....	31
2.2.3.1. Korunmaya Muhtaç Çocukların Belirlenmesi	31
2.2.3.1.1. Belirlemekle Yükümlü Kurumlar	31
2.2.3.1.1.1. Mahkemeler	31
2.2.3.1.1.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu.....	31
2.2.3.1.2. Bildirim İle Görevli Olanlar.....	32
2.2.3.2. Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri	32
2.2.3.3. Korunmaya Muhtaç Çocuğun Kuruma Gelişi	34
2.2.3.4. Korunmaya Muhtaç Çocuğun Kuruma Kabulü ve Kurum Yaşamı.....	34
2.2.3.5. Kuruma Başvuru Nedenleri	41
2.2.3.6. Kurum Bakımının Sakıncaları ve Yararları	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR VE DİN EĞİTİMİ.....	44
3.1. Korunmaya Muhtaç Çocukların Psiko-Sosyal Sorunları	44
3.1.1. Aile Kaynaklı Sorunlar	50
3.1.1.1. Aile.....	50
3.1.1.1.1. Ailede Eğitim	53
3.1.1.1.2. Ailede Sosyalleşme	57
3.1.1.2. Korunmaya Muhtaç Çocuk Açısından Aile.....	61
3.1.1.2.1. Anne-Baba Yoksunluğu	62
3.1.1.2.2. Parçalanmış Aile	67
3.1.1.2.2.1. Ölüm	67
3.1.1.2.2.2. Ayrılma.....	68
3.1.2. Kurum Bakımından Kaynaklanan Sorunlar	74
3.1.3. Sokak Çocuklarının Sorunları	78

3.2. Sorunların Çözümünde Din Eğitiminin Rolü.....	81
3.2.1. Din Eğitimi	81
3.2.2. Din Eğitiminin Amacı	82
3.2.3. İslam Dini Eğitiminin Öngördüğü İnsan Modeli.....	84
3.2.4. İslam Dini Esaslarının Sorunları Çözmede Etkisi	86
3.2.4.1. İnançın Psikososyal İşlevleri	86
3.2.4.1.1. Dini İnanç ve İnsan	86
3.2.4.1.2. Allah İnanıcı.....	89
3.2.4.1.3. Ahiret İnanıcı.....	91
3.2.4.1.4. Kader İnanıcı	91
3.2.4.2. İbadetlerin Psikososyal İşlevleri	92
3.2.4.3. Bir Psikoterapi Yöntemi Olarak Dua.....	95
3.2.5. Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Din Eğitimi.....	96
3.2.5.1. Korunmaya Muhtaç Çocuk ve İman Eğitimi	98
3.2.5.2. Korunmaya Muhtaç Çocuk ve İbadet Eğitimi	103
SONUÇ VE ÖNERİLER	105
BİBLİYOGRAFYA	107
ÖZGEÇMİŞ	120

ÖNSÖZ

Toplumun emanetleri olan korunmaya muhtaç çocukların maddi-manevi tüm ihtiyaçlarının karşılanması insanlığın sorumluluk alanına girmektedir. Bu çocukların durumları ve yaşam şartları incelendiğinde hayatlarında birçok eksikliğin ve problemlerin olduğu görülmektedir. Onların hayatlarında eksikliklerini yaşadıkları şeylerin ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan sorunlarının giderilmesi adına din eğitimi etkin çözüm yöntemlerine sahiptir. Korunmaya muhtaç çocukların maddi ihtiyaçları bakıldıkları kurum veya kişiler tarafından karşılanırken dini ve ahlaki ihtiyaçları göz ardı edilmektedir. Bu da çocukların kişisel gelişimlerinde boşluklar yaratmaktadır. Bu çalışmada din eğitiminin insanın maddi manevi varlığını koruyup geliştirmesi işlevinden yararlanılarak korunmaya muhtaç çocuklara bu açıdan destek sunulması hedeflenmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde İslam'da çocuk konusu ele alınmış, Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in çocuğa bakışı ve çocukta dini duygu ve düşünce gelişimine yer verilmiştir.

İkinci bölümde korunmaya muhtaç çocuk kavramı tanımlanmış ve korunmaya muhtaç çocuklara Hz. Peygamber döneminde, Osmanlı döneminde ve günümüzde toplum ve devlet tarafından sunulan hizmetlere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde öncelikle korunmaya muhtaç çocukların sorunları incelenmiştir. Bu amaçla çocukların aile yapıları ve yaşam şartları ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. İkinci olarak ise din eğitiminin genelde insana özelde ise korunmaya muhtaç çocuklara katacağı olumlu duygu, düşünce ve tutumlar açıklanmıştır.

Sonuç bölümünde ise araştırmadan elde edilen sonuçlar ve bu sonuçların değerlendirilmesi sunulmuştur.

Çalışmamın hazırlanmasında bilgi ve tavsiyeleriyle yardımcı olan değerli hocam Şuayip ÖZDEMİR'e teşekkür ederim.

KISALTMALAR

AAKB	: Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı
Age	: Adı Geçen Eser
agm	: Adı geçen makale
agt	: Adı geçen tez
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları
Bkz	: Bakınız
c	: Cilt
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Edt	: Edition(Yayınevi)
Haz	: Hazırlayan
Md	: Madde
MEBY	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜ	: Marmara Üniversitesi
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
RG	: Resmi Gazete
s	: Sayfa
SBF	: Sosyal Bilimler Fakültesi
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHÇEKK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu
sy	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc	: Tercüme
Ts	: Tarihsiz
Yay	: Yayınları
YYY	: Yetiştirme Yurtları Yönetmeliği

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Toplumun herhangi bir kesiminde ortaya çıkan bir problem veya eksiklik tüm insanlığı tehdit eder hale gelebilir. Bu nedendir ki Peygamberimiz Müslümanları bir vücudun azalarına benzetmiştir.¹ Vücudun bir azasında oluşan rahatsızlık nasıl diğer azalarda da rahatsızlık oluşturabiliyorsa Müslümanların herhangi birinin problemi diğer Müslümanları da etkilemektedir.

Bu açıdan baktığımızda toplumun maddi ve manevi desteğe en çok ihtiyaç duyan kesimini oluşturan korunmaya muhtaç çocuklara ait mevzular toplumu derinden ilgilendirmektedir. Bu, Müslümanlığın getirdiği mesuliyet duygusunun gereği olduğu gibi toplumun huzur ve mutluluğunu sağlamak açısından da önemlidir. Korunmaya muhtaç çocuklar 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda “beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk” şeklinde tanımlanmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklar aile şefkatinden ve denetiminden mahrum olan çocuklardır. Sadece bu, onların en ideal şartlarda dahi bir takım sorunlara sahip olmalarına sebep olmak için yeterli bir durumdur. Kaldı ki onlar, buna bağlı olarak veya bundan bağımsız ortaya çıkan birçok olumsuzluk ile karşı karşıyadırlar. Ölüm, ayrılık, terk edilme, ailede yaşanan çatışmalar, üvey anne veya babanın varlığı, anne babanın ihmalinin veya istismarının sebep olduğu durumlar onların hayatlarında ve ruhsal dünyalarında derin izler bırakacak yaralar açmaktadır. Bu problemlerin iyileştirilmediği takdirde ciddi boyutlara ulaşması mümkündür.

Ülkemizde yaşadıkları problemler nedeniyle, aykırı davranışlar gösteren, evden veya yurttan kaçan, sokaklarda yaşayan, madde bağımlısı olan, suça bulaşan, çeteler oluşturan birçok korunmaya muhtaç çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların kendilerine ve

¹ Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, Sahih-i Buhari, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, Salat, 88.

çevrelerine verebilecekleri zararları önleyebilmek için çözüm olarak çalışmamızda din eğitiminin önemine vurgu yapmaktayız.

Din eğitimi çocuğa mutlu, huzurlu, faydalı, anlamlı ve doğru bir yaşam sürdürebilmesi için bir yol haritası sunar. Korunmaya muhtaç çocuklar sahip oldukları problemlerin içerisinde kaybolmamak için bu haritaya ihtiyaç duymaktadırlar. Biz, bu çocuklara verilecek din eğitimi desteğinin onların maddi ve manevi varlıklarını koruyup geliştirmelerini sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Bu çalışmamızın konusu korunmaya muhtaç çocuklara din eğitimi verilmesinin önemini ortaya koymaktır. Buna bağlı olarak korunmaya muhtaç çocuklara ait özelliklere ve din eğitiminin onlar açısından faydalarına değinilmiştir.

Çalışmamız korunmaya muhtaç çocuğa ait problemleri, sebepleriyle beraber tanımlamaya çalışması ve bu problemleri en kapsamlı ve devamlı bir çözüm yöntemi olan eğitim ile bilhassa çocukların özel durumlarına hitap eden din eğitimi yöntemi ile çözümlenmeye çalışması açısından önem arz etmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

İnsanın toplum içerisinde fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması suretiyle yaşamını sürdürmesi en temel haklarından. Tüm toplumsal düzenleme ve kurallar insanın temel hak ve özgürlüklerini kullanabileceği bir ortam oluşturmayı hedefler. İslam dini de insanı varlıkların en üstünü olarak ele alır ve yaşamsal haklarının korunmasına dair tedbirler uygular.

İnsanlar içerisinde korunmaya ve bakıma en çok ihtiyaç duyan kesim çocuklardır. Her türlü ihtiyaçları yetişkinler tarafından karşılanması gereken çocuklar bu acizyetlerinin yanı sıra toplumun geleceğini belirleme noktasında çok güçlü bir konuma sahiptirler. Bu nedenle çocuk ve eğitimi tarihin her döneminde hassasiyetle ele alınan bir konudur.

Ülkelerin kalkınma projeleri, hedefleri oluşturulurken o ülkenin yetiştirmek istediği insan modelinin de belirlenmesi gerekir. Uygulanacak eğitim sistemi ile şekillenecek bireyler, sosyal, siyasal, ekonomik boyutta toplumun kaderini belirleyecek yeterliliğe kavuşabileceklerdir.

Toplumun önemli bir boyutunu oluşturan çocuklar normal aile düzeni içerisinde yetiştirildikleri takdirde sağlıklı bireyler olarak hayata atılmaktadırlar. Ancak ailesi olmayan veya bozuk aile düzenine sahip olan çocuklar, gelişimleri açısından çok önem

arz eden aile desteğinden mahrum büyümektedirler. Korunmaya muhtaç çocuklar dediğimiz bu çocuklar sahip oldukları şartlara bağlı olarak birçok problemle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum öncelikle onların gelişimlerini ve yaşamlarını olumsuz bir şekilde etkilemekte, sonrasında ise çevrelerine yansımaktadır. Daha ileri boyutta ise kendilerine ve çevreye zarara dönüşmektedir.

Ülkemizde korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve koruyuculuğu, sosyal hizmetler ve yetiştirme yurtları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kurumlardaki çocuklar üzerinde yapılmış olan araştırma neticelerine baktığımız zaman çocukların sadece maddi ihtiyaçları ile ilgilenildiği ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmadığını görüyoruz.² Oysa insan maddi ve manevi yönleri olan bir varlıktır. Korunmaya muhtaç çocukların sorunlarının çözümü için bu çocukların manevi olarak da doyurulmuş olması gerekmektedir. Bunu sağlayacak en sağlam ve sağlıklı yol ise din eğitimidir.

Korunmaya muhtaç çocuğa Allah sevgisi aşılınıp beraberinde gelen iman esasları öğretildiği takdirde ruhsal anlamda tatmin olacak, kendileriyle ve çevreleriyle daha barışık bir yaşam sürdürecektir. Bunun neticesinde hayatlarındaki eksiklik ve olumsuzlukların kişiliklerine menfi tesir etmesi engellenmiş olacaktır. Aynı zamanda onlara verilecek ibadet eğitimi ile hem sorumluluk sahibi bireyler olmaları hem de toplumla bütünleşmeleri sağlanacaktır.

3. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Bu çalışmada literatür tarama yöntemi kullanıldı. Çalışmanın birinci bölümünde Temel İslam Bilimleri ile ilişkili kaynaklardan faydalanıldı, ayet ve hadislere yer verildi. İkinci bölümde önce korunmaya muhtaç çocuk tanımlandı sonra geçmişten günümüze korunmaya muhtaç çocuklara sunulan hizmetlerin anlaşılması için tarihsel yöntem kullanıldı. Bu konularda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun kanun ve raporlarından ve bazı tarihi kaynaklardan istifade edildi.

Üçüncü bölümde ise din, din eğitimi, yetiştirme yurtları ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili güncel kaynaklardan faydalanıldı.

² Özdemir, Saadettin, Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları, Isparta 2002, s.51; Demir, Orhan, Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2004, s.81; Yetiştirme Yurdundaki Gençlerin Dini Duygu Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1993, s.107.

Çalışmamızın birçok kısmında korunmaya muhtaç çocuklar üzerinde yapılmış anket ve araştırma sonuçlarına yer verildi. Elde ettiğimiz teorik bilgilerle de bunlar desteklenmeye çalışıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM'DA ÇOCUK

Çocukluk dönemi, doğumdan ergenliğe kadar süren yaşam dilimidir. Bu dönem, ruhça ve bedence insanın en güçsüz ve çok özel bir dönemini oluşturmaktadır. Geleneksel kültürlerde böyle bir dönem ya hiç yoktur ya da hızla geçiştirilmesi gereken bir süreç olarak ele alınmıştır. Çünkü bu toplumlarda asıl olan yetişkinliktir. Yaşamını kas gücüne dayandıran toplumlarda, çocukluk dönemine itibar edilmesi ve bu dönemin uzun bir eğitim sürecine tabi tutulması bir lüks olarak algılanır. Ancak, giderek modern zamanlara (sanayileşmeye) özgü olarak meydana çıkan toplumsal işbölümü, eğitim yoluyla elde edilebilecek bilgi ve beceriye ihtiyaç duyar. İşte bu toplumsal ihtiyaca cevap verebilecek niteliğiyle çocukluk, özel bir dönem olarak karşımıza çıkar.³

İslam'da “insan”, yaratılmışların en şerefli olarak nitelendirilen bir varlıktır. Bu nedenle İslam hukukunda çocuk, insan yavrusu olarak bu şerefi ve bununla yüklenen sorumlulukları taşımaya aday bir varlık olarak değerlendirilmektedir.⁴ İslam'daki yaklaşıma göre, doğumdan on beş yaşına kadar olan devre çocukluk devresidir.⁵ Bu dönemin gerek Kuran'da, gerekse Peygamber hadislerinde özen gösterilmesi gereken bir dönem olduğuna işaret edilmiştir.

İslam'da nikâhın amacı neslin devamını sağlamaktır. Ancak gaye edilen nesil salih ve hayırlı bir nesildir. Buna bağlı olarak İslam'da çocuk eğitiminde, “edep ve terbiye” kavramları çerçevesinde, salih evlat yetiştirilmesi temel prensip olarak kabul edilmektedir. Salih çocuktan kastedilen ise, ana–babalarına, topluma ve dinine yararlı olan çocuktur. Böyle bir çocuk, ana–babaların yetiştirmeleri gereken bir çocuk modeli olarak sunulmaktadır.⁶ Bu nedenle toplumun, ümmetin geleceği olarak görülen çocukla ilgili her konu üzerinde hassasiyetle durulmuştur.

³ Doğan, İsmail, Akıllı Küçük, Sistem Yayıncılık, İstanbul 2000, s.176.

⁴ Şenocak, Hasan, Muhtaç Çocuklar, “İstanbul Yetiştirme Yurtları Üzerine Bir Alan Çalışması”, (Yayınlanmamış Doktora tezi), İstanbul, 2005, s.76.

⁵ Doğan, a.g.e., s.15

⁶ Canan, İbrahim, İslam'da Çocuk Hakları, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1981, s. 62.

1.1. Kur'an-ı Kerim'de Çocuk

1.1.1. Kur'an'da Çocuğun Önemi

Kur'an'ın çocuğa verdiği değeri çeşitli ayetlerde yer alan hitap tarzlarından çok açık bir şekilde görebiliriz. Bu ayetlerde geçen “büneyye” kelimesinin Türkçedeki karşılığı “oğulcuğum”, “yavrucuğum” şeklinde olup sevgi ve şefkat ifade etmektedir.

”Lokman, oğluna öğüt vererek: ”Ey oğulcuğum! Allah’a eş koşma, doğrusu eş koşmak büyük bir zulümdür.” demişti.”⁷

“Babası şöyle söyledi: ”Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma, yoksa sana tuzak kurarlar, zira şeytan insanın apaçık düşmanıdır.”⁸

“Gemi, dağlar gibi dalgalar içinde onları götürürken, Nuh, bir kenarda kalmış oğluna, “Ey oğulcuğum! Bizimle beraber gel, kâfirlerle birlik olma” diye seslendi.”⁹

Kur'an-ı Kerim'de çocuk ve evlat birçok ayetlerde sahip olunan maddi servetlerle beraber zikredilir. Mal, mülk gibi evladın da güç ve kuvvet kaynağı olduğu, bu sebeple de övünme vesilesi yapıldığı beyan edilir.”Bilin ki, dünya hayatı oyun, oyalanma, süslenme, aranızda övünme ve daha çok mal ve çocuk sahibi olmaktan ibarettir...”¹⁰

1.1.2. Çocuk Sevgisi

Çocuklara şefkat ve merhamet beslemek insanın fitri özelliklerindedir. Ancak bu duygular anne ve babalarda azami derecede yoğunlaşır. Bu nedenle bazı ayetlerde “çocuk” kelimesi yerine “göz bebeği” manasına gelen “kurretu a'yun” kelimesi kullanılmıştır.¹¹ Çocuğa duyulan sevgi bazen de evladın maruz kaldığı musibet karşısında anne ve babanın yaşadığı ızdırıp dile getirilerek ifade edilir. Yusuf suresinde Hz. Yakub'un, oğlu Yusuf'un kaybolmasıyla duyduğu üzüntüden gözlerinin kör olmasına sebep olacak kadar ağlaması şefkatinin boyutlarını gösteriyor.¹²

Bebekliğinde Nil Nehrine atılan Hz. Musa'nın annesinin durumunu anlatan ayet de annenin, çocuğuna karşı duyduğu sevgi ve şefkati örnekler.”Musa'nın annesi, yüreği bomboş olarak (evladından başka bir şey düşünmeksizin) sabahladı. Eğer Allah'ın

⁷ Lokman 31/13.

⁸ Yusuf 12/5

⁹ Hud 11/42.

¹⁰ Hadid 57/20

¹¹ Furkan 25/74; Kasas 28/9

¹² Canan, Kur'an'da Çocuk, Cihan Yay., İstanbul, 1984, s.51

va'dine iyice inanması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse saraya alınan çocuğun kendi oğlu olduğunu açığa vuracaktı. Musa'nın ablasına: "Onu takip et" dedi."¹³

Yüce Allah bebeklere sevgisinden vermiştir. İnsanları etkileyen de bu ilahi sevgidir. Bu sevginin bir işareti Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Musa'nın çocukluğu ile ilgili olarak şöyle bildirilmektedir: "Sana gözümün önünde yetiştirilmen için, kendimden bir sevgi bırakmışım."¹⁴ Hz. Musa bu sevgi ile tüm tehlikelere rağmen Firavun'un sarayında ve kendi annesinin sütanneliğinde büyümüştü.¹⁵

Ahret ve cennet hayatının güzelliklerini anlatan ayetlerde de çocuk bu nimetlerden biri olarak zikredilmiştir. "O insanların etrafında öyle ölümsüz genç nedimler dolaşır ki, onları gördüğünde, etrafa dağılıp saçılmış inciler sanırsın."¹⁶ Ayetin Türkçe tercümesindeki farklılıklara bağlı olarak müfessirler "ölümsüz gençler" ifadesinden farklı yorumlara varmışlardır. Fakat genel görüş bu ifadeden kastın "cennetteki ölümsüz evlatlar" olduğu tarzındadır.¹⁷

1.1.3. Çocuğun Eğitimi

Kur'an'da çocuğun terbiyesi, eğitimi ele alınırken öncelikle çocuğun dünyaya geldiği, doğup büyüdüğü ortamı oluşturan "aile"den başlamak gerekir. Çocukla ilgili konular aileden bağımsız değerlendirilemez. Çocuğun hayatına tesir eden tüm alışkanlıklar, yaşam biçimi, düşünce¹⁸ yapısı, hayata bakışı ve en önemlisi terbiyesi ailede şekillenir. Sağlam karakterli bireyler sağlıklı aile ortamlarında büyürler. Huzurlu bir toplum amaçlayan İslam'ın da hedefi bu yüzden doğru bireyler yetiştirmektir.

Bu sebeple Kur'an'da nikâhtan boşanmaya kadar aile hayatına dair birçok meseleye açıklık getiren ayetler vardır.¹⁹

Kur'an'ı Kerim evliliğin kuruluş aşamasından itibaren atılacak adımlarda uygun bir aile ortamının oluşturulmasının dikkate alınmasını ister. Bu nedenle eş seçiminde aranacak niteliklerin başına "imanlı" vasfını koyar.²⁰ Yine bir ayette ise müşrik

¹³ Kasas 28/10-11

¹⁴ Taha 20/39

¹⁵ Bilgin, Beyza, İslam ve Çocuk, DİB Yay., Ankara 1987, s.37.

¹⁶ İnsan 76/19

¹⁷ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kuran Dili, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, VIII, 5491; Diyanet İşleri Başkanlığı Tercümesi, Ankara, 1980

¹⁸ Bkz. Hud 11/42

¹⁹ Canan, Kuran'da Çocuk, s.26.

²⁰ Bkz. Nisa 4/25.

kadınlarla, onlar imana gelinceye kadar evlenilmemesi emredilmiştir.²¹ Bu emrin sebebi ise başka bir ayette doğacak çocuğun annesine benzeyeceği şeklinde açıklanmıştır.²²

Kur'an-ı Kerim'de çok üzerinde durulan ailevi sorumluluk aile halkının dini terbiyesidir. Yaşanılacak yerin seçiminden, namaz, oruç gibi ibadetlerin öğretilip uygulatılmasına, dini yaşayışta elverişsiz hale gelen mekândan hicret etmeye ve ettirmeye varıncaya kadar, dini hassasiyet gösterilmesi gereken pek çok mesele Kur'an-ı Kerim'de yer alır. Aile sorumlusu, ailenin fertlerine öncelikle bir bütün olarak dini tavsiye etmeli, hayatlarını dinin esaslarını uygun olarak şekillendirmelerine dikkat çekmelidir. Kuran'da bu hususa örnek olarak Hz. İbrahim ve Hz. Yakub zikredilir.²³

“Rabbi ona: ”(Kendini Hakk’a) teslim et” dediği zaman O : “Âlemlerin Rabbine teslim oldum” demişti.” İbrahim bunu oğullarına da tavsiye etti. (Torunu) Yakub da (öyle yaptı) ”Ey oğullarım, Allah sizin için (İslam) dinini beğenip seçti. O halde siz de ancak Müslümanlar olarak can verin” dedi.”²⁴

Çocuğa ilk öğretilecek olan şey İslam'ın da ilk esası olan “tevhit” inancıdır. Lokman suresinde Hz. Lokman'ın oğluna öğütlerinin başında da bu gelir. ”Lokman, oğluna öğüt vererek:”Ey oğulcuğum! Allah'a eş koşma, doğrusu eş koşmak büyük bir zulümdür.” demişti.”²⁵

Çocuğun kalbine yerleştirilecek sağlam bir inancın ardından yapılması gereken şey bu inancın tezahürleri olan ibadetleri öğretmektir. Hz. İbrahim'in duası bize dinin direği olan namazın ehemmiyetini hatırlattığı gibi çocuklara öğretilmesi gereken ilk ibadet olduğunu da gösteriyor: “Rabbim! Beni ve çocuklarımı namaz kılanlardan eyle. Rabbimiz, duamı kabul buyur.”²⁶ İslam âlimleri de yedi yaşından itibaren çocuğa namaz emredilmesi hadisinden yola çıkarak namazla ilgili tüm bilgilerin çocuğa öğretilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Kur'an-ı Kerim namaz ibadetinin daha önemli olduğuna vurgu yaparak namaz öğretiminin de üzerinde ısrarla durmuştur. Ancak tabi ki oruç, zekât, hac gibi diğer ibadetlerin de öğretilmesi gerekmektedir.

²¹ Bakara 2/221.

²² Nuh 71/26-27.

²³ Canan, Kuran'da Çocuk, s.90.

²⁴ Bakara 2/130-132.

²⁵ Lokman 31/13.

²⁶ İbrahim 14/40.

Çocuğun dini terbiyesinin içeriğine ibadetlerin yanı sıra ahlaki prensipler de girer. Bu konunun en güzel örneğini Lokman Suresi'nde geçen Hz. Lokman'ın oğluna nasihatlerinde görebiliriz: "Lokman: "Ey oğulcuğum! İşlediğin şey, bir hardal tanesi ağırlığınca olsa da, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, Allah onu getirip meydana kor. Doğrusu Allah latiftir, haberdardır. Ey oğulcuğum! Namazı kıl, ma'rufu (iyi bilineni) emret, münkerden (kötü bilinenden) de nehyet, başına gelene sabret; doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir. İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme; Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi şüphesiz ki sevmez. Yürüyüşünde tabi ol; sesini kıs. Seslerin en çirkini şüphesiz merkeplerin sesidir."²⁷

Ahlak, insanın duygularının bir düzene konulması ile oluşmaktadır. Öfkesini, sevgisini, hırsını, doğruya, iyiye, kutsala yönlendirebilen insan, güzel ahlak sahibi insandır.²⁸ Çocuğa güzel ahlak kazandırmak için çok dikkatli davranılmalıdır, yaptığı hatalar çocuk olduğu için küçümsenmemeli ve asla kayıtsız kalınmamalıdır. Çünkü Kur'an'ın çocuklara dair hükümlerinden biz çocuğun daha anne karnındayken bir birey olarak kabul edildiğini anlıyoruz. Ayrıca henüz anne karnındayken annesinin içinde bulunduğu durumdan (kaygı, stres, üzüntü vs.) etkilenen çocuğun küçük yaşlarda aldığı tepkilerin ahlakına tesir etmemesi mümkün değildir.

Çocuk yaşına uygun bir şekilde disipline edilmelidir. Bazı küçük görünen prensipler çocuğa küçüklükten öğretilmelidir. İyi alışkanlıklar kazanmış bir çocuğun birçok kabiliyeti istenilen yönde geliştirilmiş olacaktır. Bu hareketler zamanla iç yaşantı haline dönüşecek ve kişiye huzur verecektir.²⁹ Örneğin Kur'an-ı Kerim görgü ve nezaket kurallarının çocuklara öğretilmesi ile ilgili şu örneği bize verir: "Ey müminler, hizmetçileriniz ve küçük çocuklarınız, özellikle şu üç vakitte sizden izin almadan odalarınıza girmesinler..."³⁰

1.1.4. Çocuk Hukuku

İslam Hukukuna göre çocuklar anne karnındaki varlıklarından itibaren bir şahsiyet olarak kabul edilmişlerdir. Buna bağlı olarak medeni haklardan faydalanma hakkına sahiptirler. Anne doğum yapmadan baba ölse ve mirası bölüştürmek gerekse,

²⁷ Lokman 31/16-19.

²⁸ Bilgin, İslam ve Çocuk, s.133.

²⁹ Bilgin, İslam ve Çocuk, s.134.

³⁰ Nur 24/58.

çocuğun canlı doğacağı ve yaşayacağı kabul edilecek ve mirasın bölüştürülmesi buna göre yapılacaktır. Ayrıca hamile kadının korunması hükmü vardır. Hamile kadına kasıtlı olarak zarar verip de çocuğunu düşürmesine sebep olan kimse bu zararı ödemek durumundadır.³¹

İslam hukuk kurallarında, çocuklar üzerindeki velayet hakkı babaya aittir. Baba yoksa babanın babası veya onun tayin edeceği kimse veli olacaktır. Özel durumlarda anne de bu vazifeyi üstlenebilir. Baba, çocuğun bakımı, tahsili, dünyevi ve uhrevi vazifelerinin terbiyesinden sorumludur. Nitekim şu ayet babanın bu görevini teyit ediyor: ”Ey iman edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun.”³²

Hidane denilen bakıp büyütme hakkı ise, çocuk annenin bakım ve terbiyesine muhtaç olmaktan kurtuluncaya kadar anneye ait kabul edilmiştir. Annenin olmadığı durumda bu hak, annenin annesine veya onun tayin edeceği kimseye aittir. İstiğna yaşı denilen 7-8 yaşlarına kadar çocuğun bakım ve terbiyesinden annenin sorumlu olmasının sebebi çocuğun bu yaşlarda anne şefkatine daha çok ihtiyaç duymasıdır. Ayrıca Kur’an’da, anne sütünün çocuk açısından önemine binaen annelerin çocuklarını iki yıl emzirmeleri tavsiye edilmiştir.³³

İslam, çocuğun hayatındaki her aşamayı, çocuğun yaşayabileceği her durumu göz önünde bulundurarak bunlara yönelik hükümler vererek çocuğun mağdur olmasını önleme amaçlı tedbirler almıştır. Babanın veya annenin veya her ikisinin ölümlerinde, boşanma durumlarında ya da anne veya babanın belirsizliği gibi durumlarda çocuğun korunması esastır ve çocuğun bakım ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli hükümler uygulamaya konur.

Kur’an-ı Kerimde yer alan konulardan biri de ebeveynin çocuklara eşit davranmasıdır. Ebeveynler Kur’an’ın kendilerine yüklediği sorumlulukları yerine getirirken çocukları arasında ayırım yapmamalıdır. Bu ayırım bazen kız-erkek şeklinde olabildiği gibi bazen de büyük-küçük vs. şeklinde olabiliyor.³⁴ Kız-erkek eşitsizliği cahiliyyeye mahsus bir yanlılıktır. Bu konuya vurgu yapan birçok ayet vardır. ”Beğendikleri erkek çocuklarını kendilerine, kızları da Allah’a mal ediyorlar. O bundan münezzehtir. Aralarında birine kızı olduğu müjdelendiği zaman öfkesinden

³¹ Bilgin, İslam ve Çocuk, s.39-40.

³² Tahrir 66/6.

³³ Bakara 27/233.

³⁴ Canan, Kuran’da Çocuk, s.67.

yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü haber yüzünden halktan gizlenmeye çalışır; onu utana utana tutsun mu yoksa toprağa mı gömsün? Ne kötü hükmediyorlar!”³⁵ ayeti cahiliyyenin bu tutumunu çok açık bir şekilde ifade ediyor. Şu ayet ise Allah-u Teâlânın onların bu durumuna vermiş olduğu bir cevap niteliğindedir: ”Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah’ındır. Dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocuk, dilediğine de erkek çocuk verir. Dilediğini de kısır kılar. O, âlimdir, her şeye kadirdir.”³⁶

Anne-baba her ne sebeple olursa olsun çocuklarının maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılarken herhangi bir ayırma gidemezler. Çocuklarına karşı vazifelerini yerine getirirlerken Allah’ın ölçüsüne uymak zorundadırlar.

1.2. Hadislerde Çocuk

Hiz. Muhammed, kız çocuklarını diri diri toprağa gömen bir topluma peygamber olarak gönderilmiştir. Böyle bir topluma kız olsun, erkek olsun tüm çocukların değerli olduğunu, sevgi ve şefkat gösterirken eşit muamele edilmesi gerektiğini öğretmiştir.³⁷ Hiz. Peygamber öncelikle çocuklar arasında eşit davranılmasını emrederek kız çocuklarına yapılan haksızlığı önlemiştir. Aynı zamanda çocuklara değer vermenin önemini benimseterek toplumun çocuğa bakışını değiştirmiştir.

Peygamber Efendimiz, çocuklara beddua etmeyi yasaklamıştır. Onların her şartta korunmalarını emretmiştir. Bedir Seferine çıkarken Medine dışında ordusunu durdurmuş; yaşlarını küçük gördüğü sahabeleri geri çevirmiştir.³⁸ Savaşlarda çocukların öldürülmesini yasaklamış ve savaş halinde düşman çocuklarına müslüman çocukları gibi davranılmasını istemiştir. O’nun çocuklara gösterdiği sevgi ve şefkatin birçok örneği nakledilir. Bir gün torunu Hasan’ı öperken yanında oturan Akra b. Habis onu görür ve “Siz çocukları öper misiniz? Benim on çocuğum var, hiçbirini öpmedim” der. Bunun üzerine Hiz. Peygamber ona “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz” buyurur.³⁹ Namaz kıldırırken çocuk ağlaması duyunca kısa sureler okuyarak namazı

³⁵ Nahl 16/57-59.

³⁶ Şura 26/49-50.

³⁷ Ay, Mehmet Emin, Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım, Timaş Yay., İstanbul, 2007, s.111.

³⁸ Vakıdi, Muhammed b. Ömer, Kitabü’l Meğazi, tah. Marsden Jones, Beyrut, 1966, II, s.453.

³⁹ Buhari, Teyemmüm, 75.

çabuk bitirmesi⁴⁰, yine namaz esnasında sırtına çıkan torununun düşmemesi için secdeyi uzatması⁴¹ O'nun çocuklara olan derin merhametini ve müsamahasını gösteriyor.

Hız. Peygamber çocuklarla ilgilenir, selam verir⁴², onların hatırını sorardı. O'nun döneminde çocuklar sosyal hayatın bir parçasıydı. Bayram namazının kılınacağı yere kadınlarla birlikte çocuklar da çıkarlardı.⁴³ Hız. Peygamber'in çocuklarla ilgili en önemli düzenlemelerinden biri de kız çocuklarını erkek çocuklarıyla aynı statüye getirmesidir. Kız çocuklarının utanç kaynağı olarak görüldüğü bir dönemde O kız çocuğuna özel önem vermiş, kız çocuğu yetiştirenleri özel olarak övmüştür.⁴⁴ Kız çocuğunu hakir görmeyi ve ona karşı kötü duygu ve düşünce beslemeyi yasaklamıştır.⁴⁵ Kızı Hız. Fatma O'nun yanına geldiği zaman ayağa kalkar, ona selam verir, onu öper ve kendi yerine oturturdu.⁴⁶

Hız. Peygamber'in sünneti dikkate alındığında çocuğun anne baba üzerindeki hakları, ona güzel bir isim koyma, iyi bir eğitim ve öğretimden geçirme, evlendirme ve çocuklar arasında eşit muamele etme şeklinde özetlenebilir. Çocukların ekonomik yönden güçlü olmalarını, babasının malı varken muhtaç duruma düşmelerini önlemek için gerekli önlemleri almıştır.⁴⁷ Malının tamamını bir sefer için bağışlayan Ebu Bekir'e "Çocuklarına ne bıraktın?" diye sorarak çocukların maddi haklarını korumaya yönelik duyarlılığını göstermiştir.⁴⁸ Çocukların manevi hakları olarak en çok üstünde durduğu şey ise terbiyedir. Terbiyeyi anne babanın çocuğuna bırakacağı en güzel miras olarak değerlendirmiştir.⁴⁹ Hız. Peygamber'in hadislerinde "terbiye vazifesi", cihad gibi en çok faziletli bilinen bir faaliyete takdim edilmiştir. Kendisine cihada çıkmak üzere müracaat eden kimselerin geride, çoluk çocuklarına bakacak kimseleri olmadığı için: "Onların yanına dön, zira cihadın iyisi onların içerisinde"50 diyerek geri çevirmiştir.⁵¹ Salih evladı, anne babası için ölümden sonra dahi bir hayır kaynağı olarak zikreden Hız.

⁴⁰ Buhari, Bed'il Vahiy, 173-174.

⁴¹ Buhari, Salat., 106.

⁴² İbn Mace, II, 1220.

⁴³ Buhari, İman, 8.

⁴⁴ Tirmizi, Ebu İsa Muhammed, Sünen, Çağrı Yayınları, Cumu'a, 318 vd.

⁴⁵ İbn Hanbel, Ahmed, Müsned, Kahire 1313, IV, 151.

⁴⁶ Müslim, VII, 359; Buhari, Menakıb, 25.

⁴⁷ Sarıçam, İbrahim, Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s.335.

⁴⁸ Vakıdı, III, s.991.

⁴⁹ Tirmizi, Cumu'a, 337.

⁵⁰ İbn Hacer, el-Metalibü'l-Aliye bi Zevaidi'l-Mesanidi's-Semaniye 2/83, Kuveyt 1973.

⁵¹ Canan, İbrahim, Hız. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, Işık Akdemi Yayınları, İzmir 2008, s.73.

Peygamber, dini terbiye almış ve güzel ahlaka sahip bir çocuğun hem kendisine hem de anne babasına hayırlı olacağına vurgu yapmıştır.⁵²

1.3. Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi

Din duygusunun insanda doğuştan var olduğu Kur'an ve hadislerde ifade edildiği gibi bazı psikologlar ve İslam âlimleri tarafından da ortaya konmuştur. Aynı zamanda din psikolojisi alanında yapılan araştırmaların sonuçları da bunu destekler niteliktedir.

Çocukluk dönemi insanın doğuştan getirdiği niteliklerinin en saf haliyle gözlenebildiği dönemidir. Biz önce çocukta din duygusunun varlığını sonrasında ise bu duygunun gelişimini ele alacağız.

1.3.1. Çocukta Din Duygusu

Kur'an-ı Kerim'de yer alan "Sen yüzünü hanif olarak (eğriliğe sapsaksızın doğru yoldan gitmek, Allah'ı birlemek) dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler"⁵³ ayeti insanın doğuştan dini melekelerle sahip olduğunu haber verir. Fitrat sözlükte, ilk yaratılıştaki kazanılmış özellikler, dış etkilerle değişmemiş tabii durum olarak açıklanır. Fitrat bu anlamda var olan her şeyin ne hikmetle yaratıldığı, yaratılışını, o varlığın doğasını ifade etmek için kullanılmıştır. Allah-u Teâlâ mahlûkatını kendisini bilip tanıyacak kabiliyette yaratmıştır.⁵⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, yukarıdaki ayetin tefsirinde şunları söylemektedir: "İnsan nefsinin bütün meyillerinde yaratılış hikmetine doğru esaslı bir içgüdü, bir tabiat vardır ki, ona da fitrat denir. Ve fitrat, hep hak ve hayra yönelik bir istikamet takip eder. Mesela insanın acıkması ve yemeye, içmeye meyletmesi, yaşamak için kendisine lazım veya faydalı yahut daha uygun olanı alma hikmeti içindir. Yoksa zehir yutmak veya kuru bir zevk uğruna israf ile midesini bozmak için değildir. O zaman fitrat bozulmuş, sapıklığa düşülmüş olur. İnsanın, insan ruh ve zekâsının, fitratının aslı da Hakk'ı tanımak ve gerçek yaratanından başkasına kul olmamak içindir. İnsana ruh, yanlış duysun, şeytana uysun diye değil, gerçeği ve iyiliği duysun, aslını ve sonunda döneceği yeri ve ona karşı vazifesini bilsin

⁵² İbn Hanbel, V, 269.

⁵³ Rum 30/30.

⁵⁴ İbn.Manzur, Lisanü'l-Arab, Beyrut, (t.y.), V, 55.

diye verilmiştir. Nitekim fitrat üzere giden veya fitrata yakın olan temiz ruhlar yalanı, eğriliği, bilmez. Eğrilik meyli sonradan gelip geçici olarak kazanılan bir azmanlıktır.”⁵⁵

Kur'an-ı Kerim'de insanın fitratı gereği sahip olduğu niteliklerle Allah'ı bulabileceğinin delili olarak Hz. İbrahim örnek veriliyor.⁵⁶ Hz. İbrahim, içten gelen bir kuvvetin tesirinde kalarak ilahi kudreti aramaya başlar, çeşitli müşahede ve muhakemeler neticesinde göklerin ve yerin Rabbi olan, eşi ve benzeri olmayan Allah'ı bulur.⁵⁷

Yüce Allah insanların objektif olduğu ve kendilerine verilen zihinsel yetileri doğru kullandığı takdirde tevhit inancına erişeceği afak ve enfüsteki delilleri değerlendirerek bu inancı bulabileceğini açıklamaktadır.⁵⁸

Hz. Peygamber'in hadislerinde de fitrat ele alınmıştır. O'nun bu konuyla ilgili en meşhur hadisi şöyledir: ”Her doğan yaratılış (İslam fitratı) üzere doğar. Sonra annesi babası onu yahudileştirir, hıristiyanlaştırır veya mecusileştirir.”⁵⁹ Bu hadiste çocuğa ve çocuğun terbiyesine tesir eden iki etken ifade edilmiştir. Birincisi çocuğun yaratılışı itibariyle inanmaya meyilli olması; ikincisi çevresel faktörlerden etkilenmeye müsait bir yapısının olması. Çocuk yaratıcısını bir ispata ihtiyaç duymaksızın kabul eder. Çünkü Allah onun kalbine inanma duygusu yerleştirmiştir. Fıtratta bu özellik bulunmakla beraber, onun insanı zorlayıcı bir tesiri yoktur. İnsan, doğuştan gelen bir duygu ile Allah'ın varlığını ve birliğini benimser, iyiliğe, fazilete ve hayra meyl eder. Fakat iyi bir terbiye almazsa, zararlı ortamlarda yetişirse çocuk farklı mecralara da yönelebilir.⁶⁰ Çünkü çocukların yaratılışları çevreleriyle bütünleşmeye müsaittir. Kabiliyetleri, onları etkileyen kültüre göre şekillenebilecek esnekliktedir. Dolayısıyla çocuklar yetiştirme ortamlarına göre iyi-kötü, doğru-yanlış gibi değer yargılarına ve inanış özelliklerine sahip olurlar.⁶¹

Bazı batılı psikologlar da yaptıkları araştırmalar neticesinde çocukta dini bir potansiyelin bulunduğu sonucuna varmışlardır. Piaget ve Kohlberg'e göre bu eğilim dışsal güçler tarafından engellenmediği takdirde evrensel ahlak kurallarının

⁵⁵ Yazır, VI, s.255

⁵⁶ En'am 6/75-80.

⁵⁷ Ay, a.g.e., s.73.

⁵⁸ Yılmaz, Hakkı, Tebyinül Kuran İşte Kuran, İşaret Yay., İstanbul, c.8, s.294.

⁵⁹ Müslim, VIII, 53.

⁶⁰ <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/hak/dinden/uzaklasinca/ne/olur>. 11.10.2010.

⁶¹ Bilgin, İslam ve Çocuk, s.20-21.

benimsendiği bir noktaya kadar ulaşabilir.⁶² C.G.Jung, ise “İnsanın ruh sağlığı ve kararlılığı, içgüdülerinin olduğu kadar doğal dinsel işlevinin de uygun bir biçimde ifade edilmesine bağlıdır” demektedir.⁶³

Descartes’in “Bir sanatkâr yaptığı bir şeye nasıl mührünü basarsa, Tanrı da mükemmel varlık fikrini bizim ruhumuza âdeta damga gibi basmıştır”⁶⁴ cümlesi Tanrı inancının insanın doğasında var olduğunu ve insana Tanrı tarafından yerleştirildiğini ifade eder.⁶⁵

Alman Filozofu Kant da Tanrı idesini insanın sahip olduğu üç temel ideden biri olarak ortaya koymuştur.⁶⁶ Buna benzer bir düşünceyle John Calvin, Tanrı'nın varlığının insan yapısına yerleştirildiğini ileri sürmüştür.⁶⁷

“Her şeyden büyük ve her şeyi yaratıp istediği gibi idare eden bir Tanrı düşüncesi çocuğun ruhi ve manevi gelişimine tamamen uygundur” diyen Remplein, düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir: ”Dini inancın tohumları hiç şüphesiz insanın ruhunda ve benliğinde bulunmaktadır. Nasıl insanlık daha ilkel basamakta iken dini tasavvur ve duygulara sahip idiyse o zamandan bu zamana kadar çocuğun ruhi ve manevi gelişmesi, nesillerden nesillere sürüp gelen bir gelişmenin devamıdır.”⁶⁸ Gemelli, ise “Hürmet etme ve baş eğme tutumları, çevre tesiriyle dahi açıklansa, bu insiyaki temayülün bir sonucudur.” demektedir.⁶⁹

İslam âlimlerinin çocuğun ruh dünyasıyla ilgili görüşleri de bu doğrultudadır. İbn Miskeveyh, çocuğun ruhunun şekillenmemiş olduğunu ve kendisine yapılan bütün telkinleri kabul edecek bir ruhi yapıya sahip olduğunu kabul eder.⁷⁰ İbn Sina ise çocuğun doğuştan birçok kabiliyet getirdiğini fakat bu kabiliyetlerin geliştirilmesi gerektiğini söyler.⁷¹ Yani bu kabiliyetler dini açıdan olumlu bir şekilde geliştirilirse

⁶² Hökelekli, Hayati, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, Dem Yay., İstanbul 2009, s.11.

⁶³ Friada Frodham, Jung Psikolojisinin Anahatları, (çev. A. Yalçın) İstanbul 1983, s.94.

⁶⁴ Aydın, Mehmet, Din Felsefesi, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 1990, s.25.

⁶⁵ Gökberk, Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985, s.265

⁶⁶ Weber, Alfred, Felsefe Tarihi (trc. H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1991, s.314.

⁶⁷ Dewey J. Hoitenga, "Preface" Faith and Reason From Plato to Plantinga An Introduction to Reformed Epistemology, USA 1991, sy. IX-XVII s.11.

⁶⁸ Hans Remplein, Die Seelische Entwicklung des Menschen im Kindes und Jugendalter, 14. Aufl. 1966. (A. Osman Özcan ktp.) s.254.

⁶⁹ Özbaydar, Belma, Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir İnceleme, İstanbul, 1970, s.12.

⁷⁰ Çubukçu, İ. Ağâh, İslam Düşüncesi Hakkında Araştırmalar, Ankara 1983, s.56.

⁷¹ Çelebi, Ahmet, İslam'da Eğitim ve Öğretim Tarihi, (Çev. A.Yardım), İstanbul 1983, s.296.

çocuk dindar; aksi yönde geliştirilirse çocuk inançsız olabilir. İbn Hazm da aynı şekilde çocukta dini duygu ve düşüncenin yaradılıştan geldiğini kabul etmektedir.⁷²

Tanrı hakkındaki bilginin insan aklında apriori olarak mevcut olduğunu savunan Gazzali, çocuğun kalbinin tertemiz, bomboş, saf, her şeyi almaya ve yöneltildiği her şeyi yapmaya kabiliyetli olduğunu ifade etmektedir. İbn Tufeyl ise medeniyetten uzak ıssız bir adada bir ceylan tarafından büyütülen bir şahsın Allah'ı buluş hikâyesini anlatan eserinde insanın, hiçbir dış etki almasa ve her hangi bir eğitimden geçmese dahi, kendi yapısının Rabbi'ni bulmaya yetecek bir kapasitede yaratılmış olduğuna dikkat çekmekte, şeriat gelmese dahi kişinin akıl ile gerçekleri bulabileceği ve ilâhî sırlara ulaşabileceğini anlatmaktadır.⁷³

1.3.2. Çocukta Ahlaki Gelişim

Ahlak, insan davranışlarını olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmekte kullanılan ve insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen ölçütler bütünüdür. Çocukta ahlak gelişiminin başlaması vicdanın uyanmasına bağlıdır.⁷⁴ Vicdan, kişinin doğruyu yanlıştan ayırmasına yarayan fikirler, tutumlar ve iç denetim araçları ile görev ve sorumlulukları anlamaya yarayan fikirlerin oluşturduğu bir sistem⁷⁵ olarak tanımlanır.

Çocukta doğuştan getirilen bir istidat olarak kabul vicdanın⁷⁶ uyanmaya başlamasının en önemli belirtisi utanma ve suçluluk duygularının oluşmasıdır. Utanma çocukta 1,5-3 yaşları arasında görülmektedir.⁷⁷ Suçluluk duygusu ise daha ileri bir dönemde 3-6 yaşları arasında ortaya çıkar.⁷⁸ 7-11 yaşları arası çocukta üst-ben (süper-ego) in oluştuğu ve ahlaki şuurun geliştiği dönemdir. 9-10 yaşlarından itibaren ise çocuk artık iyi ile kötüyü; doğru ile yanlış ayırt edebilecek durumdadır.⁷⁹ 11-20 yaş dilimleri arasındaki ergenlik çağı ise toplumsal nitelik kazanma dönemidir. Bu dönemde gerek kendi kişiliğiyle ilgili gerekse hayatı anlamlandırma konusunda bir arayış içerisinde

⁷² Topaloğlu, Bekir, Allah'ın Varlığı, Ankara 1975, s.174.

⁷³ Adıvar, A.Adnan, "İbn Tufeyl", İA, V/II, 830.

⁷⁴ Hökeleli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, s.12.

⁷⁵ Jersild, Arthur T., Çocuk Psikolojisi, (Çev. Gülseren Günce), Ankara 1976, s.605.

⁷⁶ Zulliger, Hans, Çocuk Vicdanı ve Biz, (Çev. Kamuran Şipal), Bozak Yayınları, İstanbul 1977, s.6-8,29.

⁷⁷ Cüceloğlu, Doğan, İkimizdeki Çocuk, 3.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.95.

⁷⁸ Hökeleli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din s.12.

⁷⁹ Özcan, A.Osman, Din ve Ahlak Eğitiminde Ailenin Rolü, Kubbealtı Akademi mec. Sy.4, İstanbul 1985, s.16.

olacaktır. Kişiliğine biçim vermeye çalışırken örnek bir insan modeli seçme ihtiyacı da hissedecektir.⁸⁰

Çocuklar ahlak kurallarını, önce anlamlarından bağımsız olarak öğrenirler sonra bu kuralların anlamlarını kavrarlar. Kuralların anlamlarının kavranması 6 yaşından itibaren gelişmeye başlar. Bu süreç Kohlberg'in ahlaki gelişim evrelerinden "rol alma" yeteneğinin geliştiği dönemle paraleldir. Rol alma yeteneği, "bir başkasının kendisi gibi tepki göstermek, kendi davranışına da bir başkası gibi tepki verebilmek"⁸¹ şeklinde anlaşılır. Ahlaki yargı, kişinin kendisi için istediğini başkaları için de isteyebilme; başkalarının haklarını, kendi haklarıyla ölçmesidir. Neticede bu da rol alma yeteneğini gerekli kılar.

Çocuğun vicdanında evrensel, yıkılmaz bir ahlak kanununun varlığına kesin inancı güvence altına alacak otorite ancak "ilahi otorite" olabilir.⁸²

1.3.3. Çocukta Dini Gelişim

Çocuk, doğuştan dini bir hazırlık ve arayış içindedir. Belirli psikolojik şartların oluşturulmasıyla çocukta dinsel inanç erkenden ortaya çıkar.⁸³ Kendisine anlatılanlara ve duyduklarına itiraz etmeden ve kuşkulandıktan inanır. O, kendisine din ile ilgili verilenleri düşünmeden kabul eder. Bu, "kolay inanma" ve "çabuk bağlanma" gibi çocuğa özgü ruhsal durumlardan kaynaklanır. Fakat çocuğun yaşı ilerledikçe pasif ve şuur dışı bir inanış ve bağlanış yerini aktif ve şuurlu bir kabul edişe bırakacaktır.⁸⁴

Allah, çocuklar için psikolojik bir realitedir. Çocuk inancına göre Allah, her şeyi yaratan tüm iyiliklerin kaynağı, koruyan ve seven psikolojik bir realitedir. Yani çocuk dünyasında Allah günlük yaşamın içinde yer alır. Büyüdükçe zihinlerindeki Allah tasavvuru da olgunlaşacaktır.⁸⁵

Çocuk ilgilerini kendisiyle özdeşleştirir. Bu, onda ilgi duyduğu şeyin kendisinden bir parça olduğu hissini uyandırır. Tanrı'ya olan inancı onun bu özelliğine bir örnektir. Çocuk, inancında rahatlatma ve güven hissi duyduğu gibi inanmanın kendisine yararlı olduğu hissini de duyar. Böyle aktif bir ilgi içindeki çocuk merak ettiği

⁸⁰ Yavuzer, Haluk, Çocuk ve Suç, (11.Basım),Remzi Kitabevi, İstanbul 2006, s.111.

⁸¹ Çileli, Meral, Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi, V Yayınları, Ankara 1980, s.44-45.

⁸² Hökelekli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, s.24 ;Zulliger, a.g.e., s.28.

⁸³ Yavuz, Kerim, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, DİBY, Ankara, 1983.s.119;Antoine Vergote, Çocukta Din, AÜİFD, Ankara, 1978,s.315.

⁸⁴ Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s.120

⁸⁵ Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s.205.

Tanrı'yı yakından tanımak isteyecektir. Çeşitli sorularla O'nu kavramaya çalışacaktır. Başlangıçta dini kavramların muhtevasını anlayamasa da dualara ve ibadetlere ilgisi oldukça yüksektir. İbadet edenleri merakla izler, hoşlanarak taklit eder.⁸⁶ Çocuk, aynı zamanda dinle ilgili kavramları bilmek ve anlamak isteyecek ve duyduğu eksiklikleri gidermek için gayret sarf edecektir.⁸⁷

Çocuğun dini inançla karşılaşması 2-3 yaşlarında ortaya çıkar.⁸⁸ Çocuğun dini nitelikte bir korku veya davranışla ilgilenmesi ise 3 yaşında başlar.⁸⁹ Soru sorma çağının da başlamasıyla bu yaşlarda çocuklar bir takım sorularla yaratıcı gücü aramaya başlayacaklardır. 3-4 yaşlarında bu inanç canlılık kazanır. 5-6 yaşlarında zihinsel ve ruhsal gelişiminin etkisiyle yaratıcı gücün mahiyetini kavrama denemelerine girişir. Ayrıca dini hikâye ve menkıbeleri sever.⁹⁰

Çocuklar dini anlamaya kavramlardan başlamaktadır. Kavramların oluşması ve kullanılmaya başlanması 7 yaşında başlamaktadır.⁹¹ Gazzali'ye göre 7 yaş çocuğun temyiz gücünün geliştiği ve duyulan objeler dışındaki şeyleri de kavrayacak duruma geldiği yaştır.⁹² Günümüzde bazı psikologlar tarafından yapılan araştırmalar da bunu destekler niteliktedir. Ayrıca Peygamberimizin çocuklara namaz kılmayı 7 yaşında öğretilmesini tavsiye etmesi de bu düşüncenin en kuvvetli delilidir.⁹³ 7-8 yaşlarında düşünce faaliyetinin de aktifleşmesiyle çocuk dini düşüncelerinde eskisine oranla daha çok derinleşir. 7-10 yaşları arasında Allah'ın her yerde olduğu ve her işleriyle ilgilendiği düşüncesini taşırlar. Bu da istikrarlı bir ahlaki yapıya bürünmelerini ve derin bir dini gelişim içine girmelerini sağlayacaktır.⁹⁴ 10-12 yaşlarında gelişme durumlarına göre inançlarını daha bilinçli ifadelerle dile getirebilmektedirler. Daha önceden zihnine işlenmiş olan büyük, yaratıcı, koruyucu, besleyici, büyütücü Allah düşüncesi daha zenginleşmiş olarak ortaya çıkar. Bu yaşlarda soyut düşünme kabiliyetinin gelişmeye

⁸⁶ Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s.69-70.

⁸⁷ Dalat, Ziya, Çocuk ve Genç Ruh, Yeni Matbaa, Ankara 1956, s.141.

⁸⁸ Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi,41.

⁸⁹ Armaner, Neda, Din Psikolojisi Giriş I, MEBY., Ankara 1980, s.80.

⁹⁰ Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi,69-70.

⁹¹ Piaget, Jean, Çocukta Dil ve Düşünce, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.67.

⁹² Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed Gazali, El-Munkizu mine'd-Dalal, (Çev.H.Güngör), 2. bs.Ankara 1960, s.67.

⁹³ Ebu Davud, Es-Sünen, I-IV, Beyrut, ts., salat, 25.

⁹⁴ Egemen, Bedii Ziya, Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi, AÜİFY, No: LIV, Ankara 1965, s.104; Jacquin, Guy, Çocuk Psikolojisinin Ana Ana Çizgileri, (çev.M.Toprak), İstanbul 1976, s.97.

başlaması çocuğun inançlarını bir değerlendirmeye tabi tutmasını ve daha şuurlu bir şekilde kabullenmesini sağlar.⁹⁵

Çocuk ruhu geliştikçe dinle zihni ilişki kurmaktadır. O, kendi varlığına, hayatına, problemlerine yeri geldikçe dini görüşü de katarak kendine özgü bir yön vermeye çalışmaktadır.⁹⁶

⁹⁵ Hökeleli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, s.65; Armaner, a.g.e., s.93.

⁹⁶ Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s.200.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUK

2.1. Kavramsal Çerçeve

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda korunmaya muhtaç çocuk; Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu bir çocuğun korunmaya muhtaç olabilmesi için genel ve özel olmak üzere iki tür şart aramıştır.

2.1.1. Genel Şart

Genel şart, çocuğun beden, ruh ve ahlak gelişiminin veya şahsi güvenliğinin tehlikeye düşmesidir.⁹⁷ Bedensel gelişimin tehlikeye düşmesi çocuğun fizik bünyesinin ve dış görünüşünün tehlikede olmasıdır. Örneğin, ağır şartlarda çalıştırılması, iyi beslenememesi uygun biçimde giydirilmemesi ve barındırılmaması, aşırı biçimde cezalandırılması gibi durumlarda çocuğun fiziksel gelişimi tehlikeye düşer. Çünkü bu durumlarda çocuk, gelişim bozuklukları gösterebileceği gibi çeşitli hastalıklara karşı da dirençsiz kalabilir⁹⁸. Ruhsal gelişiminin tehlikeye düşmesi ise, çocuğun psikolojik ve duygusal sarsıntılara ve çöküntülere uğraması ya da böyle bir tehlikenin bulunması anlamına gelir. Sürekli aşağılanan, hor görülen, itilip kakılan çocukların duygusal gelişimi tehlikeye düşerek ruh sağlığı bozulabilir.

Tıp ve psikolojinin verilerinden yararlanılarak bu durumda olanların ruhsal gelişiminin tehlikede olup olmadığı belirlenebilir.

⁹⁷ İnan, Ali Naim, “Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 1–2, 1996, s. 2.

⁹⁸ Akyüz, Emine, “Medeni Kanun İle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. XX, sy. 1–2, Ankara, 1987, s.14.

Çocuğun ahlak gelişimi ise, fuhuşa, dilencilığe veya hırsızlığa teşviki; alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanmaya yönelmesi; evden veya okuldan kaçma alışkanlığı geliştirmesi ile sürekli yalan söylemesi ve çalışmaya arzu duymaz hale gelmesi gibi durumlarda tehlikeye düşer.⁹⁹

2.1.2. Özel Şartlar

2.1.2.1. Anne veya Babasız veya Anne ve Babasız Çocuklar

Bunlar, Medeni Kanunun aradığı şartlara uygun olarak evlenmiş olan kişilerden doğmuş fakat ölüm ya da gaiplik ile ana ya da babasını veya her ikisini de kaybetmiş bulunan çocuklardır. Bu durumdaki çocuklar ana–babalarının ya da bunlardan birinin korunmasından yoksun kaldıkları için beden, ruh ve ahlak gelişimleri tehlikede ise korunmaya muhtaç duruma düşerler.¹⁰⁰

2.1.2.2. Anne veya Babası veya Her İkisi de Bilinmeyen Çocuklar

Bunlar evlilik içinde veya evliğin ortadan kalkmasından sonra doğmuş veya evlilik dışı birleşmelerden doğmuş fakat yapılan bütün araştırmalara rağmen ana–babası ya da bunlardan biri belirlenememiş çocuklardır. Örneğin, ana babaları tarafından cami ve belediye gibi yerlere terk dilen; kapı önlerine, tenha sokaklara ve buna benzer yerlere gizlice bırakılan veya ana babaları tarafından kurumlara bırakılmakla birlikte, sonradan kayıtlarının herhangi bir biçimde yok olması sonucu ana–babasının kimliği belirlenemeyen çocuklar bu durumdadır.¹⁰¹

2.1.2.3. Anne ve Babası veya Her İkisi Tarafından Terk Edilen Çocuklar

Bu gruptaki çocuklar, çeşitli neden ve etkenlerle, kanunun kendilerine yüklediği ödevleri kasten yapmadıkları ya da bu ödevleri yerine getirmekte acizlik içinde buldukları için ana babaları tarafında terk edilmiş çocuklardır.¹⁰²

⁹⁹ Akyüz, “Medeni Kanun İle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, s. 14.

¹⁰⁰ Akyüz, “Medeni Kanun İle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, s.16.

¹⁰¹ Akyüz, Emine, Ulusal ve Uluslar arası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, Mili Eğitim Bakanlığı Yayını, Ankara, 2000, s. 451.

¹⁰² Akyüz, Emine “Medeni Kanununun 272. Maddesine Göre Çocuğun Korunması ve Yeni İsviçre Medeni Kanunu Göz Önünde Tutularak Yapılması Önerilen Değişiklikler”, AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.IXX, sy.1–2, 1986, s. 147.

2.1.2.4. Anne ve Babası Tarafından İhmal Edilip Kötü Alışkanlığa İtilen Çocuklar

Bu gruptaki çocuklar, kanunun ana–babaya yüklediği özen, çocuğu görüp gözetmek, nezaret etmek, denetlemek görevlerinde gösterdikleri ihmal dolayısıyla fuhuşa, dilencilığe, alkollü içkileri ve uyuşturucu maddeleri kullanma ve her türlü sosyal tehlikelere sürüklenme tehlikesiyle karşılaşan çocuklardır. Menfaat karşılığı başkalarına verilen çocuklar da bu gruba girer.¹⁰³

2.2. Tarihsel Süreçte Korunmaya Muhtaç Çocuklar

2.2.1. Hz. Peygamber Dönemi

Peygamber Efendimiz, yaşadığı dönemde problem olan ve her zaman da problem olabilecek yetim hakkı ve yetimlere muamele konusunda çok önemli ve köklü çözümler getirmiştir.¹⁰⁴

Kendisi de bir yetim olarak büyüyen ve yaşadığı toplumda yetimlere yapılan kötü muameleyle şahit olan Hz. Peygamber “yetim hakkı” üzerinde hassasiyetle durmuştur. Cahiliye döneminde bakımsızlık, boşama kolaylığı, savaş ve vefat gibi çeşitli nedenlerden dolayı yetimlerin sayısı çok fazlaydı. Ayrıca o dönemde yetimlere kötü muamele yapılıyor, haklarına riayet edilmiyordu. Kuran’da ve hadislerde yetimlere uygulanan bu kötü muameleler yerilmiş ve yetim hakları koruma altına alınmıştır. Müminlerin bu konuda yapmaları ve kaçınmaları¹⁰⁵ gereken davranışlar açıklanmıştır.¹⁰⁶

Peygamberimiz yetimleri asla istismar etmemiştir. Yetimlerin malına amme hizmetinde kullanmak için dahi el koymamıştır. Hatta onların mallarını bu amaçla bağışlamalarına bile gönlü razı olmamıştır. Örneğin, Mescid-i Nebevi’nin inşa edildiği arsa, Sehl ve Süheyl adındaki iki yetime aitti. Onlar arsayı mescit yapılması için hibe etmek istemişler; ancak Hz. Peygamber bunu kabul etmemiş ve bedelini ödemiştir.¹⁰⁷ Büyük günahları sıralayan hadislerde bu günahlar arasında yetim malı yemek de geçmektedir. Hz. Peygamber şöyle buyurur; helak edici yedi şeyden kaçınınız: Allah’a

¹⁰³ İnan, Ali Naim, Çocuk Hukuku, A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayını, no:3, İstanbul, 1968, s. 37.

¹⁰⁴ Sarıçam, a. g. e., s.353.

¹⁰⁵ Sarıçam, a. g. e.,s.351.

¹⁰⁶ Sarıçam, a. g. e., s.347-348.

¹⁰⁷ Buhari, Abdest, 258.

ortak koşmak, sihirle uğraşmak, adam öldürme, faiz yemek, yetim malı yeme, savaştan kaçma ve iffetli mümin kadına zina isnadında bulunmak.¹⁰⁸

Hız. Peygamber, yetimlerle ilgilenmenin dini bir görev olduğunu ifade ederek, yetimlerle ilgilenenin ahirette mükâfatlandırılacağını da şu şekilde bildirmiştir: "Kim Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç sayısına iyilik yazılır. Kim yanında bulunan yetim kız veya erkek çocuğa iyi davranırsa ben ve o, cennette (şehadet parmağıyla orta parmağını göstererek) şu ikisi gibidir."¹⁰⁹ Hız. Peygamber, şehitlerin geride bıraktıkları çocuklarına özel ilgi göstermiş, yardımlarda bulunmuş ve onları ezikliğe sevk edecek davranışlardan kaçınmıştır. Yardım konusunda yetimleri, yakın akrabalarına tercih ettiği zamanlar olmuştur. Onları teselli için elinden geleni yapan Peygamber Efendimiz sadece maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamakla yetinmemiş; birer iş sahibi olup yardımlarla geçinen insanlar olmaktan kurtulmalarını sağlayacak şeyler de yapmıştır.¹¹⁰

Kur'an ahlakıyla ahlaklanmış olan Peygamber Efendimizin hayatı yetim, kimsesiz, fakir ve düşkün insanlar için yapılmış birçok iyilik ve incelik örnekleriyle doludur. Biz, Peygamberimizin hayatından bu konunun en somut örneği olan Ashab-ı Suffa'yı korunmaya muhtaç çocuklar için yapılan faaliyetlere ışık tutması ve bu alanda yapılabileceklerin sınırlarının genişletilmesi açısından ayrıca ele almak istiyoruz.

2.2.1.1. Ashabı Suffa

"Suffa" kelime olarak çardak, gölgelik,¹¹¹ platform şeklindeki yüksekçe yer manalarına gelmektedir. Mekân olarak ise; Mescid-i Nebevi'nin namaz kılınan kısmına bitişik fakat ondan ayrı bir yapı olan bölüme verilen addır. Burada kalanlara da Ashab-ı Suffa denilirdi.

Hız. Peygamber, burayı Medine'de kimsesi olmayan ve barınma yeri bulunmayan sahabeye tahsis etti ve burada kalanlara özel bir eğitim ve öğretim programı uygulamaya başladı.¹¹² Burası aynı zamanda Resulallah'ın maddi-manevi tüm müesseseleriyle ile bizzat meşgul olduğu bir yerdi.¹¹³

¹⁰⁸ Buhari, İlim, 195.

¹⁰⁹ İbn Hanbel, Müsned, V, s.250.

¹¹⁰ Sarıçam, a.g.e., s.353-354.

¹¹¹ Mevlana Şibli Numani, Son Peygamber Hız.Muhammed, İz Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.197.

¹¹² Gözütok, Şakir, İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi, Fecr Yayınları, Ankara, 2002, s.137.

¹¹³ Baktır, Mustafa, İslam'da İlk Eğitim Müessesesi Ashab-ı Suffa, Timaş Yay., İstanbul, 1990, s.225.

Suffada kalanlar genellikle yoksul kimselerdi. En temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorluk çekiyorlardı. İçlerinden hiçbirinin vücutlarının tamamını örtebilecek giysileri olmamıştır. Bazen iki gün üst üste yemek yiyemedikleri oluyordu. Hz. Peygamber mescide gelip namaz kıldırıldığında her zaman namaza katılıyorlar fakat açlık ve zayıflıktan dolayı namaz esnasında bayılıp yere düşüyorlardı.¹¹⁴ Resulullah, onların iâşe ve geçimlerini karşılıyor, çoğu zaman yeme içme gibi ihtiyaçlarını karşılamak için evine götürüyordu. Kendisine gelen sadaka ve hediyeleri de onlara gönderirdi.¹¹⁵ Sahabeden bazı kimseler de Resulallah'ın tavsiyesiyle birer-ikişer kişiyi evlerinde misafir ediyordu.¹¹⁶ Başta Hz. Peygamber olmak üzere ehl-i beytten kimseler, zaman zaman suffalıların arasına karışıyor, onlarla birlikte kalıyorlardı. Örneğin Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan, onların aralarına girip dualarını alan sahabelerdendir.¹¹⁷

Suffa ashabı hayatlarını ilim ve irfana vakfetmişlerdi ve onların öncelikli vazifeleri eğitim ve öğretimle meşgul olmak idi. Suffa'da genellikle okuma ve yazma, Kur'an ilimleri, akaid ve kıraat gibi konular öğretilirdi. Ekseriyetle Kur'an'ı tamamen öğrenmeye ve anlamaya çalıştıklarından¹¹⁸ burada kalanlara kurra denilirdi. Kendilerine Kur'an-ı Kerim öğretilmesi için öğretmen tayin edilirdi.¹¹⁹ Onlar zaman zaman Kur'an'ın nüzulüne şahit oluyor, bazen de Peygamber Efendimize sorular sorarak birçok konunun aydınlanmasına vesile oluyorlardı. Hz. Muhammed onların yemeleri, içmeleri, yatıp kalkmaları, ibadetleri gibi günlük hayatlarına dair birçok şeyle yakından ilgilenir, bir hatalarını gördüğü zaman uyarırdı. Kendilerine bizzat dersler verdiği gibi sahabeden de bazı kimseleri de Suffa ehline ders vermek üzere görevlendirmiştir. Yapılacak eğitim esaslarını da yine Hz. Muhammed tespit etmiştir.

Ayrıca O, Suffada eğitimle meşgul olan sahabelerin ücret almamalarını, hediyeleri bile kabul etmemelerini, vazifelerini sadece Allah rızası için yapmalarını

¹¹⁴ Tirmizi, Zühd, 39/ Hilye, I, 340-341; İbn Hanbel, VI, 18.

¹¹⁵ Buhari, Rikak, 17, Teyemmüm, 179, 180.

¹¹⁶ İbn Sa'd, Tabakat, I, 255; Mevlana Şibli Numani, a.g.e., s.197.

¹¹⁷ Hilye, II, 34.

¹¹⁸ Ebu Naim el-İsfehani, Hilyetül Evliya ve Tabakatu'l-Asfiya, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. c.I, s.342.

¹¹⁹ İbn Hanbel, Müsned, III, s.137.

istiyordu.¹²⁰ Daha çok geceleri eğitim ve öğretim gören Suffalılar, gündüz mescide su taşırlar, odun getirip satarlar ve fakirler için yiyecek alırlardı.¹²¹

Suffa'da kaç kişinin kaldığını veya buradan istifade ettiğini tespit etmek zordur. Çünkü burada Mekke'den gelen kimsesiz muhacirlerin yanında, Medine dışından gelenler de barınırlardı. Bazen de Medineliler sadece gündüz devam etmek üzere Suffa'ya gelirlerdi.¹²² Kimi zaman da evlenenler, ölenler ve İslam'ı yeni kabul etmiş topluluklara İslam dininin esaslarını öğretmek için Medine dışına gönderilenlerden dolayı sayılarının azaldığı da oluyordu.¹²³ Hamdi Yazır, Suffalıların sayılarının dört yüz kadar olduğunu naklederken¹²⁴ Abdurrahman es-Sülemi değişik zamanlarda burada altı yüz ile yedi yüz civarında kişinin kaldığını bildirmektedir.¹²⁵

Suffa'da belli bir süre yetişen sahabelerin bir kısmı yine muallim olarak orada kalıyordu. Diğer kısmı da ihtiyaç duyulan yerlere giderek orada uzun bir müddet İslam'ı anlatmakla meşgul oluyorlardı. Ebu Hureyre, Selman-ı Farisi, Mus'ab b. Umeyr, Ebu Eyyub el-Ensari, Ubeyde b. Cerrah, Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdullah b. Ömer gibi birçok fakih ve muhaddis sahabelerin çoğu Suffadan yetişmiştir. Resulallah'ın Ku'ran-ı Kerim'i kendilerinden öğrenilmesini tavsiye ettiği dört sahabeden Abdullah b. Mesud ve Huzeife'nin azatlısı Salim de ehli Suffadan idi.¹²⁶ Hz. Peygamber Medine dışına irşad ve İslam'ı anlatmak için bir kimse veya ekip göndereceği zaman Ashab-ı Suffadan seçerdi. Ayrıca onlardan orduya katılanlar, diplomatik görevlerle görevlendirilenler ve müezzinlik yapanlar da vardı.¹²⁷ Örneğin hayatı boyunca Hz. Muhammed'in dizinin dibinden ayrılmayan Ebu Hureyre, sahabeden en çok hadis rivayet eden kişidir. Çeşitli hadis kitaplarında kaydedilen 5374 civarında hadis rivayet etmiştir.¹²⁸ Mekke'de en çok işkence gören ve bu uğurda anne ve babasını kaybeden Ammar b. Yasir de Ashab-ı Suffadandır.

Çoğu yetim ve kimsesiz olan Ashab-ı Suffa, Peygamber Efendimizin eğitiminden geçerek ve İslam ahlakıyla ahlaklanmış Müslümanların doğru yaklaşımları

¹²⁰ Baktır, s.39-41.

¹²¹ Buhari, İlim, 15; İbn Sad, a.g.e.,III, 514; Mevlana Şibli Numani, a.g.e., s.197.

¹²² Gözütok, a.g.e., s.139.

¹²³ Gözütok, a.g.e., s.140; Baktır, a.g.e., s.47; Mevlana Şibli Numani, a.g.e., s.198.

¹²⁴ Yazır, II, 940-941.

¹²⁵ Muhammed İlyas Abdulğani, Buyutu's-Sahabe Havle'l-Mescidi'n-Nebeviyyeyi's-Şerif, 2.Bsk., Medine, 1997, s.49.

¹²⁶ Baktır, a.g.e., s.225.

¹²⁷ Köten, Akif, "Asrı saadette Suffa Ashabı", Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam, IV, 381-416.

¹²⁸ İbn Hacer, Şihabüddin, Ebu Fadl Ahmed b. Ali, El-İsabe fi temyizi's-sahabe, Mısır, 1328, IV, 205.

sayesinde maddi ve manevi ihtiyaçları karşılandığında toplumda birçok vazifeyi başarıyla yerine getiren bireyler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Ayrıca Peygamber Efendimizin ilminden daha fazla istifade edebildiklerinden ve Kuran'ı öğrenme ve anlama hususunda yoğun gayret gösterdiklerinden birçok alanda öne çıkmış ve önemli vazifelere getirilmişlerdir.

2.2.2. Osmanlı Dönemi

1868 yılında Tuna valisi Mithat Paşa tarafından ilk kez kimsesiz çocuklara yönelik İslahhaneler açılmıştır. Buralarda gençlerin gelecekları düşünülerek çeşitli sanat dallarında yetişmeleri konusunda çalışmalar yapılmıştır. Bu sanat dalları terzilik, kunduracılık, hattatlık, marangozluk ve demircilik gibi mesleklerden oluşmaktaydı. Sanat dalları seçilirken mahallin ihtiyacı ön planda tutuluyordu.¹²⁹

1873'te İstanbul'da, öksüz ve yetim Müslüman çocuklarını aynı zamanda İstanbul'da Kapalı Çarşı civarında vakitlerini iş dışında boş geçiren esnaf çıraklarını okutmak için Cemiyeti Tedrisiyye-i İslamiyye¹³⁰ tarafından Daruşşafaka¹³¹ adında bir okul açıldı. Bu okul Türkiye'de halk okulu olarak kurulan ve ders araç gereçleri ücretsiz verilen ilkokuldur. Okulun açılmasında Sultan Abdülaziz'in maddi katkıları oldukça fazladır. Daruşşafaka, Cumhuriyetin ilanından sonra Maarif'in (Milli Eğitim'in) ortaöğretim programını uygulamaya başladı. Adı Daruşşafaka Lisesi oldu. Halen kimsesiz fakir çocukları kabul eden Daruşşafaka'nın ihtiyaçları hayırseverlerin yardımıyla karşılanmaktadır.¹³²

1896'da İstanbul'da kimsesiz çocukları, yaşlı ve muhtaçları, din, mezhep ve milliyet farkı gözetmeksizin barındırmak amacıyla bir hayır kurumu açılmıştır. Darülaceze adı verilen bu kurumun kurucusu II. Abdülhamit'tir. Darülaceze'nin kuruluş nedeni 1877 Osmanlı-Rus savaşına kadar uzanmaktadır. Savaş sonunda İstanbul'a dört yüz bine yakın göçmen gelmiştir. Bu insanlar evsiz, hasta, özürlü, ihtiyaç sahibi insanlardı. Binlerce insandan çoğunun sokaklarda dilenciliğe başladığı görülmüştü.

¹²⁹ Pakalın, Mehmet Zeki, "İslahhane", Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s.5-7.

¹³⁰ Şinasi, "Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyyenin Kuruluş ve Çalışmaları", Makaleler IV, Tenkitli Basım: Fevziye Abdullah Tansel, Dün-Bugün yayınevi, Ankara 1960, s.95-97; "Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyyenin Nizamnamesi", Mütemmim, Dersaadet Matbaası, İstanbul 1916, s.1-6.

¹³¹ Daruşşafaka Cemiyeti Nizamnamesi, Doğan Kardeş yayınları, İstanbul 1953, s.1-8; Daruşşafaka Cemiyeti Tüzüğü, Yenilik Baskı, İstanbul 1974, s.3-22.

¹³² Akyüz, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul 1993, s.146; Ayhan, Halis - Maviş, Hakkı, "Daruşşafaka", DİA, c.IX, İstanbul 1994, s.7-9.

Darulaceze, kimsesiz çocukları, yaşlı ve muhtaçları barındırmak, özürlü erkek ve kadınları dilenmekten kurtarmak, gücü yetenlere çalışarak geçimlerini temin etmelerini sağlamak amacıyla bir yurt olarak açılmıştır. Darulaceze'nin yapılışına İstanbul'da bulunan Rum, Yahudi ve Ermeni zenginler de katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca burada kalan sakinlerin dini ihtiyaçlarını gidermek amacıyla cami ile birlikte kilise ve havra da yapılmıştır.¹³³

26.04.1909 tarihinde "Serseri ve Mazanna-i sü Eşhas" adıyla bir kanun çıkartılmıştır. Bu kanunda çocukların korunmasıyla ilgili olarak iki madde bulunmaktadır. Birincisi; on beş yaşında olmayan çocuklar serseri sayılamazlar. Bu çocuklara anne baba veya akrabalarından bakmakla yükümlü olanlar bakmazlarsa onlara para ve hapis cezası verilir. İkincisi ise; on beş yaşından küçük çocukları dilencililiğe gönderen veya teşvik edenlere de aynı cezalar verilir hükmü yer almaktadır.¹³⁴

1915 yılından itibaren "Daruleytam"lar kurulmaya başlamıştır. Böylece, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşında kimsesiz kalan muhtaç çocukların buralarda bakılmaları ve eğitilmeleri sağlanmıştır.¹³⁵

Osmanlılarda sosyal yardım hizmetleri, dinden ve örften kaynaklanan teşviklerle gelişmiş ve varlıklarını sürdürmüşlerdir. Osmanlılarda daha ziyade gönüllü kuruluşlar olan sosyal güvenlik sistemi, Cumhuriyet döneminde ise devlet kontrolünde veya devlete bağlı kuruluşlar olarak hizmet vermektedir.¹³⁶

2.2.3. Türkiye Tarihinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar

2 Mayıs 1920 tarihinde, TBMM Bakanlıklarının belirlenmesine dair Kanun ile Bakanlıklar içinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının da yer alması teklifi kabul edilmiştir. Daruleytamların da bu Bakanlığa bağlı olarak hizmet vermesi kararlaştırılmıştır.

¹³³ Nuhoglu Hidayet Y. "Darulaceze", DİA, c.VIII, İstanbul 1993, s.512-514; "Darulaceze" ,c.XII, s.316-317; Bilgin, Beyza, Yetim ve Kimsesiz Çocuklarla İlgili Tesis Kurmanın ve Yaşatmanın Önemi, Diyanet İlmî Dergi, sayı 3, Ankara 1997, s.15-16.

¹³⁴ Akol, Osman K., Kimsesiz Çocuklar, Örnek Matbaası, Işıkkhan, Ankara 1950, s.23-24.

¹³⁵ Alaylıoğlu, Ruşen - Oğuzkan, A. Ferhan, Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü, 2.bs. İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1976, s.58; Nuhoglu Hidayet Y., "Daruleytam" md., TDV, İslam Ansiklopedisi, VIII, 521.

¹³⁶ Özdemir, a.g.e., s.2.

15 Haziran 1921 tarihinde Büyük Millet Meclisi İctimai Yardım Komisyonu oluşturulmuş, ardından 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara’da “Himaye-i Etfal Cemiyeti” (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu) kurulmuştur.

Himaye-i Etfal Cemiyet-i Umumiyesi Nizamname-i Esasisi’nde, kurumun faaliyet alanları kısaca şu şekilde özetlenmektedir;¹³⁷

- Çocuklara eziyet edilmemesi,
- Anne ve babaları dâhil, hiç kimse tarafından, çocukların bedeni ve ruhsal durumlarını tehlikeye düşürecek hizmetlerin gördürülmemesi,
- Fakir, hasta çocukların tedavilerinin sağlanması,
- Çocukların tütün ve bağımlılık yaratacak maddelerden korunması,
- Okulların tatil zamanlarında fakir çocukların kırlara ve yazlıklara gönderilmesinin sağlanması,
- Hizmetçi, besleme ve evlatlıklara kötü muamele edilmemesi,
- Himaye-i Etfal'e ilişkin kütüphane kurulması,
- Anne ve babaları tarafından terbiye edilemeyen veya mahkûm olan çocuklar için ıslahhaneler kurulması,
- Çocukların sağlıklı bir şekilde yetiştirilmeleri için oyun alanlarının kurulması,
- Himaye-i Etfal ile uğraşan Uluslararası kuruluşlarla bağlantı kurulması,

5 Aralık 1922 tarihinde ise Darüleytamların, Büyük Millet Meclisi İctimai Yardım Komisyonu tarafından denetlenmesini öngören Darüleytamlar Yönetmeliği kabul edilmiştir.

1926 yılında çıkarılan Medeni Kanun’da çocuklara yönelik sosyal hizmetlerde bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Medeni Kanun’un bu hususlardaki hükümlerine 1965 tarihli Türk Medeni Kanunu’nun Velayet, Vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Tüzük ile daha da açıklık getirilmiştir.

1949 yılında ise 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun çıkartılmıştır. Ancak bu kanun 1957 yılında yürürlükten kaldırılmış, bunun yerine yine aynı adla 6927 sayılı kanun kabul edilmiştir.

12 Haziran 1959 tarihinde 7355 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun kabul edilmiştir. Enstitünün kurulmasıyla sosyal hizmetler alanında profesyonel meslek elemanı yetiştirme imkânı elde edilmiştir.

¹³⁷ Okay, Cüneyd, Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917-1923), Şule Yayınları, İstanbul, 1999.

1963 yılında 225 sayılı kanun ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü 2828 sayılı kanunla yürürlükten kaldırıldığı 1983 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiştir.

7 Kasım 1979 tarihinde 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun kabul edilmiştir.

1982 Anayasasının 60. maddesinde “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” ifadesi ile bu görevin devlete ait olduğu belirtilmiştir. 61. maddesinde ise; Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur” denilmiştir. 61. maddede harp ve vazife sakatlarının dul ve yetimleri, malul ve gaziler, sakatlar ve yaşlılar ve korunmaya muhtaç çocuklar özel şekilde korunması gereken kişiler olarak tespit edilmiş bulunmaktadır.¹³⁸

24 Mayıs 1983 tarihinde 2828 sayılı kanunla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur. Kurumun sosyal hizmetler alanına getirdiği yenilikleri şöyle sıralamak mümkündür:

1) Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetlerin yürütülmesinden sorumlu mahalli idare birimleri olan korunmaya muhtaç çocukları koruma birlikleri devreden çıkarılmıştır. Böylece, çocuk hizmetlerinin tek elden ve merkezden planlanması ve denetlenmesi mümkün olmaktadır.

2) Korunmaya muhtaç çocuk tanımı daha anlaşılır bir şekilde ve kapsamında bazı değişiklikler de yapılarak yeniden düzenlenmiştir.

3) Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetlerin 0-6 ve 7-18 yaşları gibi yapay ve psikolojik açıdan sakıncalı bir ayrıma dayanılarak yürütülmesi önlenmiş ve bu yaş sınırları 0-12 ve 13-18 şeklinde düzenlenmiştir.

4) Korunmaya muhtaç çocukların belirlenmesinde ve incelenmesinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu yetkili kılınmıştır. Böylece daha önce yeterince

¹³⁸ Çengelci, Ethem, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Aydınlar Matbaacılık, Ankara 1999, s.8-19.

yapılma imkânı bulunamayan sosyal incelemelerin (muhtaçlık tespitlerinin) bu alanda yetişmiş profesyonel elemanlar olan sosyal hizmet uzmanları eliyle yapılması ve gerçekten korunması gereken çocukların daha sağlıklı şekilde belirlenmesi için gerekli hukuki dayanak sağlanmıştır.

5) Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında alınmış korunma kararının kalkmasından sonra da, çocukların toplum içinde imkânlar ölçüsünde izlenmesi ve desteklenmesi amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na yetki ve sorumluluk verilmiştir.

6) Ekonomik yönden muhtaçlık içinde bulunan kişilerin ve ailelerin parasal ve nesnel hizmetlerden (mal ve malzeme yardımı, rehberlik, yönlendirme, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, huzurevleri, rehabilitasyon merkezleri gibi kuruluşlarda bakım, koruma, yetiştirme gibi hizmetlerden) faydalanmasını sağlayabilecek bir sosyal yardım sistemini oluşturabilmesi için gerekli hukuki, idari ve mali yapı kurulmuştur. Böylece bilhassa korunmaya muhtaç çocukların, sosyal hizmet kuruluşları yerine, kendi evlerinde ve kendi aileleri yanında bakılmaları ve korunmaları mümkün olabilecektir.

7) Sosyal hizmetlere ayrılacak mali kaynaklar, eskiye kıyasla, çok daha geniş ve sağlam gelir alanlarına yayılmış ve devamlılık temin edilmiştir.

8) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na geniş bir mevzuat hazırlama yetkisi tanınmış ve böylece sosyal hizmetlerin, değişen ve gelişen ihtiyaçlarla bağlantılı şekilde organize edilmesi imkânı yaratılmıştır.

9) Sosyal hizmetlerin, illerde, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nu temsil etmeye yetkili, il Sosyal Hizmetler Müdürlükleri tarafından eskiye kıyasla daha aktif ve daha profesyonelce tanıtılması ve yaygınlaştırılması mümkün olmuştur.

29 Mayıs 1986 tarihinde çıkarılan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile muhtaç durumda olan vatandaşlara yardım etmek amacıyla Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu kurulmuştur.¹³⁹ Kanun ayrıca her ilde ve ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulmasını da gerekli görmüştür

2 Mart 1988 tarihinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'na ek 3413 sayılı kanun çıkarılmıştır. Kanunla 18 yaşını doldurarak Yetiştirme

¹³⁹ "Türkiye'de Sosyal Hizmetler", Sosyal Hizmetler Bülteni, sayı XI, c.III, Ankara 1987, s.16-17.

Yurtlarından ayrılan gençlere kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilme imkânı sağlanmıştır.

2 Mart 1988 tarih ve 20096 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığından ayrılarak Başbakanlığa bağlanmıştır. Kuruma yeni kadrolar ihdas edilmiştir.

14 Mart 1991 tarihli ve 3703 sayılı kanunda Ailenin Bütünlüğünü Koruma Dairesi kurulmuştur. Böylece kuruma ailenin sosyal ve ekonomik açıdan bir bütün olarak hedeflenmesi ve böylece ailenin parçalanmamış bir bütün olarak toplum içindeki fonksiyonunu sürdürmesi amacı yönelik faaliyetleri planlamak ve organize etmek gibi daha açık görev ve yetki verilmiştir. Bu tarihten itibaren kurum, Devlet Bakanlığına bağlı olarak sosyal hizmetler alanında faaliyetlerine devam etmektedir.

2.2.3. Günümüzde Korunmaya Muhtaç Çocuklar

2.2.3.1. Korunmaya Muhtaç Çocukların Belirlenmesi

2.2.3.1.1. Belirlemekle Yükümlü Kurumlar

2.2.3.1.1.1. Mahkemeler

Çocuğun korunması görevi kamu düzenine ilişkin bir görev olduğundan hâkim, önüne gelen davalarda kendiliğinden (re'sen) araştırmak, dikkate almak ve müdahalede bulunmakla yükümlüdür. Özellikle hâkim, velayetle ilgili davalarda (örneğin boşanma, müşterek hayatın tatili, velayetin nezi gibi) çocuğun korunması için gerekli önlemleri ve kararları bir talep olmasa bile kendiliğinden alır.¹⁴⁰

2.2.3.1.1.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile korunmaya muhtaç çocukları belirlemek, korumak, bakmak, yetiştirmek üzere gerekli hizmetleri yürütmek yükümlüğü Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne verilmiştir (m.9/b). Genel Müdürlük adına bu yükümlülüğü, illerde İl Sosyal Hizmet Müdürlükleri ilçelerde ise Sosyal Hizmet Şubeleri yerine getirir (KMÇTHY. m. 7)¹⁴¹

Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme ve Korunma Kararının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmeliğe göre, il müdürlükleri ve ilçelerden

¹⁴⁰ Sayıta, Sevgi Usta, Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay. 1996.

¹⁴¹ RG. 28.11.1983, S. 18235.

sorumlu sosyal hizmet şubeleri, çevrelerinde korunmaya muhtaç olup kurum hizmetinden yararlanamayan çocukları belirmemek ve gerekli önlemleri almak amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarda işbirliği yaparlar. (KMÇTHY. m. 9)

2.2.3.1.2. Bildirim İle Görevli Olanlar

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 21 maddesi ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme ve Korunma Kararının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmeliğin 7. maddesine göre korunmaya muhtaç bir çocuğun bulunduğunu öğrenen:

- Mahalli mülki amirler,
- Sağlık kurum ve kuruluşları,
- Köy muhtarları,
- Genel kolluk kuvvetleri,
- Belediye ve zabıta memurları, durumu derhal il müdürlüklerine veya sosyal

hizmet şubelerine duyurmakla yükümlüdürler.

İl müdürlükleri ve sosyal hizmet şubeleri, korunmaya muhtaç çocuklar hakkında basın ve yayın organlarında çıkan haberleri ihbar kabul ederek ayrıca resmi bir duyuru gelmesini beklemeksizin harekete geçmek ve bu tür çocukları araştırmakla yükümlüdürler. (KMÇTHY. m. 8).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu korunmaya muhtaç bir çocuğun bulunduğunu öğrenen bir vatandaşı, mahallin en yüksek mülkiye amirliğini veya il müdürlüğünü haberdar etmek mecburiyetinde tutmamıştır. Ancak böyle bir çocuğun varlığını bilen bir vatandaş durumu ilgililere haber verebilir.

2.2.3.2. Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri

Ailesi veya yakın akrabası olan fakat maddi yönden bakıma muhtaç olan çocuklara Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa dayanılarak çıkarılan “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği” ile ailesi veya akrabası yanında korunmasını sağlayacak imkânlar

getirilmiştir.¹⁴² Ülkemizde koruma altına alınmadan aile yanında desteklenen çocuk sayısı 24.919'dur.¹⁴³

Korunmaya muhtaç çocuklar için istenilen öncelikli bakım yöntemi "koruyucu aile" bakımındır. 02 Eylül 1990 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesinde; çocuğun öncelikle ailesi yanında, bu mümkün olmadığı takdirde ise uygun bir aile ortamı içinde yaşamını sürdürmesi ve gelişmesi hakkına özel bir yer vermektedir. Ülkemizin de imzalamış olduğu bu sözleşme ile koruyucu aile hizmeti daha da önem kazanmaktadır.¹⁴⁴ 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda koruyucu aile kurumu ayrıntılı biçimde düzenlemiştir.¹⁴⁵ Kanununun 23. maddesine göre, "mahkemece koruma kararı alınan korunmaya muhtaç çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi, bu kanuna göre kurulmuş kurumlarda olduğu kadar kurumun denetim ve gözetiminde bir koruyucu aile tarafından da yerine getirilebilir. Koruyucu aile, korunmaya muhtaç çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini gönüllü olarak üstlenebileceği gibi kurumca belirlenecek ve ödenecek bir ücret karşılığında da yapabilir. Koruyucu ailelerin seçimine, çocukla ilgili sorumluluklarına, kurumla olan ilişkilerine, hizmetin işleyişine ilişkin esaslar bir yönetmelikle düzenlenir". Bu maddeye dayanılarak 2.10.1984'te Koruyucu Aile Yönetmeliği çıkarılmıştır.¹⁴⁶ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun 2010 yılı Aralık ayı istatistiklerine göre koruyucu aile sayısı 1197 iken koruyucu aile yanındaki çocuk sayısı 1290'dır.¹⁴⁷

Ailesi olmayan veya ailesi tarafından bakılamayan çocuklara yönelik sunulan bir diğer bakım yöntemi de evlat edinmedir. Evlat edinme ile ilgili hükümler Medeni Kanunda düzenlenmiştir. Ülkemizde evlat edindirme hizmetlerinden yararlanan çocuk sayısı 11.347 olup Medeni Kanununun 305. Maddesi gereğince bir yıllık izleme sürecindedir.

Evlat edinmek üzere başvuran ailelerin büyük çoğunluğu 0-1 yaş çocuk istemekte ve cinsiyet olarak da "kız" çocuk tercih etmektedirler. Evlat edinmelerde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, gizlilik ve resmiyeti nedeniyle evlat edinecek kişiler arasında daima tercih edilen bir kurum olmaktadır.¹⁴⁸

¹⁴² RG. 28.9.1986, S. 19235.

¹⁴³ <http://www.shcek.gov.tr/2011-yili-eylul-ayi.aspx>.13.12.2011.

¹⁴⁴ <http://www.shcek.gov.tr/koruyucu-aile-hizmetleri.aspx>.13.12.2011.

¹⁴⁵ RG. 24.05.1983, S. 18059.

¹⁴⁶ RG. 02.10.1984, S. 18592.

¹⁴⁷ <http://www.shcek.gov.tr/2011-yili-eylul-ayi.aspx>.13.12.2011.

¹⁴⁸ <http://www.shcek.gov.tr/evlat-edinme-hizmetleri.aspx>.13.12.2011.

2.2.3.3. Korunmaya Muhtaç Çocuğun Kuruma Gelişi

Korunmaya muhtaç çocuğun İl Sosyal Hizmet Müdürlüklerince doğrudan veya dolaylı müracaatı alınır. Çocuk kurum bakımına alınmasında aciliyet gösteriyor ise acil valilik onayı ile kuruma yerleştirilir, daha sonra işlemleri tamamlanır. İlk müracaat üzerine ilk görüşme yapılarak çocuk kayıt altına alınır. Daha sonra sosyal hizmet uzmanı çocuğun ikametine gider ve çocuk ve ailesi hakkında mesleki teknik ve yöntemleri kullanarak yapılan gözlem ve görüşme ile elde ettiği bilgilere dayalı detaylı sosyal inceleme raporu hazırlar. Bu aşamada uzman çocuğa verilecek hizmeti tanımlar ve çocuk ile ailesini bilgilendirir. Burada uzman aileye ve çocuğa güven verici, doyurucu bilgi ile yaklaşmalıdır. Evrak ve belge tamamlama süreci bittikten sonra kurum bakımına alınmasına karar verilen müracaatçı çocuk yaş ve cinsiyet durumuna uygun bir kuruluşa yerleştirilmek üzere karar alınır ve çağrı yapılır.

2.2.3.4. Korunmaya Muhtaç Çocuğun Kuruma Kabulü ve Kurum Yaşamı

Kuruluşa çağrısı yapılan çocuk kuruluşa geldiği sırada bir görevli tarafından karşılanır. Bu görevlinin sosyal hizmet uzmanı olması tercih edilmelidir. Uzman çocukla ilk olarak tanışma amaçlı bir mülakat yapar. Çocuğun kuruluşa kayıt işlemlerini tamamlar. Bu süreç Sosyal Servisin çatısı altında olur.

Uzman bu aşamada çocuğa kuruluş hakkında bilgi verir, kuruluşun nasıl çalıştığını, kuruluştaki kimlerin kaldığını, kuruluşun idari yapısını, okula nasıl gideceğini, toplu yaşamının ne tür kuralları olduğunu, yemek zamanlarını, yatma zamanlarını anlatır.

Daha sonra çocuğun grup sorumlusu belirlenir ve uzman çocuğu grup sorumlusu ile tanıştırır. Grup sorumlusu güler yüzle ve sevecen bir tavırla çocukla tanışır. Bundan sonra tüm ihtiyaçlarının kendisi tarafından karşılanacağını, kendisine her konuda yardımcı olacağını anlatır ve okul durumunu tespit ederek okul kayıt işlemlerini başlatır ve çocuğun okula kayıt işini gerçekleştirir. Grup sorumlusu bu süreçte çocukla ilgilenecek ağabey, abla, anne veya baba rolündeki görevli ile tanıştırır. Yatak odası ile kullanacağı yatağını, çalışma odasını ve soyunma dolabını gösterir. Çocuk kuruluştaki diğer çocuklarla tanıştırılır. Kuruluşun her yeri grup sorumlusu tarafından çocuğa gezdirilir. Gerektiğinde çocuk kuruluş müdürü ve diğer görevlilerle de tanıştırılır.

İkinci aşamada çocuğun ihtiyaçları tespit edilir ve öncelikli olanlardan başlanarak giderilir. Çocuk kuruluşa geldiği anda ihtiyacı var ise banyo yaptırılır ve

yeni elbiseler verilir. Çocuğa kuruluşa ait ve kendisine ait eşyaları nasıl kullanacağı, tuvalet eğitimi bilgileri anlatılır. Bu işlemler grup sorumlusu tarafından planlanarak uygulamaya sokulur ve takibe alınarak raporlaştırılır. Periyodik aralıklarla çocuk hakkında hazırlanan bu raporlar çocuğun dosyasında saklanır. Çocuğun kişilik gelişimine katkı vermek üzere kuruluş tarafından hazırlanan sosyal ve kültürel etkinliklere katılımına fırsat verilir. Akrabaları ile iletişiminin devamı sağlanır. Çocuğun okul ve/veya iş yeri takipleri düzenli yapılır. Çocuğun özel yaşantısının gizliliği kendisine hissettirilir ve güven duygusunun gelişmesi için ihtiyaçlarının zamanında karşılanması ve verilen sözlerin tutulması gerekmektedir. Çocuğa zaman zaman kuruluşun işlerine katılması için sorumluluklar verilmelidir. Kendi yatağı düzettilir, yatak odası temizlettilir, kuruluşun bahçesine güzelleştirme çalışmalarına katılımı sağlanır. Düğme ve sökük-yırtık dikme, ütü yapma, çamaşır yıkama öğretilir ve alışkanlıkları kazandırılır. Çocuk belli bir yaşa geldiğinde de yemek yapma öğretilir. Çocuk yurttan kaldığı süre içerisinde yurt sonrası yaşama da hazırlanır. Sağlık kontrolleri düzenli yapılır. Çocuk altını ıslatıyor ise gece düzenli olarak kaldırılır. Çocukla iletişimde beden dili ve mimikler çok iyi kullanılmalıdır. Hiçbir zaman asık suratlı olunmamalıdır. Çocuk iyi dinlenmeli ve rencide edilmemelidir. Kendisini ifade edebilme fırsatı verilmelidir. Çocuğun sosyalleşmesi için toplum içersine çıkarılarak alışveriş yapmasına, sinemaya gitmesine, arkadaşları ile gezmesine, bir spor veya sanat kulübüne üye olmasına vb. etkinliklere katılmasına fırsat verilmelidir.

Kurum bakımına alınan çocuğun model aile edinebilmesi ve kurum bakımının kazandırdığı kişilik özelliklerinden kurtulabilmesi için gönüllü aile uygulamaları ile çocuğun aile ortamlarında bulunmasına fırsat verilmelidir. Böylece çocuk kurum bakımı sonrası kendi kuracağı aile için bir model oluşturacak ve ev ortamı, anne baba ve çocuk ilişkilerini gözlemleyerek davranış geliştirecektir.

Ülkemizde korunmaya muhtaç çocuklara hizmet veren kuruluşlar

1-Yaşa göre,

2-Cinsiyete göre,

3-Okullu ve iş grubu şeklinde ayrıştırılmıştır.

Yaşa göre kuruluşlar 0–12 yaş grubundaki korunmaya muhtaç çocuklara hizmet veren çocuk yuvaları, 13–18 yaş grubundaki korunmaya muhtaç çocuklara hizmet veren yetiştirme yurtları olarak sınıflandırılmışlardır.¹⁴⁹

Çocuk yuvaları, 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını doldurup, orta ve yüksek öğrenime devam edenlerle, tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda olanlardan kurumca himaye olunan kız çocuklarının bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.¹⁵⁰

Çocuk yuvaları da kendi arasında 0–6, 7–12 yaş grubundaki çocuklara hizmet veren kuruluşlar olarak ayrılmaktadır. Çocuk yuvalarından 0–6 yaş grubuna hizmet veren kuruluşlarda kız ve erkek çocuklara birlikte bakılırken, 7–12 yaş grubundaki çocuklara ise kız ve erkek olarak ayrı mekânlarda bakılmaktadır.

Yetiştirme yurtları ise tamamen kız ve erkek yurtları olarak ayrılmaktadır. Çok yaygın olmamakla birlikte yalnızca sanata-işe yönlendirilmiş çocukların bakıldığı Yetiştirme yurtları olduğu gibi yalnızca okula devam eden çocukların bakıldığı yurtların da olduğu veya aynı kuruluşta işçi ve okullu çocuklara birlikte hizmet verildiği görülmektedir. Yurt ve yuvaların ortak özelliklerinden en önemlisi ise toplu bakım kuruluşları olmalarıdır.

Ülkemizde korunmaya muhtaç çocuklara hizmet veren 10 tane 0-6 yaş, 35 tane 7-12 yaş, 25 tane 0-12 yaş çocuk yuvası, 27 tane 0-12 yaş, 23 tane 13-18 yaş Sevgi evi, 37 ÇOGEM, 308 tane 0-12 yaş, 111 tane 13-18 yaş çocuk evi, 4 tane gözlem evi, 52 erkek ve 39 kız yetiştirme yurdu bulunmaktadır. Buralarda kayıtlı çocuk sayısı 21.554; fiilen bakılan toplam çocuk sayısı ise 12.839'dir.¹⁵¹

Yetiştirme Yurtları Yönetmeliğine göre yurtlarda “Koordinasyon ve Değerlendirme Kurulu”, “Sosyal ve Eğitim Servisi” ile ilgili yasalar gereği mali işlerin gerekli kıldığı komisyon ve kurullar bulunur. Her kuruluşta ihtiyaca göre Genel Müdürlükçe hazırlanacak standart kadro yönetmeliğinde belirtilen sayı ve niteliklere uygun olarak müdür, sosyal çalışmacı, psikolog, öğretmen, tabip, diyetisyen, hemşire, hemşire yardımcısı, teknisyen, genel idare ve yardımcı hizmetler sınıfından olmak üzere çeşitli personel istihdam edilir.

¹⁴⁹ <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/yetistirmeyurduiletisim.htm>. 20.05.2011.

¹⁵⁰ Çocuk Yuvaları Yönetmeliği, sayı. 18580, 19.11.1984, s.161.

¹⁵¹ <http://www.shcek.gov.tr/2011-yili-eylul-ayi.aspx>. 13.12.2011.

Koordinasyon ve Değerlendirme Kurulu; müdür, sosyal çalışmacı, psikolog, öğretmen, tabip, diyetisyen ve hemşireden teşekkül eder. Kurul, müdürün başkanlığında her ay toplanır. Müdür olmadığı zamanlarda toplantıya vekili başkanlık eder.

Kurulun görevleri,

1. Yurdun yıllık çalışma programını hazırlayarak, yurt müdürlüğüne vermek. Altı ayda bir uygulamadan alınan sonuçları değerlendirerek il müdürlüğüne bildirmek.

2. Her ay yapılan toplantılarda o ay içerisindeki faaliyetleri gözden geçirmek, çocukların yurt, okul ve iş hayatındaki ihtiyaç ve sorunlarını tartışmak, konuya dair teklifleri incelemek ve karara bağlamak.

3. Yurt hizmetlerinin daha iyi duruma gelebilmesi ve personelin eğitimi ile çocuklara dair çalışmaları belirlemek,

4. Meslekler arası koordinasyon ve ekip çalışmaları sağlayacak nitelikte işbirliği ve bölümü esaslarını görüşmek ve müdürlüğe öneri şeklinde vermek

5. Çocukların kamu ve özel işyerlerinde, hangi iş ve mesleklerde çalışabilecekleri konusunda yaş, yetenek ve ilgileriyle, çalışacakları iş ve mesleğin durumunu da göz önünde bulundurarak değerlendirmeler yapmaktır.

Sosyal ve Eğitim Servisi de, yurtlarda mesleki çalışmaları koordineli bir şekilde yürütmek üzere sosyal çalışmacı, psikolog ve öğretmenlerden teşekkül eder. Servisin başkanı yurt müdürü veya vekilidir.¹⁵²

Yurtlarda fiziksel şartlar elverdiği sürece yatakhane, yemekhane, dinlenme, çalışma ve sosyal amaçlı salonlar, spor salonu, revir, banyo, çamaşırhane, mutfak, ambar ve depo ile ilgili bölümler bulunur. Yurtların giderleri Genel Müdürlük tarafından gönderilen ödenekten karşılanır.¹⁵³

Yurtta kalan gençlere anne-baba veya yakınlarına gidebilmeleri için yılda en çok bir ay izin verilir. Okula ve meslek kurslarına devam edenlere bayram ve yaz tatili dışında izin verilmemektedir.¹⁵⁴ Ancak yönetmelik böyle olmasına rağmen uygulamada izinler daha uzun sürebilmektedir.

Yurt Müdürlükleri, gençlerin orman, deniz, güneş ve kumdan yararlanmalarını sağlamak üzere, en az on beşer günlük kamplara gitmeleri için çalışmalar yapmak

¹⁵² Yetiştirme Yurtları Yönetmeliği md.7-8.

¹⁵³ YYY, md.11.

¹⁵⁴ YYY, md.15.

zorundadırlar.¹⁵⁵ Ayrıca gençlerin öğrenimlerine, folklor, müzik, resim, tiyatro, plastik sanatlar ve çeşitli spor faaliyetlerine devam etmeleri için kamu ve özel kuruluşlar tarafından düzenlenecek kurslara katılmaları sağlanmaktadır. Gençlerin bu kurs giderleri Genel Müdürlük tarafından karşılanmaktadır.¹⁵⁶

Yurtlara gençlerin yemek, uyku ve ders çalışma saatlerinde ziyaretçiler kabul edilemez.¹⁵⁷ Öğrenim gören gençlerle, çeşitli nedenlerden dolayı öğrenimlerine devam edemeyen ve ücretli olarak bir iş yerinde çalışmayan gençlere az da olsa aylık harçlıklar verilmekte, gençlerin giyim, ulaşım, tedavi, ilaç ve sağlık, eğitim ve öğretim giderleri karşılanmaktadır.¹⁵⁸

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü arasında imzalanan 26.02.2007 tarihli İşbirliği Protokolü; Kurum tarafından verilen hizmetlerin ve koruyucu önleyici sosyal hizmetlerin etkin kılınarak halkın bilinçlendirilmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplum üzerindeki etkinliğinden yararlanmak, Kurum tarafından bakılan kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürlü vb. kişilerin "Türk örf, adet, inanç ve milli ahlakına sahip kendine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılâplarına uygun olarak yetiştirilmelerine" yardımcı olmak, Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun vermiş olduğu hizmetler hakkında bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Protokolde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yükümlülükleri;

- Kurum tarafından bakılan kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürlü vb. kişilerin "Türk örf, adet, inanç ve milli ahlakına sahip, kendine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun olarak yetiştirilmeleri" amacıyla bilgilendirilmelerinde İlahiyat eğitimi almış, konusunda uzman personel görevlendirmek suretiyle yardımcı olmak,

- Toplumun bilinçlenmesinde; çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi için, ailelerin bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmaları, çocukları küçük yaşta evlendirmemeleri, sokakta çalıştırılmaması, suça yönlendirilmemesi ile töre cinayetleri, koruyucu aile, ailelerin çocukları ile sağlıklı ilişki kurması ve sokakta bekleyen tehlikeler gibi konularda toplumda bilinç ve duyarlılığın artırılması,

¹⁵⁵ YYY, md.18.

¹⁵⁶ YYY, md.19.

¹⁵⁷ YYY, md.16.

¹⁵⁸ YYY, md.21-24.

- Başkanlığın din görevlilerine yönelik hizmet içi eğitim programlarında, Kurumun vermiş olduğu hizmetlerin tanıtımına yer vermesi,
- Konu ile ilgili verilerin Başkanlığın web sayfasında yayınlanarak halka ulaşmasını sağlaması,
- İlgili kurum ile işbirliği içerisinde bulunarak çalışmalarla ilgili gerekli koordinasyonun sağlanması,
- Başkanlığın süreli ve diğer yayınlarının imkânlar ölçüsünde, bağlı kuruluşlarda bulunan kütüphanelere ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olunması şeklindedir.¹⁵⁹

Gençlerin Yetiştirme Yurtları tarafından korunma süreleri “reşit” oluncaya kadar devam eder.¹⁶⁰ Korunma kararı, bu karara neden olan şartların ortadan kalkması durumunda kurum yetkililerinin önerisi üzerine mahkemece, çocuğun reşit olmasından önce kaldırılabilmesi gibi reşit olduktan sonra da çocuğun rızası alınarak devam ettirilebilir.¹⁶¹

Korunma kararının rüştten önce kaldırılabilmesi için aşağıdaki şartların gerçekleşmesi gerekir¹⁶² :

- Kurum yetkililerinin teklifi (SHÇEKK m. 24; KMÇTHY m.18),
- Çocukta korunma kararını gerektiren şartların kalkmış olması.

Bunun için ana ve babasız, ana ve babası belli olmayan çocukların beden, ruh ve ahlak gelişimlerinin veya şahsi güvenliklerinin tehlikeden çıkmış olması gerekir. Buna karşılık ana ve babası tarafından terk edilen çocuklar ile ana ve babası tarafından ihmal edilip kötü alışkanlıklara ve başıboşluğa bırakılan çocukların hem beden, ruh ve ahlak gelişimlerinin tehlikeden çıkmış olması, hem de ana ve babasının veya bunlardan birinin kanunda sözü edilen durum ve davranışlarının düzelmesi gerekir.¹⁶³

Yukarıdaki iki şarttan başka, korunma kararının kaldırılmasına mahkemenin karar vermesi gerekir. Hâkim, korunma kararının kaldırılmasına karar verirken gerekli bütün şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini ve yeni kararın çocuğun yararına olup olmadığını incelemelidir.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü 2007/ 1146

¹⁶⁰ SHÇEKK, m. 24.

¹⁶¹ İnan, a. g. e., s. 12.

¹⁶² Akyüz, a. g. e., s. 467.

¹⁶³ Şenocak, Hasan, a. g. t., s.90-91.

¹⁶⁴ Balta, Nilüfer, “Cumhuriyetin 75. Yılında Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, Cumhuriyetin 75. Yılı Armağanı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 1999, s.836.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun görevi reşit olduğu anda çocuğu kendi kendine yetebilecek ve yaşantısını bağımsız olarak sürdürebilecek şekilde yetiştirmektir. Ancak çoğunlukla çocuğun bağımsızlık kazanması, rüştle birlikte gerçekleşmez. Bunun için çocuğun eğitimini tamamlaması, bir meslek sahibi olması gerekir. İşte bu süreçte de çocuk reşit olsa bile korunma kararının devamı gereklidir¹⁶⁵ Çocuk reşit olduktan sonra korunma kararının devam etmesi için aşağıdaki şartlar bulunmalıdır:

- Kurum yetkililerinin teklifi,
- Çocukta korunma kararını gerektiren durumun devam etmesi,
- Çocuğun rızasının bulunması,
- Mahkemenin korunma kararının devamına karar vermesi.

18 yaşını tamamlamış olan korunmaya muhtaç çocuklardan;

- Ortaöğrenime devam edenlerin 20 yaşına kadar,
- Yükseköğrenime devam edenlerin 25 yaşına kadar,
- Öğrenime devam etmeyen ve 18 yaşını doldurmuş çocukların, bir iş veya

meslek sahibi edilerek kendi kendilerine yeterli olabilmelerinin sağlanması amacıyla korunma kararları 20 yaşına kadar uzatılır,

Bedensel, zihinsel ve ruhsal sakatlıkları nedeniyle sürekli bakıma muhtaç ve çalışmaktan aciz olan çocukların korunma kararı uzatılır. Kanun bu çocuklar için bir süre sınırlaması getirmemiştir.¹⁶⁶

Korunmaya muhtaç çocuklar için kurum sonrası yaşamlarını desteklemek amacıyla bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bunların en önemlisi 3413 sayılı kanunun çıkarılmış olmasıdır. Bu kanun ile kamu kurum ve kuruluşlarına mevcut kadrolarının binde biri oranında bir bölümünü ayırarak bakım kurumlarındaki gençlerin işe alınmaları görevi yüklenmiştir. Bu düzenleme, kurum sonrası yaşam şartlarının geliştirilmesine ve çocukların iş sahibi yapılmalarına önemli katkı sağlamıştır.¹⁶⁷ Ayrıca yetiştirme yurtlarından korunma kararının kalkmasıyla ayrılan gençlerin toplum içinde sıkıntıya düşmemeleri, desteklenmeleri amacıyla gençlere yönelik “Genç Evleri” açılmıştır. Seçilen pilot bölgelerde devam eden çalışmalar olumlu sonuç verdiği

¹⁶⁵ İnan, a. g. e., s. 12.

¹⁶⁶ SHÇKK md.24.

¹⁶⁷ Cılga, İbrahim, Gençlik ve Yaşam Niteliği, Ankara, TC Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yay.,1994. s. 74.

takdirde yaygınlaştırılması yönünde uygulamalara devam edilecektir. Kurumun gençlere yönelik yapmış olduğu yardımlardan biri de “Evlenme Yardımı”dır. Kurum, yurtlarda barınmakta olan ve korunma kararı devam eden kız çocuklarından evlenenlere, çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere en yüksek devlet memuru aylığının bir buçuk katı tutarında evlenme yardımı yapmaktadır.¹⁶⁸ Son dönemlerde hayata geçirilen önemli uygulamalardan biri de “Eve Dönüş Projesi”dir. Bu proje kapsamında yurttan kalan gençlerden şartları uygun olanların ailelerinin veya yakınlarının yanına döndürülmeleri hedeflenmektedir.

2.2.3.5. Kuruma Başvuru Nedenleri

Çocukların kurum bakımına verilmesinin önemli bir nedeni, özellikle gelişmekte olan ülkelerde geçerli olan “yoksulluk” (ekonomik neden) gerçeğidir. Bu ülkelerde, mevcut imkânlar, çocukların kendi aileleri yanında korunmasını ya da koruyucu aileye verilmesini mümkün kılmadığından, geriye tek bir seçenek kalmaktadır; o da devletin sağladığı bir hizmet olan kurum bakımındır. Yoksulluğun dışında başka faktörler de vardır. Örneğin, ebeveynin ölümü ya da hastalanması, boşanma ya da terk nedenleriyle çocuğun öz ailesinin devre dışı kalması ya da kentleşme ile birlikte akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin zayıflaması gibi nedenler dolayısıyla çocuğun bakımı sağlanamamakta ve kurum bakımına ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁶⁹

2.2.3.6. Kurum Bakımının Sakıncaları ve Yararları

Çocukların, sırf ekonomik yetersizlikler ve parasız eğitim almaları gibi nedenlerle ailelerinden ve yakın çevresinden uzaklaştırılmaları, aşağıda bahsedilecek olan mahzurları da beraberinde getirmektedir. Kurumlar, her ne kadar çocuğun bazı maddi ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olsalar da, kesinlikle ailenin ve çevrenin ona kazandıracığı sevgi, şefkat ve değer yargılarını vermekten uzaktır. Bu konuda yapılan araştırmalar, çocuk ve toplum sağlığı için en uygun yolun, çocuğun kendi ailesi tarafından bakılması ve yetiştirilmesi olduğunu, ancak bu gerçekleştirilemediği takdirde

¹⁶⁸ SHÇKK, md.32,s.16.

¹⁶⁹ Tatlıbal, Cafer , “Türkiye’de Korunma Altındaki Çocuklara Yönelik Şişek Uygulamaları”, Koruma Altındaki Çocuklar, (Yayına Haz.: Runa Uslu), Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, Ankara, AÜ. Yay., 2004, s. 26.

diğer yöntemlerin devreye girmesi gerektiğini, bunlar içinde de en iyi yöntemin, çocuğun koruyucu bir aile yanına yerleştirilmesi olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁷⁰

Bu sakıncaları, II. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı'nda belirtilen şekliyle özetlersek;

- Her çocuk şefkate ve kendine yakın olan birinin sevgi, anlayış ve güvencesine muhtaçtır. Bunun için özel eşyaları, odası olmalı, alışveriş yapabileceği, arkadaşlarını kabul edebileceği ekonomik olanakları bulunmalıdır. Ne var ki, kurum bu olanakları ona sağlayamaz,

- Kurumda anne özlemi ya da sık sık bakıcı değiştirmek söz konusu olup; bu durum çocuk üzerinde olumsuz etki yaratır,
- Kurumun geniş binaları, koridor ve merdivenleri, gürültü olmasına olanak vermekte ve bu çocuğu korkutarak huzursuz kılmaktadır,
- Bazı çocukların (özellikle 3 yaşından küçük çocukların) özel bakıma ve anne kucağına ihtiyaçları vardır. Kurum bakımı ise, bu ihtiyacı karşılayamaz,
- Yetim çocuklar, bir aileye ait olma ihtiyacı duymaktadırlar. Ancak, ne yazık ki kurum bu ihtiyacı da cevaplayamamaktadır.¹⁷¹

Halen, hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde kendisinden yararlanan kurum bakımı yönteminin, yukarıdaki sakıncaları yanında elbette sunduğu yararlar da vardır ve bu nedenle toplum içinde varlıklarının sürdürülmesi gerekli görülmektedir. Yukarıda sıralanan sakıncaları da, tamamen ortadan kaldırılamasa bile, bir takım yöntemlerle en aza indirilebilir.

Her şeyden önce, kurum bakımına gerçek anlamda ihtiyaç duyan çocukların tespiti büyük önem taşımaktadır. Her çocuğun kurum bakımına tabi tutulması uygun görülmediğine göre, kimler bu hizmetten yararlanabilecektir? Bu tür çocuklar aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

- Kendisinin ve toplumun menfaati için bir süre çevresinden uzaklaşması gereken çocuklar,

¹⁷⁰ Danışman, Meliha, "Korunmaya Muhtaç Çocukların Aile Yanına Yerleştirilmesindeki Sosyal ve Psikik Sebepler", Sosyal Hizmet Dergisi, C. I, S. 5, Nisan 1962, s. 9.

¹⁷¹ Şahin, Halit, Kimsesiz Çocuklar Konusunda Bakım Şekilleri ve Koruyucu Aile Uygulaması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1975, s.28.

- Sorunları olan ve bu sorunlarının ortaya çıkmasına aile ortamı ve yakın çevresi neden olduğu için, bu ortamdan ayrılmadıkça sorunları çözümlenemeyecek durumda olan çocuklar,
- Yoğun bir psikolojik tedavi, özel eğitim ve yaşitlarıyla birlikte yaşamak suretiyle rehabilite edilebilecek çocuklar,
- Birbirlerinden ayrılmamaları gerekli görülen kardeşler,
- Ailesine olan yakın bağılığı nedeniyle bir başka ailenin yanına verilemeyen çocuklar.¹⁷²

¹⁷² Güran, Nesrin, “Çocuklar İçin Kurum Bakımı ve Sosyal Hizmet”, Prof. Dr. İbrahim Yasa’ya Armağan, AÜ. SBF Yay., Ayrı Basım, Ankara, 1983, s.5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR VE DİN EĞİTİMİ

3.1. Korunmaya Muhtaç Çocukların Psiko-Sosyal Sorunları

Korunmaya muhtaç çocuklar tanımdan da anlaşılacağı üzere nitelik bakımından farklılık arz edebiliyorlar. Annesiz, babasız, anne-babasız, anne-babaya sahip olduğu halde ihmal veya istismar edilen, terk edilen veya anne-babası belli olmayan bu çocuklar yaşam şartları bakımından da birbirinden farklı durumlarla karşı karşıyadırlar.

Korunmaya muhtaç çocukları yaşadıkları yere ve kişiye göre ayıracak olursak bu çocukların bir kısmı aile üyelerinden veya akrabalarından birinin yanında, bir kısmı yetiştirme yurtlarında, bir kısmı ise sokaklarda yaşamaktadır. Hepsinde ortak olan bazı sorunlar olduğu gibi belli yaşam şartlarına sahip olan bazı çocuklarda farklı bir takım sorunlarla karşılaşabilmekteyiz.

Çocukluğun ilk dönemlerinde geçirilen sarsıntılar kalıcı nitelik taşırlar ve etkilerini hayat boyu sürdürürler.¹⁷³ Ülkemizdeki bir yetiştirme yurdunda yapılan anket neticesinde burada kalan çocukların % 51'inin başlarından geçen bazı olaylardan etkilenerek olumsuz kişilik özellikleri geliştirdikleri görülmüştür.¹⁷⁴ Bir takım olumsuzluklar yaşayarak yurda gelen çocuklar yurt ortamında diğer çocuklardan farklı bir yaşam şekliyle hayatlarına devam edeceklerdir. Bu da farklı istek ve ihtiyaçları olan çocuklarda hem bir eksiklik duygusu oluşturacak hem de kendilerini diğer insanlardan farklı hissetmelerine hatta bazen toplumdan uzaklaşıp yalnızlaşmalarına sebep olacaktır.

Maslow, insana ait gereksinimleri fizyolojik gereksinimler, güvenlik gereksinimi, ait olma gereksinimi, sevgi, sevecenlik gereksinimi, saygınlık gereksinimi, kendini gerçekleştirme gereksinimi şeklinde kategorize etmektedir. Maslow'a göre birey için o an baskın olan gereksinimler hangi kategoriye ait gereksinimler ise kişilik gelişmişlik düzeyi de bu gereksinim kategorisine karşılık gelen düzeyde bulunacaktır. Belirli bir kategorideki gereksinimler tam olarak karşılanmadan kişi bir üst düzeydeki kategorinin gereksinimlerini algılamaz, böyle gereksinimleri olmaz.¹⁷⁵ Örneğin güvenlik ihtiyacı karşılanmamış bir birey sevgi ve saygı ihtiyaçlarını algılamaz ve

¹⁷³ Geçtan, Engin, Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar,13.bs.,Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s.15

¹⁷⁴ Demir, a.g.e., s.115.

¹⁷⁵ Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50, 370-396.

kişilik gelişimi de bu düzeye ulaşamayacaktır. Böyle bir birey kendini tehdit altında hisseder ve insanlara karşı olumlu duygular beslemesi zordur.

Konuya korunmaya muhtaç çocuklar açısından bakacak olursak bu ihtiyaçların önemli bir kısmının karşılanamadığını görürüz. Dolayısıyla bu çocuklarda, bu ihtiyaçlarının karşılanamamasından kaynaklanan bir takım psikolojik sorunlar oluşmaktadır. Bu alanda yetiştirme yurdunda yapılmış araştırmalarda yetiştirme yurdunda kalan korunmaya muhtaç çocukların güvensizlik hissi, korku ve insan ilişkilerinde olumsuzluklar olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁷⁶ Ayrıca yetiştirme yurdunda kalan çocukların ailesiyle yaşayan çocuklardan bedensel ve ruhsal gelişim açısından geri kaldıkları¹⁷⁷ ve ailesiyle yaşayan çocuklara oranla daha kaygılı oldukları ve gece yataklarını daha sık ıslattıkları belirtilmiştir.¹⁷⁸

Korunmaya muhtaç çocuklar üzerinde yapılmış çalışmalara baktığımız zaman çocukların bir takım olumsuz duygu ve düşüncelere sahip olduklarını görmekteyiz. Şahin'in çalışmasında çocukların % 28'i dünyaya geldiklerine memnun olmadıklarını, % 16'sı her zaman, % 62'si bazen gelecekte korktuklarını, % 23'ü her zaman, % 44'ü bazen kendilerini yalnız hissettiklerini ifade etmişlerdir.¹⁷⁹

Yetiştirme yurdunda kalanların toplumsal bütünleşme problemi üzerine yapılmış başka bir çalışmada ise çocukların % 47'si kendilerini yalnız ve yabancı hissettiklerini söylemişlerdir, % 70'inin ise gelecekle ilgili bir takım olumsuz duygular taşıdığı ortaya çıkmıştır. Bu duyguların başında da umutsuzluk ve endişe gelmektedir.¹⁸⁰

Covey ve Merrill, insanlarda temel dört gereksinim olduğunu ifade eder: Birincisi; yiyecek, giyecek, barınma, ekonomik güç ve sağlık gibi bedensel, ikincisi; diğer insanlara olan ihtiyaç, sevmeye, sevilme, ait olma gibi sosyal, üçüncüsü; öğrenme, bilme, zihinsel gelişme ve anlamadan oluşan bilişsel ve dördüncüsü; öldükten sonra iyi anılma, bir katkıda bulunmuş olma, evrende anlamlı bir yer edinme duygusundan oluşacak olan bir isim bırakma gereksinimidir. Aile kurumu, bu ihtiyaçların büyük bir bölümünü düzenli bir şekilde ve uzun bir süre karşılamaktadır.

¹⁷⁶ Gökçe, Birsen. Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu İle İlgili Tutumun Sosyolojik Mukayeseli Tahlil ve İzahı. S.S.Y.B. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, Ankara 1971.

¹⁷⁷ Yörükoğlu, Atalay. ve Ark. "Yuva -Çocuklarında Ruh ve Beden Gelişmesi ve Özellikleri." Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, (II: 2-3) 1968, s. 70-78; Bıyıklı, Latife . Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelişimi ve Uyumunu. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara 1998, 14.

¹⁷⁸ Baş, Mesut. "Yatağını Islatan Çocuklarla Grupla Psikolojik Danışma Uygulaması." Yayımlanmamış Bir Araştırma, Ankara 1977.

¹⁷⁹ Şahin, Adem, a.g.t., s.59-60.

¹⁸⁰ <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/yetistirmeyurtlari1.htm>.

Bu gereksinimlerin hepsinin dengeli bir biçimde kişinin yaşamında karşılanması, onun yaşam kalitesini belirli bir düzeye getirmektedir. Böylece kişi yeme, içme, barınma gibi ihtiyaçlarını gidermiş; seven ve sevilen, sürekli öğrenen, gelişen, gittikçe daha çok anlayan ve evrende anlamlı bir yeri olduğu kavranan bir yetişkin olmaktadır. Bu özellik ve düşüncelere sahip olan kişi, hayata ve ilişkilerine daha çok sarılmakta ve bunları kaybetmemek için daha çok çaba sarf etmektedir. Dolayısıyla, aile, karşıladığı ihtiyaçlarına paralel olarak üyelerinin yaşamdan zevk almasını ve zorluklara karşı dirençli olmasını sağlamaktadır.¹⁸¹

Korunmaya muhtaç çocukların genelinde görülen kaygı, çocuğun günlük hayatını ve geleceğe dair düşüncelerini oldukça etkilemektedir. Kaygı iç ve dış dünyadan kaynaklanan bir tehlike olasılığı ya da kişi tarafından tehlikeli olarak algılanıp herhangi bir durum karşısında yaşanan bir duygudur. Kişi kendisini sanki bir şey olacakmış gibi bir duygu içinde hisseder.¹⁸² Küçük çocuklardaki kaygı yaratan durumlar ileri yaşlardaki ruhsal tepkilerin temelini oluştururlar.

Çocuğun bebeklik döneminde temel ihtiyaçlarının karşılanmaması, bütün gereksinimleri annesi tarafından karşılanan çocuğun anneden ayrılma durumunda kalması çocukta güvensizlik ve kaygı oluşturabilir. Birden ortaya çıkan çevre değişiklikleri de küçük çocukları endişelendiren en önemli sebeplerden biridir.

Çocukların yoksunluk ve kayıpları anlamaları zor olduğu için, alıştığı günlük işler, rahat pozisyon ve herhangi bir şeyini yitirmesi halinde kaygı duygusu ortaya çıkabilir.¹⁸³ Normal sınırların dışına çıkan sürekli kaygı, çocukta ruhsal hastalıklara bile sebebiyet verebilir.¹⁸⁴ Yüksek kaygılı kişiler düşük kaygılılara göre daha zor ve uzun sürede öğrenme faaliyetini gerçekleştirmektedirler.¹⁸⁵ Korunmaya muhtaç çocukların kaygı düzeyi ile ilgili yapılmış araştırmalarda bu çocukların kaygı düzeylerinin yüksek çıktığı görülmüştür.¹⁸⁶

¹⁸¹ Cüceloglu, Doğan, İçimizdeki Biz, Sistem Yay., İstanbul, 1996, s. 82.

¹⁸² Işık, Erdal, Nevrozlar, Kent Matbaası, Ankara 1996, s.31-45.

¹⁸³ Çifter, İsmail, Psikiyatri I, Gata Eğitim Yayınları, Ankara 1985, s.313-315.

¹⁸⁴ Morgan, George, İşte ve Yaşamda Stresi Yenmenin Yolları, (çev. Şebnem Çağla), Ruhbilim Yayınları, İstanbul 1993, s.77.

¹⁸⁵ Tanör, Öget Öktem, Anksiyetenin Öğrenme ve Hafızaya Etkisi, Psikoloji Dergisi, 16. Cilt, s. 31-35. İstanbul 1982.

¹⁸⁶ Punar, Halil, "16-18 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Çocukların Uyum ve Kaygı Düzeyleri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988, s.4, 50-52 ; Hodges, J., Tizard, B. (1989). IQ and Behavioral Adjustment of Ex-Institutional Adolescents, Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines. Vol. 30 (1) pp. 53-76.

Korunmaya muhtaç çocukların çoğunda depresif davranışlar görülebilmektedir.¹⁸⁷ Depresyon, insanın yaşama isteğinin kaybolduğu, kişinin kendisini derin bir keder içinde hissettiği, geleceğe yönelik kötümser ve karamsar düşünceler, geçmişe ilişkin yoğun pişmanlık ve suçluluk duygusunun yaşandığı, intihar düşüncesinin veya teşebbüsünün olabildiği uyku ve iştahta bozuklukların görüldüğü psikolojik bir rahatsızlıktır.¹⁸⁸ Ebeveyn yoksunluğu, olumsuz aile ilişkileri ve desteği, düşük benlik saygısı, yurt ortamında kalmak gibi sebepler depresyonu artırıcı niteliktedir.

Birçok önemli psikolojik yetinin işareti olan benlik saygısı insanların kendilik algıları çerçevesinde ne oldukları ya da ne olmadıklarına yönelik değerlendirmeleri şeklinde tanımlanır.¹⁸⁹ Öz saygı olarak da ifade edilen benlik saygısı korunmaya muhtaç çocuklarda oldukça düşük görülmüştür.¹⁹⁰ Öz saygı düzeyi düşük olan çocukların depresyon ve kaygı seviyeleri yüksektir.

Çocuk, insan ilişkilerini belirleyen anlaşma, uzlaşma, bağlılık, işbirliği gibi olumlu nitelikleri de ev ortamında öğrenir. Boşanma veya ana- baba kaybı ise çocuğun bu gelişimini sekteye uğratmaktadır. Çocuk gergin, kaygılı, depresyon, suçluluk ve bazen de saldırgan davranışları göstermektedir. Bu duygusal durum çocuğun sosyalleşmesini etkilemektedir. Çünkü çocuk; anlaşmazlık ve çatışma gibi durumlarda takınacağı tutumları da evde öğrenir.¹⁹¹ Çocuk öfke ve kızgınlığı da sevgi ve hoşgörüyü de ailede görerek, yaşayarak öğrenir. Çocuklara kazandırılmak istenen olumlu duygular öğütlerle öğretilbilir duygular değildir. Ayrıca çocuklar her zaman kendilerinden

¹⁸⁷ Cebe, a.g.e., s.154; Barut, Yaşar, "Parçalanmış Ailelerden Gelen 15-18 Yaş Grubu Yetiştirme Yurdu Çocuklarıyla Normal Aile Çocuklarında Görülen Anksiyete ve Depresyon Sıklığının İncelenmesi" Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara 1992, s.73-75; Erim, Banu, "Yetiştirme Yurtlarında ve Aileleri Yanında Yaşayan Ergenlerin, Benlik Saygısı, Depresyon ve Yalnızlık Düzeyleri ile Sosyal Destek Sistemleri Açısından Karşılaştırılması", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001.

¹⁸⁸ Yapıcı, Asım, Ruh Sağlığı ve Din, Karahan Kitabevi, Adana 2007, s.116-117.

¹⁸⁹ Yapıcı, a.g.e., s.99.

¹⁹⁰ Washington, Gülseren, "10-12 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Yuva Çocuklarında Denetim Odağı Algısı ve Kendine Saygı Duygusu", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989, s.31; Kutlu, Mustafa, "Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Değişkenler", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1992, s.19, 38, 39, 55-76. ; Tunç, Erhan, "Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerle Ailesiyle Birlikte Kalan Ergenlerin Benlik Algıları Bakımından Karşılaştırılması", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum 2000, s. 81-92; Cebe, Fevzi, a.g.e., s.165.

¹⁹¹ Bulut, Isıl, "Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma", Aile Yazıları 3, (Derleyen: Beylü Dikeçligil, Ahmet Çigdem), Aile Araştırma Kurumu Yayını, 5/3, Ankara, 1991; Gardner M.; Gardiner H.; (Çev. Dönmez, A.; Çelen N.; Onur, B.) Çocuk ve Ergen Gelişimi, İmge Yayınevi, Ankara 1993.

istenilen davranışları değil anne babalarından gördükleri davranışları gösterirler. Bu nedenle sevgi, merhamet, hoşgörü gibi duygular anne baba örnek alınarak yavaş yavaş öğretilir. Çocuk doğal olarak anne babasından öfke, kırgınlık gibi insani duyguları da görecektir. Ancak bu duyguları kontrol altına almayı da öğrenmelidir. Bunu da problemlili bir anne babadan öğrenemez.¹⁹²

Korunmaya muhtaç çocukların zekâ ve yetenek bakımından diğer çocuklardan daha geri oldukları görülmüştür. Bunun neticesinde akademik başarıları da diğer çocuklardan düşüktür.¹⁹³ Bu çocukların zekâ seviyelerinde ve başarılarında görülen geriliğin yaşam şartlarından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Zekâ doğuştan gelir ancak gelişimi çevresel faktörlere bağlıdır. İlk yaşlardaki uygun beslenme, anne babanın uyarması ve ilgisi, zekâyı ileriye veya geriye götürebilmektedir. Çocuk, ona öğretilenleri kavramak, kıyaslama yapabilmek ve karşılaştığı problemleri kolay çözebilmek için bir rehber ihtiyacı duyar. Bu konuda en faydalı olacak kişi, çocuğun kendi anne ve babasıdır. Anne ve babanın, çocuğuna bu konularda yardımcı olması, çocuğun ruhsal ve zihinsel gelişimine büyük katkı sağlar. Anne babanın varlığı ve çocukla olan iyi iletişimi, çocuğun hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olmakla birlikte yaratıcılık için fırsat hazırlar.

Bunlar hep birlikte, çocuğun akademik başarısını olumlu yönde etkiler. Bunlara karşın, anne veya babanın eksikliği çocuğun eğitimini olumsuz etkiler. Ailenin ölüm, boşanma ve ayrı yaşama nedenleriyle parçalanması, çocuğun eğitimdeki başarısını düşürmektedir.¹⁹⁴

Bir başkasının özellikle, ailedeki bir yakınının sevgisiyle kendini onaylanmış hissetmek, insan gelişiminin temel şartıdır. Sevgi ve onay kadar, güvende olduğunu hissettirecek kişilerin varlığı da insan hayatında oldukça önem taşımaktadır. Güven olmadan yaşayamayan insan, bunu sevecen bir ilgi yoluyla kazanır. Bebekler ve küçük çocuklar, ilgisiz kaldığında duygu kaybına bağlı olarak gelişimlerinde duraklama görülür.

¹⁹² Yörükoğlu, Atalay, Çocuk Ruh Sağlığı, 3.basım, T.İş Bankası Yay., Ankara 1980, s.109.

¹⁹³ Bıyıklı, Latife, "Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelişimi ve Uyumunu", (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 1987; Fidan, Merve, "SHÇEK Çocuk Yuvalarında Barınan Çocukların WISC-R Skorlarının Değerlendirilmesi", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi. Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul 2005.

¹⁹⁴ Şentürk, Ünal, "Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya 2006, s.143.

Çocukların küçük yaşta en çok ihtiyaç hissettikleri ilgi, sevgi ve şefkatin yeterince verilmemesi, uyum bozukluğunun ortaya çıkmasına neden olur. Gelişimin bütünlüğünü zayıflatan her şey, canlılığa ve kendi sorumluluğunu üstlenmeye dair yetileri de köreltir.

Bütünsel bir gelişmeden yoksun olmak, sürekli bir iç huzursuzluk yaratır.¹⁹⁵ Ayrıca, toplu halde yaşama uygun niteliklere sahip insanın kendini yalnız ve terk edilmiş hissetmesi çok ağır bir psikoloji yaratarak var olan tüm yeteneklerin azalmasına veya silinmesine neden olabilir. İnsanın yalnızlığa terk edilişi, hem duygusal hem de düşünsel yetenek kaybı ile sonuçlanır.¹⁹⁶ Anne ve babanın sevgi ve ilgisinden mahrum kalan çocuk çalışma, araştırma ve başarı elde etmek için gerekli olan motivasyonu elde edememektedir.¹⁹⁷ Ailenin parçalanmasıyla ebeveynlerden biri veya ikisinin çocuğu terk etmesi, anne babanın ebeveynlik görev ve sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmemesi, onu yalnızlığa terk ederek başta okul başarısı olmak üzere birçok kabiliyetlerinin ortadan kalmasına neden olmaktadır.¹⁹⁸

Çocuğun sağlıklı bir kişilik kazanması, çevreye karşı uyumlu ve eğitimde başarılı olmasında, anne babanın varlığı kadar onlar arasındaki ilişkilerin niteliği de etkili olmaktadır. Aile içindeki kişilerin birbirleriyle olan diyalogları ve davranışları, çocuğu fiziksel ve ruhsal açıdan etkilemektedir.

Çocuğun yaşamında, özellikle anne baba arasındaki sevgi ve saygıya dayalı bir ilişkinin varlığı, olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bu ilişki ve iletişimi ortadan kaldıracak veya engelleyecek boşanma, ölüm veya ayrı yaşama gibi olumsuz durumlar, çocuğun duygusal dünyasına zarar vermektedir. Nitekim büyüme aşamasında başarılı olan çocuklar, iyi aile ilişkileri içinde uzun süre yaşamış bireylerdir. Aile içinde anne baba ve çocukların birbirlerine karşı tutumlarıyla şekillenen başarılı ilişkiler, çocuk için mutlu ve güvenli ortamı hazırlayarak yapıcı bir kişiliğin temelini atmaktadır. Bunun tersi olarak, uyum bozukluğu ve anlama sorunu yaşayan çocuklar, genellikle başarısız anne baba ve çocuk ilişkisinin ürünüdürler. Anne babanın, yakın sevgi ve ilgisinden

¹⁹⁵ Gruen, A, Normalligin Deliligi Hastalık Olarak Gerçekçilik: İnsandaki Yıkıcılık Üzerine Bir Kuram, (Çev.İ.İgan), Çitlambik Yay., İstanbul, 2003, s. 17, 32-33, 60-61.

¹⁹⁶ Swingewood, Alan, Sosyolojik Düşüncenin Tarihi, (Çeviren: Osman Akınay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.36.

¹⁹⁷ Russell, Bertnard, Evlilik ve Ahlâk, (Çeviren: Sultan Neval Simsek), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1998, s.114.

¹⁹⁸ Şentürk, a.g.t., s.145.

uzak olarak yetişen çocuk, büyük sevgi açlığı yaşamaktadır. Bu açlık da, bir takım davranış ve tutum bozukluğuna neden olmaktadır.

Dolayısıyla anne baba başta olmak üzere evdeki aile üyeleri arasındaki iletişim, paylaşım ve diyaloga bağlı bir sorun, onların çocuklarına karşı sorumluluklarının yerine getirmesini engelleyerek, çocuğun bu durumdan olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır.¹⁹⁹

Korunmaya muhtaç çocuklar sahip oldukları şartlara ve taşıdıkları niteliklere bağlı olarak birbirinden farklı sorunlara sahiptirler. Bu sorunları ayrı ayrı ele alırsak sebeplerini de ortaya koymuş olacağız.

3.1.1. Aile Kaynaklı Sorunlar

3.1.1.1. Aile

Aile, içinde yaş, cinsiyet, makam, rol, yetki ve sorumluluk bakımından birbirinden ayrışan az ya da çok sayıda insanın birlikte yer aldığı ve ortak bir hayat alanını paylaştığı insan topluluğudur. Ailenin birçok fonksiyonu vardır ama en önemlisi psikolojik fonksiyonudur. Aile, insan kişiliğinin şekillendiği ve hayat boyu süren ruhsal eğilim ve özelliklerin, alışkanlık ve davranışların elde edildiği çok önemli bir kaynaktır. İnsanda çok erken yaşlarda gelişmeye başlayan benlik yapısı anne baba ve yakın akraba ile kurulan ilişkilerin niteliğine göre şekillenir.²⁰⁰ İnsanın topluma sağlıklı bir şekilde kazandırılması büyük ölçüde ailenin sağlıklı bir yapıya sahip olmasına bağlıdır.

Aile kendi içinde sağlıklı ilişkilere sahipse birey de sağlıklı bir kişiliğe sahip olacaktır; sağlıksız bir yapıya sahipse birey de bu doğrultuda bir kişilik yapısı oluşturacaktır.²⁰¹

Aile toplum içinde yerine getirdiği fonksiyon ve sorumluluklarına göre tanımlandığında genellikle eşler ve çocukların oluşturduğu biyolojik, psikolojik, ekonomik ve toplumsal görevleri olan bir sosyal kurumdur”.²⁰²

¹⁹⁹ Şentürk, a.g.t., s.147.

²⁰⁰ Hökelekli, a. g. e. , s. 173.

²⁰¹ Atav, Nephana, “Şahsiyetin Gelişmesinde Aile Çevresinin ve Ailedeki Gerginliklerinin Etkileri”, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Aile Yazıları: 3, Ankara 1990, s. 12.

²⁰² Yazıcıoğlu, Yahşi, Degisen Teknoloji ve Aileye Etkisi, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir 1995, s. 64.

Daha geniş bir tanımla aile: “Aynı çatı altında yasayan, gelirlerini paylaşan, evlilik ve kan bağlarıyla birbirine bağlı, çeşitli rollerle birbirlerini etkileyen bireylerin oluşturduğu, yasal, toplumsal ve ekonomik bir kurum” şeklinde tanımlanmıştır.²⁰³

Özankaya’ya göre aile, içinde insan türünün üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli bir biçimde düzenlendiği, üyeleri arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre etkileşimlerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur.²⁰⁴

Ailenin etkisi doğumdan önce başlamakta ve ilk gelişim yıllarından itibaren yaşam boyu devam etmektedir. Aile hem fizyolojik hem de ekonomik, hem sosyal yönleriyle, bireyin ruhsal gelişimini ve davranışlarını biçimlendirip yönlendirmektedir. Çocuktaki davranış bozukluklarını anne baba tutumları dışında arayan araştırmacılar, kalıtım, zeka düzeyi, iç salgı bezleri, çocukların doğum sırası ve kötü arkadaşlıklar gibi bazı olumsuz etkileri araştırmışlar fakat bunların hiçbirinin anne baba çocuk ilişkisi kadar önemli olmadığını görmüşlerdir.²⁰⁵ Davranış bozukluğu gösteren çocuk ve yetişkinlerin geçmiş yaşantılarıyla ilgili yapılan araştırmalar, aile ilişkilerinin bu bozuklukların meydana gelmesinde önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Yine bağlantılı olarak bir başka araştırmada, uyum problemleri yaşayan çocukların aileleri incelenmiş, aile içi çatışmaların yoğun olduğu görülmüştür.²⁰⁶

Aile, grup içinde dengeli bir birey olabilmesi için çocuğa güven aşılmalıdır. Onun sosyal kabul görmesi için gerekli ortamı hazırlar. Toplumsallaşmayı öğrenebilmesi için kabul edilmiş uygun davranış biçimlerini içeren bir model oluşturur. Sosyal açıdan kabul edilmiş davranış biçimlerinin gelişimi için rehberlik yapar. Çocuğun yaşadığı ortama uyum sağlama konusunda rastladığı sorunlarına çözüm üretir. Uyum için gerekli olan alışkanlıkların kazanılmasına yardımcı olur.

Akademik ve sosyal başarı sağlayabilmesi için çocuğun yeteneklerini uyarır ve geliştirir. Ve çocuğun ilgi ve yeteneklerine uygun arzuların gelişimine yardım eder.²⁰⁷

²⁰³ Özgüven, İbrahim Ethem. Ailede İletişim ve Yaşam, Pdrem Yayınları, Ankara 2001, s. 1.

²⁰⁴ Özankaya, Özer, Toplum Bilim, Cem Yayınevi, İstanbul 1991, s. 357

²⁰⁵ Çağdas, Aysel, Anne Baba Çocuk İlişkisi, Nobel Yayınevi, Ankara 2002, s. 33.

²⁰⁶ Bilal, Gülden, “Demokratik” ve “Otoriter” olarak Algılanan Anne Baba Tutumlarının Çocukları Uyum Düzeyine Etkisi, Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt:11; Sayı:62, Ankara 1986; Botsis, A; Plutchik, R. ; Kotler, M; Herman, M. Parental Loss and Family violence as correlates of suicide and violence risk, Suicide&Life-Threatening Behavior Newyork 1995, Vol. 25; Iss. 2; s. 253

²⁰⁷ Yavuzer, a. g. e. ,s. 126-127.

İnsan neslinin devamını sağlayan bir kurum olarak aile, üyelerinin bakımı, sevgi, gelişme ve disiplinini sağlamak, çocuğun yetişmesi için destekleyici bir çevre oluşturmak gibi temel işlevlere sahiptir.²⁰⁸

Özankaya ailenin temel işlevlerini şu şekilde belirtmektedir: “Aile; insanda cinsel davranışların düzenlenip, neslin sürdürülmesini sağlamak, çocukların bakımını ve toplumsal çevreye ilk hazırlıklarının sağlamak, içten ve sevgiye dayalı ilişkiler kurarak, çocuğun hem gelişimi için en elverişli ortamı sağlamak, hem de çocuğun anne babasından alışkanlıklar edinmesini sağlamak gibi işlevlere sahiptir. Bunun yanı sıra ailenin en önemli görevlerinden biri de temel sevgi ve ilgi ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.”²⁰⁹

Ailenin yerine getirmesi gereken görevler şu şekilde sıralanabilir:

1. Ailenin bireylerinin kimlik gelişimine yardımcı olması gerekir. Bunlar genelde, aile konularına anlam verme, cinsellik, cinsiyet gibi konularda, aile üyelerini sosyalleştirme şeklinde gerçekleştirilebilir.

2. Sınırları düzenleme: Ailenin, aile üyeleriyle dış çevre arasında etkileşim stratejileri kurma, bireylerin özerkliği için fiziksel çevresini yönlendirme gibi dışsal sınırlamaları düzenlemenin yanı sıra, aile bireylerinin özerklik ve bireyselliğini koruma şeklinde, içsel sınırlamaları düzenlemesi ailenin görevlerindedir.

3. Ailenin Duygusal Atmosferini Yönetme: Aile, üyelerine bakıldığı, desteklendiği ve işbirliği içinde bulunduğu duygularını hissettirebilmelidir.

4. Aile Yapısında Meydana Gelen Değişimleri Yönetme: Ailenin, zaman zaman gerçekleşecek değişim ve stresli yaşam olayları konusunda dengeli ve sağlıklı bir görevi vardır.

5. Ev halkının devamlılığını sağlama: Aile, besin, barınma, eğitim gibi temel ihtiyaçları karşılayarak, ailenin devamlılığını korumakla sorumludur.²¹⁰

Ailenin görevlerine bakıldığında çocuğun eğitimi ve sosyalleştirilmesi iki önemli konu olarak dikkat çekmektedir. Çocuğun ilk öğrenme yaşantılarının gerçekleştiği yer olan aile aynı zamanda çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde son derece önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle çocuğun sağlıklı bir kişilik gelişimi için gerekli olan temel eğitimin verilmesi ve sosyalleşme sürecinde yaşadığı ve yaşayacağı

²⁰⁸ Nazlı, Serap, Aile Danışmanlığı, Anı Yayıncılık, Ankara 2003, s. 21.

²⁰⁹ Ozankaya, a. g. e. , s. 357-358.

²¹⁰ Nazlı, a. g. e. , s. 20-21.

tüm problemler, gereksinimler ve bu gereksinimlerin giderilmesi ailenin en önemli işlevlerindedir.

3.1.1.1.1. Ailede Eğitim

Ekonomi, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda faaliyet gösteren insan, hayatın bu alanlarında uygulamaya koyduğu ve başarılı olduğu her türlü tutum ve davranışı, içinde doğduğu ailede erken yaşta, kolay, çabuk ve doğrudan öğrenmektedir. Bunlar, kişiye hazır olarak aile büyükleri tarafından sunulmaktadır.²¹¹

Çocuğu sosyal çevreye alıştırmak, ona ana dilini öğretmek ve mevcut kültürü benimsetmek gibi fonksiyonları üstlenen aile, en etkin eğitim kurumudur. Aile çocuğa rahat ve mutlu bir hayat sürebilmesi için belli davranışları kazandıracak şekilde bir eğitim vermektedir. Belirli saatlerde yeme, içme ve uyumayı; sakin, terbiyeli ve itaatli olmayı, başkalarını hesaba katarak yaşamayı; gelenek ve göreneklerin sınırını çizdiği şekilde davranmayı öğretmektedir.²¹²

Günlük hayata ilişkin birçok bilgi de ailede alınmaktadır. En basit bir eşyanın tamiratından, hasta ve yaşlının bakımına, temizlik alışkanlığından sağlık konusundaki önemli bilgilere kadar sayılamayacak birçok şeyi, insanlar aile içindeki aldıkları eğitime borçludurlar. Öğrenilerek uygulamaya konulan günlük yaşamdaki birçok pratik bilgi, aile içinde doğrudan veya dolaylı olarak verilen eğitim yoluyla benimsenmektedir.²¹³

Aile eğitimi, eğitimin başlangıcı ve temeli olarak kabul edilir. Bu eğitim bireyin tüm yönleriyle ilgili olduğundan din eğitimini de kapsamaktadır. Toplumsal ölçüde aile, dinselikle en kolay ilişki kurulabilen temel birimdir.²¹⁴ Çocuğun dünyaya gelişinden toplumsal hayatta kendini inşa etmesine kadar her aşamada dini bir yapılanma gerçekleşmektedir.²¹⁵

Aile eğitimini iki boyutlu ele alabiliriz. Birincisi, ebeveynlerin ve aile içerisindeki diğer yakın kişilerin bilgi, duygu ve beceri seviyelerinde çocuklarının sahip olmalarını istedikleri dini davranışları kasıtlı olarak öğretmeleri suretiyle

²¹¹ Gubrium, J. F. ; Holstein, J. A : What Is Family?, Mayfield Publishing Company, Californiya, 1990, s. 13.

²¹² Durkheim, Emile: Sosyolojik Metodun Kuralları, (Çeviren: Enver AYTEKİN), Sosyal Yayınları, İstanbul, 1994. S. 41

²¹³ Gubrium, J. F. , Holstein, J. A, a. g. e. , s. 24-29.

²¹⁴ Günay, Ünver, Türkiye’de Dini Sosyalleşme, Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı Yayınları, 1, Ankara 1981, s.195.

²¹⁵ Subaşı, Necdet “Türkiye’de Yoksulluğun Sosyo-kültürel Zeminini”, IV. Aile Surası, 18-20 Mayıs 2004, A.A.K.B. Yay. , Ankara, 2005, s. 128.

gerçekleştirdikleri kasıtlı davranış geliştirme boyutudur. Bu, çocuğa küçüklükten itibaren bazı dini ifade kalıplarının tekrarlatılması, bazı davranışların özendirilmesi ve mükâfat verilerek pekiştirilmesi, bazı davranışların ise ceza yoluyla engellenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. İkinci boyut ise “kültürleme” veya “sosyalleşme” kavramlarıyla açıklanır. Sosyalleşme, bireylerin toplumun sahip olduğu ortak yaşam unsurlarını öğrenme ve benimseme sürecidir. Dini sosyalleşme ise kişinin dini kültür unsurlarını, değerlerini, sembollerini ve modellerini alarak kendi şahsiyetine mal etmesi, böylece dini kişiliğinin oluşması sürecidir.²¹⁶ Ailede sosyalleşme konusu çocuğun farklı açılardan gelişimini içerdiğinden bu konuyu daha sonra ayrıca ele alacağız.

Annesinden biyolojik bir varlık olarak doğan birey ailede dini şahsiyetini temellendirecek ve de şekillendirecektir.²¹⁷ Çocukta dini inanç, duygu, davranış ve bilginin oluşmasında ve bunların davranış ve düşünceye dönüşmesinde, ailede verilen din eğitiminin katkısı oldukça önemlidir. Çocuklar aile içinde gerçekleşen doğrudan ve dolaylı öğrenmelerin sonucu olarak; genellikle ailelerininkine benzer dini aidiyetler ve yönelimlere sahip olmaktadır. Normal ve mutlu bir aile ortamında yetişen kişi, anne babasına benzemek istemektedir. Çocuk, onları her konuda taklit ederken ilerde aile kurmak isteğini edinmektedir.²¹⁸

Çocuğun dini yönelimlerinin biçimini ve derinliğini ise ailenin çocukla ilişkisi ve aile içinde gerçekleştirilen din eğitiminin niteliği belirlemektedir.²¹⁹ Yurt dışında yapılmış bazı araştırmaların sonuçları çocuklarıyla sıcak ve samimi ilişkileri olan ailelerin duygusal desteklerinin çocuklarının dindarlıklarının kendilerinininkine benzemesine katkıda bulunduğunu ortaya koymuştur.²²⁰ Başka bazı araştırmalar da anne-babanın çocuklarının din eğitimiinde birlikte, uyum içinde hareket etmelerinin çocuğun dindarlığının şekillenmesinde etkili olduğu sonucunu vermiştir. Yapılmış başka çalışmalarda da çocuğun inançla ilgili bilgi ve telkinleri annesinden aldığı ama

²¹⁶Günay, Ünver, Türkiye’de Dini Sosyalleşme, Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı Yayınları, 1, Ankara 1981, s. 195.

²¹⁷Tosun, Cemal, Din Eğitimi Bilimine Giriş, 2.bs., Pegema Yayıncılık, Ankara 2002, s. 141-142.

²¹⁸İbrahimoglu, Davut., Evlilikte Dogru Seçim Ailede Mutluluk, Hayat Yay. , İstanbul, 2004, s. 60.

²¹⁹Atalay, Talip, İlköğretim ve Liselerde Dindarlık, Dem Yayınları, İstanbul 2005, s. 78.

²²⁰Argly, M. & Hallahmi, B. B. (1975. The Socialpsychology of Religion, London and Boston, Routledge&Kegan Paul: 98, 99.)

dini ibadetlere devam etme konusunda babanın daha çok etkili olduğu sonucuna varılmıştır.²²¹

Aile rollerin öğrenilmesi ortamıdır. Çocuğun rolleri öğrenmesi taklit ve özdeşim yoluyla gerçekleşir. Taklit, çocuğun çevresinde ve özellikle yakın kişilerinde algıladığı davranışları benzeterek yapmaya çalışması; özdeşim ise, taklit ettiği davranışları daha taklit anından itibaren kendi davranışı haline getirmesi anlamına gelir.²²² Araştırmacılar, çocuğun öğrenmesine vesile olan taklidi birinin yaptığı işi aynen yapma anlamına gelen taklitten ayırırlar. Çünkü çocuk hiçbir zaman bir başkasının yaptıklarını aynen tekrarlayarak öğrenmez. Bir birey olarak karşısındaki davranışını algılayıp anladıktan ve anlamlandırdıktan sonra o davranışın bir benzerini sergiler. Buna bağlı olarak çocuğun bir başkasının davranışını gördüğünde seçmeci bir yaklaşımda bulunarak kendi işine yarayanları algıladığı ve kendi davranışı olarak ortaya koyduğu ifade edilir. Bireyin birey olmasında taklit veya özdeşim yoluyla rollerin öğrenilmesi esası vardır. Roller, büyükleri taklit ederek öğrenilir ve bu taklit edilecek şeyin taklit edenin bir ihtiyacını gidermesi gerekir. Taklit ederken öğrenir ve yaptığı davranıştan memnun olduğu takdirde bu davranışı pekiştirir.²²³

Bireyler, aile ortamında diğer rollerin yanında dini roller de öğrenmektedirler. Çocuk aile içerisinde yakın olduğu bireylerden bir davranış gördüğünde onu taklit ve özdeşim yoluyla öğrenir ancak çocuğun bir davranışı taklit ve özdeşim yoluyla öğrenmesinde o davranışı yapan kişinin çocuğun gözündeki yeri ve değeri önemlidir. Bu davranış çocuğun sevgiyle bağlandığı bir kişi tarafından yapılıyorsa etkili olma ihtimali yüksektir. Aile içinde genelde sevilen ve övülen kişilerin davranışları da böyledir. Buna karşılık çocuğun sevgi bağı kurmadığı tersine bir yaklaşım benimsediği kişiler ile aile içinde sevilmeyen ve daime yerilen kişiler dini davranışları ne kadar sık ve yoğun olursa olsun çocuk üzerinde etkili olma ihtimalleri düşüktür.²²⁴

Eğitimde örnek davranışın ve model olmanın önemi Kuran'da da sık sık ifade edilir. Kuran önce kişinin kendisinin iyi davranışları yapmasını, kötü davranışlardan sakınmasını ve daha sonra başkalarına telkinde bulunmasını emreder.²²⁵ Din eğitiminde ise bu ilke son derece önemlidir. Çünkü din, inanç temelli olduğu kadar, esas pratikte

²²¹ Argly, M. & Hallahmi, a. g. e. , s. 102.

²²² Tosun, a.g.e., s.148.

²²³ Mead, Georg, H. , İdentitaed und Gesellschaft, (çev. Ulf Pacher), Baden Baden 1973, s. 23-29.

²²⁴ Tosun, a. g. e. , s. 150.

²²⁵ Saff 61/ 2.

yaşanan ilahi mesajlardır. Çocukta ise öğrenmenin ilk şekli taklit olduğundan örnek davranışlara ihtiyaç duyar ve çocuğun önündeki en büyük örnek anne-babadır.

Anne-babanın örnek davranışları, çocuk için başkalarının davranışlarından daha etkilidir.²²⁶ Bu yüzden çocuk dinî bilginin yanında, pratik dinî davranış şekillerine ihtiyaç duyar. Evde namaz kılmak, beraber camiye gitmek, çocuğu teravihlere götürmek, Kur'an okumak, oruç tutmak, sahura kalkmak, iftar etmek, iyilik yapmak, yaşlılara hürmet etmek, fakirlere yardım etmek gibi davranışlar ve ibadetler, çocuk için örnek davranışlar olacaktır. Bunlar aynı zamanda çocuğun gönül dünyasında iz bırakacağı gibi, çocuğu iyilik ve ibadet yapmaya alıştıracaktır.²²⁷

Kişide vicdan denilen iç kontrol mekanizmasının gelişmesiyle tutum ve davranışları özgünlük kazanır, başkalarını aynen taklit etmez. Vicdan kişiyi ahlâki davranışta tutarsızlıktan kurtardığı gibi dışarıdan bir kontrol olmadan ahlâki davranışın gerçekleşmesini de sağlamaktadır. Çocukta vicdanın oluşması için, çocuğun kendini ayrı bir "ben" olarak görmesi ve insanlar arasında karşılıklı ilişki esasının bulunduğunu kavraması gerekmektedir. Bu yüzden vicdan, ancak belli bir olgunluk seviyesine ulaştıktan sonra meydana gelmektedir.

Küçük çocukta vicdan yoktur, fakat küçük çocuğun hayat tecrübesi onda belirecek vicdanın gücünü etkilemektedir. Vicdandaki gevşeklik veya sertlik, özellikle çocukluk çağında görülen terbiyeye,²²⁸ dolayısıyla ailedeki düzen ve ilişki türüyle temeli atılan eğitime bağlı olarak şekillenmektedir.²²⁹

Çocuğun toplumun inanç ve değerlerine, kültür ve geleneklerine uyumlu bir birey olarak yetişmesi önce ailede sağlanır. Aile, çocuğun bedensel ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılayarak onun sağlıklı büyümesini güvence altına alan bir güven ortamı yaratır. Bu sayede çocuk, özgürce girişimlerde bulunup öğrenme ve yeteneklerini geliştirme imkânı kazanır. Anne-baba çocuğa yol göstererek, kuralları öğreterek davranışlarını yönlendirirler. Zor durumlarda yanında olup desteklerler. Gerektiğinde denetler, sınır çizip cezalandırarak kurallara uymasını sağlarlar. Doğruyu yanlıştan ayırt etmeyi öğretirler. Anne ve baba kız ve erkek çocuklarına örnek olarak onların hem

²²⁶ Dodurgalı, Abdurrahman, Din Eğitiminde İlkeler ve Yöntemler, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 139.

²²⁷ Dodurgalı, a. g. e. , s. 204.

²²⁸ Güngör, Erol, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Yayınları, İstanbul 1998, s. 58-59.

²²⁹ Şentürk, a. g. t., s. 45.

kişilik gelişimlerine hem de cinsel kimliklerini kazanmalarına yardımcı olurlar.²³⁰ Çocuklar kendi cinsiyet kimlik ve rollerine kendi cinsi anne ya da baba ile özdeşleşerek öğrenirler.

Çocuğun ailede öğrenmesi gereken en önemli konulardan biri ahlaktır. Ahlak eğitimi bir süreç ve uygun bir ortam ister. Kişinin isteyerek ve sürekli yaptığı iyi ve güzel davranışlar olarak tanımlanan ahlak, kanunlarla belirtilmeyen ancak toplumsal yaşantıda önemli yer işgal eden sözlü kuralları ihtiva eder. Toplumun kültürel değerleriyle birleşen ahlâk kuralları, çocuğa, aile içinde aile büyükleri tarafından kazandırılmaktadır.²³¹ Birey ahlâkında, toplum üyelerinden beklenen iyi davranış kalıpları ve toplum hayatında uyulması istenen kurallar büyük önem taşımaktadır. Doğru sözlülük ve dürüstlük, samimiyet, adil olmak, sabır ve sükûnet sahibi olmak, alçak gönüllü davranmak gibi birçok özellik, birey ahlâkını ortaya koyan değerlerdir. Bireysel ahlâkı da içine alan aile ahlâkı, bir toplumsal kurum olarak aile içerisinde uyulması beklenen davranış kurallarını ifade etmektedir.

Ailede bireylerin, aile kurumuna saygı duymaları, ahlâki davranış ve eylemlere önem vermeleri gerekmektedir. Bu ise, aile içinde ebeveynlerin ilk önce kendileri arasındaki düzenli ilişkileri, daha sonra da çocukları ve diğer aile üyelerine karşı örnek davranışlarıyla mümkün olabilmektedir.²³²

3.1.1.1.2. Ailede Sosyalleşme

Çocuğun gelişimindeki süreçlerden biri olan toplumsallaşma dar anlamda, belirli bir grubun özelliklerini kazanarak, o grubun işlevsel üyesi haline gelmek olarak tanımlanır. Toplumsallaşma aynı zamanda çocuğun toplumsal norm ve değerleri özümseyip hayatında işlerlik kazandırdığı bir öğrenme sürecidir. Çocuğun toplumsallaşma sürecindeki en önemli işlev aileye, dolayısı ile ebeveynlere düşmektedir. Çünkü ebeveynler çocuğun hangi yönde ve ne hızla toplumsal değerleri kazanacağı hakkında bir katalizör görevi görürler. Baumrind, toplumsallaşmayı şöyle açıklar: “Toplumsallaşma, bireylerin çevreyle etkileşim içinde ne iseler o hale geldikleri, yetişkinlerce başlatılan bir süreçtir; küçük çocuklar için kritik bir çevresel bağlam, toplumsal olarak yararlı ve kişisel olarak doyurucu tutumlar ve eylemler

²³⁰ Hökelekli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, s.175.

²³¹ Sürekli, Derya, Kadın ve Toplum, Evrim Yay. , İstanbul 2002, s. 93.

²³² Aktan, Coşkun Can, Toplam Ahlâk, Temiz Topluma Doğru, Zaman Kitap Yay. , İstanbul 2004, s. 36.

biçiminde kendini gösterebilen gizilgüçleri önemli yollardan sınırlayacak ya da genişletecek olan ailedir".²³³

İnsan yaşamının doğum öncesinden başlayarak ömrünün sonuna kadar etkisini sürdüren aile, kişiyi, fiziksel ve ruhsal gelişimi, oluşumu ve davranışları açısından biçimlendirip yönlendirir.²³⁴ Çocuk yetiştirmek ve onu sosyal yaşama hazır hale getirmek, ailenin yerine getirdiği en önemli fonksiyon olarak kabul edilmektedir. Hiçbir kurum ve kişi, bu vazifeyi aile kadar sağlıklı yerine getirememektedir.²³⁵ Aile hayatıyla, o ailede yetişen çocukların gelecekte kazanacağı kişilik ve bu kişiliğe bağlı olarak takınacağı tutum ve davranışlar arasında kuvvetli bir ilişki söz konusudur.

Bireyler toplumları oluşturduğundan, toplum tarafından arzu edilen niteliklere sahip kişiliği olan insan yetiştirmek oldukça büyük öneme sahiptir. Ailede önemli görev ve sorumlulukları olan ebeveynler insan, birey ve kişilik yaratıcılarıdır.²³⁶ Dünyaya masum ve nötr bir özellikte gelen çocuğa, hem ferdi hem de sosyal ve kültürel yönden kimlik kazandırır. Dolayısıyla aile, toplumun geleceğini etkileme noktasında önemli bir role sahiptir.

İnsanlarda bulunan, doğal ortama uyum sağlamak için çalışan içgüdü ve dürtülerden kaynaklanan davranış kalıplarıyla dünyaya gelen bebek, geliştikçe, doğal ve toplumsal ortama uyum sağlayacak davranış kalıplarını öğrenmektedir. Bu davranış kalıplarının öğretilip, hayata uyarlanmasında, insanın içinde bulunduğu doğal ve toplumsal ortam etkilidir.²³⁷ Aile, toplumsal davranışların en iyi ve yeterli olarak verildiği, bunların uygulamaya koyulduğu yerdir. Bireyin toplumsallaşması, toplum içinde yaşaması, başkalarıyla ilişki kurması, iletişime geçebilmesi için toplumsal davranış kalıplarını bilmesi ve kullanması gerekmektedir. Çocuğa sosyal yaşama ait kuralların ve bilgilerin, hem teorik hem de pratik olarak aktarıldığı ilk ortam, onun içinde doğup yaşadığı ailedir.²³⁸

Aile, kişiye içinde yaşadığı toplum hakkında bilgi vermektedir. Ailenin çocuğa bakıp büyütmesinin yanında en az onun kadar önemli görevi, onun topluma uyumunu

²³³ Gander, J. M., Gardiner, H. W. , Çocuk ve Ergen Gelişimi, (Çevirenler: Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir Onur), 3. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul 1998, s. 274.

²³⁴ Koptagel-İlal, Günsel , "Ruhsal Etkileşim Açısından Çocuk ve Aile", Aile ve Çocuk Dergisi, Ak Yayınları, İstanbul, 1981,sayı:1, s. 45-51.

²³⁵ Pringle, Mia Kellmer: The Needs Of Children, National Children's Bureau, U. S. A. 1975, s. 155

²³⁶ Satir, Virginia, İnsan Yaratmak, (Çeviren: Selim Yeniçeri), Beyaz Yayınları, İstanbul 2001, s. 3.

²³⁷ Köknel, Özcan, Zorlanan İnsan, Altın kitaplar, İstanbul 1998, s. 193.

²³⁸ Şentürk, Ünal, a. g. t., s. 48.

sağlayacak, toplu halde yaşamasında ona yardımcı olacak olan kural, değer, rol ve bunları kapsayan kültür hakkında bilgi vermektir. Dünyaya gelen her insanın, içinde yaşadığı toplumdaki mevcut bilgiyi öğrenmek, doğuştan gelen bazı dürtülerini kontrol altına alarak sosyal kuralları ve değer yargılarına uygun davranmak zorunluluğu bulunmaktadır. Bu anlamda genci yetiştirmek ve üyesi olduğu toplumun bir ferdi haline getirmek dünyanın her yerinde ailenin sorumluluğunda gerçekleşmektedir.²³⁹

Her toplumun kendi içinde sosyal normlar ve inançlar sistemi vardır. Bütün bunlar doğumdan itibaren bireye yüklenmektedir.²⁴⁰ Zamana bağlı olarak kişilik geliştikçe birey içinde bulunduğu grubun dilini konuşmakta, içinde bulunduğu grubun düşündüğü gibi düşünmekte ve yaşamaktadır. Çünkü birey toplum içerisinde yaşamasından dolayı ailesi tarafından şartlandırılmıştır. Bu nedenle sosyal hayata uygun tutum ve davranışları göstermekte ve yeni gereksinimleri uygun bir biçimde karşılayabilmek için miras edinmiş olduğu tepki biçimlerini geliştirmeye ya da devraldıklarının yerine başkalarını koymaya çalışmaktadır.²⁴¹

Kişiliği ve davranışları etkisi altına alan değerler ve inançlar aynı zamanda sosyalleşmenin de önemli bir unsurudur. Sosyal yaşam içinde, insanların ilişkilerini düzenleyerek işlerinde kolaylık sağlayan “değerler” ile ilk olarak aile içinde tanışılır. Ebeveyn çocuklarına, kültür, gelenek, görenek, âdet, sosyal norm ve rol davranışları hakkında bilgi verirken, bunların dayandığı veya üzerine inşa edildiği “değerleri” de aktarmış olmaktadır. Bu bağlamda aile toplumun kültür değerlerinin bir kuşaktan diğerine aktarılmasını sağlayan etkin bir toplumsallaştırma kurumudur.²⁴² Birey, toplum hayatında sürekli olarak değerler ve inançların etkisinde yönlendirilmektedir. Böylece değerler insanın sosyal davranışlarında daima kendini gösteren değerler sosyalleşme sürecinde de önemli bir yer tutmaktadır.

Çocuğun yaşadığı çevrede onu etkileyecek gelenek, görenek ve kurallar vardır. Ancak yargıların oluştuğu, tercihlerin yapıldığı ve onu birinci derecede etkileyecek yer ailedir. Çocuğun kişiliği onun değerlerini temsil eden tercihlerin geliştirilmesi neticesinde oluşur. Ve onun kişiliğini temsil edecek bu değerler de geniş ölçüde ailenin

²³⁹ Saran, Nephân , “Aile Hayatı ve Toplum”, Aile Yazıları 3, (Derleyen: Beylül Dikeçligil, Ahmet, Çigdem), Aile Araştırma Kurumu Yayını, 5/3, Ankara 1991. s. 136.

²⁴⁰ Dönmezer, Sulhi, Kriminoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul 1984, s. 186.

²⁴¹ Mannheim, Karl, İdeoloji ve Ütopya, (Çeviren: Mehmet Okyayuz), Epos Yayınları, Ankara 2002, s. 27-28.

²⁴² Yavuzer, a. g. e. , s. 126.

koşullandırmasının sonucudur. Dolayısıyla çocuğun yetiştiği ailenin genişliliği, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi, onun ilk sosyal deneyimlerini ve toplumsal gelişimini etkileyecektir.²⁴³

İnsan toplumsal yaşamın doğal bir sonucu olarak yaşamının çeşitli evrelerinde birbirinden farklı roller üstlenir ve o rollere uygun bir şekilde hareket eder. Toplumsal rollerin algılanıp benimsendiği ve bu rollerin toplumun kabul edeceği davranış kalıplarına dönüştürülmesinin öğrenildiği en doğru yer ailedir.²⁴⁴

Aile, insan ilişkilerinin her yönüyle sergilendiği bir sahneye benzer. Çocuk, bu sahnede insan ilişkilerine tüm yönleriyle şahit olur. Bu nedenle aile çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. İnsan ilişkilerini belirleyen anlaşma, uzlaşma, bağlılık, işbirliği gibi nitelikleri ailede kazanır. Bunun yanı sıra anlaşmazlık, çekişme, çatışma gibi olumsuz durumlarda takınacağı tutumları da ailede öğrenir. Aile bireylerinin olumlu ve olumsuz tüm özelliklerini gözlemler, değerlendirir, sonuçlar çıkarır ve tepki gösterir. Bu davranış ve niteliklerin bir kısmını özdeşim yoluyla içselleştirir.²⁴⁵ Çocuğun özdeşim kurduğu bireyin bozuk bir kişilik yapısına sahip olması halinde bu kötü davranış örneğinin çocuğa yansıma ihtimali söz konusudur.²⁴⁶

Çocuğun aile üyeleriyle olan ilişkileri, diğer bireylere, nesnelere ve hayata olan tutumlarının temelini oluşturur. Aynı zamanda aile, çocuğa ailenin bir üyesi olduğu bilincini aşılıyarak toplumsallaşmanın temelini atar.²⁴⁷ Çocuğun sosyalleşme sürecine zamanla başka unsurlar da dâhil olacaktır. Okul, öğretmen ve arkadaşların da bulunduğu yeni çevresinde çocuk artık yeni roller öğrenecek ve etkileşimde olduğu bu kişilerden de taklit edeceği davranışlar görecektir. Bu nedenle ailenin dikkati çocuğun üzerinde olmalı. Özellikle idealist olduğu ve kendi değerlerini oluşturduğu dönemlerde ailenin yardımcı olması gerekir. Olumlu davranışların aile tarafından desteklenmesi yeterlidir. Ancak olumsuz davranışların düzeltilmesinde sıkıntı yaşanabilir. Öğrenilmiş olumsuz davranışlara karşı en doğru tutum diyaloga dayalı bir çözüm aramak olacaktır. En önemlisi çocuğun bu olumsuz davranışlardan zarar görmesini engelleyecek önlemler alarak bu dönemi sağlıklı geçirmesine yardımcı olmaktır.²⁴⁸ Aile, toplumsallaşma

²⁴³ Yavuzer, a. g. e. , s. 128.

²⁴⁴ Sezal, İhsan , “Toplum ve Aile”, Sosyolojiye Giriş, (Editör: İhsan Sezal), Martı Yayınları, Ankara 2002, s. 172.

²⁴⁵ Hökelekli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, s. 176.

²⁴⁶ Yavuzer, a. g. e. , s. 127.

²⁴⁷ Yavuzer, a. g. e. , s. 126.

²⁴⁸ Tosun, a. g. e. , s. 148-151.

sürecinde çocuğun davranışlarını toplumsal bazı sınırlandırmalarla biçimlendirir, denetler ve çocuğa uyarma, motive etme, teşvik etme, arzu ve şevk uyandırma gibi yapıcı etkilerde de bulunur.

Mensubiyet duygusu bireyin kimliğine işleyen önemli unsurlardandır. Bir aileye mensup olmanın getirdiği hak ve sorumluluklar ona toplum içinde bir statü sağlar. Birey ailesinin ona yüklediği hak ve sorumluluklardan oluşan rollerini yerine getirmesi kimliğe layık olmaması ölçüsünde statüsünü korur, kendi çaba ve katkı ve seçimleriyle de bu statüye zenginlik katar.²⁴⁹

Aile kişiye, toplumun bir üyesi olduğu duygu ve düşüncesi vererek sorumluluk yükler. Onu düzenli bir hayat kurmaya, kanun ve nizamlara uymaya ve herkesle iyi ilişkiler geliştirmeye yöneltir.²⁵⁰

3.1.1.2. Korunmaya Muhtaç Çocuk Açısından Aile

Ruhsal, zihinsel ve bedensel yönden sağlıklı bireyler, sağlıklı ebeveynlerden oluşan ve sağlıklı ilişkilerin yaşandığı uygun bir aile ortamında gelişir. Korunmaya muhtaç çocukların en belirgin ortak özellikleri anne babadan yoksun olmaları, parçalanmış aileye sahip olmaları, terk edilmeleri veya aileleri tarafından ihmal edilmeleridir.

Devlet denetleme kurulunun 2003 yılına ait istatistiklerine göre çocuğun korunmaya muhtaç duruma gelmesine neden olan durumlar şunlardır: % 29 ölüm, % 23 boşanma, %18 ekonomik yetersizlik, % 16 terk, % 6 ailenin duygusal ve fiziksel istismarı, % 3 buluntu, % 1 aile dışı cinsel istismar, % 1 ensest. Bu durumların her biri çocuk açısından ayrı bir problem olarak karşımıza çıktığı gibi ortak bir neticeye de götürebilmektedir. Örneğin ölüm, boşanma, terk ve hatta diğer tüm nedenlerden dolayı çocuk, ebeveynlerinden birinin veya ikisinin de eksikliğini yaşamak durumunda kalmaktadır.

²⁴⁹ Hökelekli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, s.174.

²⁵⁰ Kasapoglu, Aytül , “Aile-Birey -Toplum”, I. Aile Şurası, Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara 1990, s.51.

3.1.1.2.1. Anne-Baba Yoksunluğu

Anne ve babasız ortamda büyümenin çocukta önemli bir psikolojik unsur olan emniyet hissinin kazanılmasında engelleyici etkileri vardır. Çocuğun ilerde sağlıklı bir kişilik yapısı ve olumlu bir yaşama sahip olması küçüklüğünde anne ve babasının veya yakınlarının vereceği sevgi ve şefkat hislerine bağlıdır. Bu duygular sayesinde kendini güvende hisseder ve huzurlu olur. Fakat çocuk bu emniyet hissini yaşayamazsa o zaman bir takım ruhsal sorunlar ortaya çıkar.²⁵¹

Bir araştırmanın sonucunda, çok iyi sosyalleşmiş bebeklerin anne ve babalarıyla aralarında güvenli bir sevgi bağı bulunduğu en az sosyalleşmiş bebeklerin ise sadece babalarıyla etkileşimleri olduğu bulunmuştur.²⁵² Tüm gözlemler, bebeklerin anne babanın her ikisinden de ayrılmaktan sıkıntı duyduklarını gösterir. İkisinden birinin varlığı halinde rahatlarlar.

Yapılan araştırmalar ve klinik deneyimler gösteriyor ki; anne veya babanın gereken yerde ve zamanda çocuğun yaşamında olmaması, çocuğun o anda ve gelecekte pek çok psikiyatrik ve fizyolojik problem yaşamasına zemin hazırlayabilmektedir. Bebelikte anneden yoksun büyüyenlerin ileri yaşlarda bağımlı kişilik yapısı geliştirebildiklerini, hatta terk depresyonu dediğimiz, kaybetmeye/yalnız kalmaya aşırı tahammülsüzlük ile tipik kronik depresyonlara yatkın oldukları bilinen bir gerçektir. Ebeveyn yoksunluğu çocuğun gelişimini dahi aksatabilir, konuşmayı geciktirebilir, kas gelişimi zayıf kalabilir, zekâ gelişimi duraksayabilir. Annenin yetersiz kalarak büyüttüğü çocuklarda ve bazen yuva çocuklarında; insanlarla ilişkilerde sınırsızlıklarla tipik 'reaktif bağlanma bozukluğu' dediğimiz sorunu sık görebiliyoruz. Anne baba modelinin olmadığı bir ergen, ciddi kimlik karmaşası ve kişilik patolojisi yaşamaya aday demektir.

Anne ve babanın, çocuğun ruhsal ve sosyal gelişiminde ayrı ayrı ve bütünlüyci etkileri önemlidir. Annenin veya babanın çocuğun gelişiminde aldığı rol, çocuğun cinsiyetine göre değişir. Temelde yer alan sevgi, bakım, disiplin gereksinimleri dışında; kız çocuk feminen özellikleri (annelik, kadınlık) anneden, erkeklerle ilişki biçimini babadan, erkek çocuk ise maskülen özelliklerini (babalık, erkeklik) babadan, kadın figürlerle ilişki biçimini ise anneden görür.

²⁵¹ Özcan, M. Tevfik, "Dini Vecheden Psychiatrie" Tıp Dünyası, İstanbul 1969, Cilt 42, sayı 4, s. 201.

²⁵² Ekşi, Aysel, Çocuk, Genç, Ana Babalar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 34

Çocuğun cinsel kimliğinin kazanılmasında babanın anneden daha önemli olduğu savunulmuştur.²⁵³ En doğruyu söylemek gerekirse; birisinin yokluğunda, bütün rolleri anne veya baba tek başına üstlenecek, hem yükü iki kat artacak, hem de çocuğa yanlış modellik söz konusu olacaktır.

Baba yoksunluğunun çocuk üzerindeki etkisini inceleyen artırmacılar baba yoksunluğu olan çocukların ödipal dönemde cinsel çatışmaların içerisine girebileceklerini, süperego gelişiminin veya onun içselleştirilmiş bir hali olan vicdan gelişiminin olumsuz yönde etkilenebileceği hususuna dikkat çekmişlerdir.²⁵⁴

Aile içi ilişkilerde baba otoritenin sembolüdür, Baba, aile birliğini ayakta tutan, aile bireylerinin geçimini ve aile içi düzeni sağlayan, aileyi dışa karşı savunan ve yöneten kişi olarak bilinir. Anne ise babanın yardımcısı, çocukları besleyip büyüten, evde sıcaklık ve sevgi sağlayan kişidir. Baba evde bir otorite olarak; anne de sabır, anlayış ve aile içi iletişimde aktif rol oynayarak düzeni sağlar.²⁵⁵

Bebeğin, anne ile kuracağı güvenli bağlanma hemen hemen tüm uzmanlarca sağlıklı ruhsal gelişimin temeli olarak kabul edilir. Bağlılık ilişkisinin kurulamaması veya zedelenmesi, kişinin sonraki hayatını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Anneleri ile güvenli bağlılık ilişkisi gösteren bebeklerin yaşlıları ile de olumlu ilişkiler geliştirdikleri görülmüştür.²⁵⁶ İlk yaşlarda kurulamayan bu bağlanma ilişkisinin güç olmakla birlikte ileri yaşlarda da kurulabileceği belirtilmektedir. İlk yaşlardaki bu güvenli bağlanma, diğer insanlarla ve Allah'la kurulacak ilişkiler açısından büyük önem taşır.

İlk bağlanılan kişi olan anne veya onun yerini tutan kimse ile kurulan ilişkinin bir prototip oluşturduğunu ve bunun dini alanda da geniş bir şekilde kullanıldığını gösteren çalışmalar vardır.²⁵⁷ Özellikle bebeklik ve ilk çocukluk dönemlerinde annenin rolü çocuk açısından daha büyük önem taşımaktadır. Bir yaşına kadar çocuk annesine bağımlıdır. Bir yaşına geldiğinde çevresini keşfedebildiği halde güven temeline bağlı anne desteğine gereksinim duyar. İlk yıl içinde anne ile çocuk arasında oluşan duygusal

²⁵³ Hortaçsu, Nuran, İnsan İlişkileri, 2. Bs. , İmge Kitabevi, Ankara 1997, s. 76.

²⁵⁴ Barut, Yaşar, "Parçalanmış Ailelerden Gelen 15-18 Yaş Grubu Yetiştirme Yurdu Çocuklarıyla Normal Aile Çocuklarında Görülen Anksiyete ve Depresyon Sıklığının İncelenmesi", (Basılmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara 1992, s.22,

²⁵⁵ Hökelekli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, s. 176.

²⁵⁶ Ekşi, a. g. e. , s. 61-66.

²⁵⁷ Kirkpatrick, Lee, A. "Attachment Theory and Religious Experience", Ralph W. Hood Jr (edt.), Handbook of Religious, Experience Religious, Religious Education Presse, Birmingham 1995, s. 446-475.

ilişkiler tüm gelişmenin temelini oluşturur. Bu dönemde çocuğun anneye kurduğu ilişkiye güvenmesi gerekir. Çünkü annelik görevinin niteliği kadar sürekliliği de çocuktaki güven duygusunu etkiler. Çocuğa bakan kişinin sık sık değişmesi çocukta tedirginlik yaratır, güven duygusunu sarsar.²⁵⁸ Annenin çocuğun yaşamından çıkması onda büyük etkiler yaratır. Yerini tutacak bir kimse olmaksızın anneden yoksun kalırsa, süt çocuğunun gelişimi sarsılabilir ve çocuk insanlarla ve tüm dış dünyayla ilişkisini yitirmiş bir duruma girebilir.

Fransa'da çok iyi koşullara sahip bir bakımevinde 9-12 aylıkken annesinden ayrılan 123 çocuk üzerinde yapılan bir incelemede çocukların gelişimlerinde annelerinden ayrıldıktan sonra meydana gelen değişiklikler şöyle özetlenebilir.²⁵⁹

Anneden ayrılan çocuk bir ay süreyle her dakika ağlar ve mızızlaşır. Kendisine yaklaşan herkese sarılır ve bırakmak istemez.

İki ay sonra çocuk, başkalarıyla ilişki kurmak istemez. Yanına yaklaşan yetişkinlerden uzaklaşmaya çalışır ve endişe belirtileri gösterir. Umutsuzca haykırmaya ağlar ve onu yatıştırmak olanaksızdır. Zamanla beslenme düzenini kaybeder, çoğu zaman çocuğun kilosu azalır ve gelişmesi durur.

Anneden ayrılık süresi üç ay olursa durum tamamıyla değişir. Çocuk, günün büyük bir bölümünü yüzükoyun yatmış olarak geçirir. Çevresiyle ilişkisini keser ve her türlü ilişki kurma girişimini yanıtızsız bırakır. Başka insanlarla duygusal alışverişte bulunmadığı için çocuğun ifadesi donuklaşır. Ağlaması kesilir, çocuk bir tür ölüm sessizliğine gömülür. Bu tehlike işaretidir. Çünkü çocuk giderek bir ruh çöküntüsüne gömülür. Eğer önlem alınmazsa ruhunda tedavisi olanaksız yaralar açılır. Çocuk kilo kaybetmeye başlar, uyuyamaz, hastalanır. Direncini yitirdiği için kolaylıkla mikrop kapar, sık sık bir yerlere çarpar, yaralanır.

Dördüncü ayda durum vahimleşmeye başlar. Yüz ifadesi donuklaşır, çocuk hareketsiz bir bakışla gözlerini uzaklara diker, zihin bulanıklığını andıran bir donukluğa kapılmış gibidir. Ağlamaları bağırma şekline dönüşür. Gelişme düzeyi, annesinden ayrıldığı düzeyin altına inmeye başlar.

Özet olarak; doğumdan kısa bir süre sonra anneden ayrılıp yatılı yuvalara yerleşen bebekler, iyi bakılıp beslenseler dahi gelişim bozuklukları gösterirler. Bedensel ve ruhsal gelişimleri açısından yaşlarına göre geri kalırlar. Uyarımlara geç cevap

²⁵⁸ Yavuzer, a. g. e. , s. 104.

²⁵⁹ Şemin-Uğurel, Refia, Ruh Sağlığı, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1972, s. 66.

verirler, çevrelerine ilgisiz kalırlar, boş ve donuk bakar, ender olarak gülümserler, hastalıklara dirençleri azdır. Geç yürürler, geç konuşurlar. Kelime bilgileri sınırlı olan bu çocukların zihinsel gelişimlerinde de durgunluğa rastlanır.²⁶⁰

Yuvalarda yapılan başka bir çalışmada da, anneden yoksun büyüyen çocukların, iyi beslenme ve iyi bakım koşullarına rağmen yeterli bedensel ve psikolojik gelişimden yoksun olduğu belirtilmiştir. Bu çocukların az ağladıkları, uyaranlara geç tepki verdiği, kafalarını salladıkları, bazı çocukların kafalarını bir yere vurduğu gözlenmiştir.²⁶¹

Karakterin şekillendiği ilk beş yıl içinde anneden ayrı kalmanın çocukta suçlu kişilik yapısının oluşumunda büyük bir oranda etkili olduğu ileri sürülmüştür. Bu alanda yapılmış bir araştırmada mala ilişkin suçlulardan oluşan deneklerin % 40'ının ilk beş yıl içinde annelerinden ayrı kaldıkları saptanmıştır.²⁶² Türkiye'de hükümlü gençler üzerinde yapılmış başka bir araştırmada ise suçlu deneklerin % 47'sinin çeşitli nedenlerle anne ve babalarından ayrı kaldıkları görülmüştür.

Yapılan araştırmalar, anne baba kaybının uyum bozukluğu kadar davranış bozukluğunda da etkili olduğunu gösterir. İntihar girişiminde bulunan ve çeşitli bunalım belirtileri gösteren hastaların büyük bir bölümünün ilk çocukluk yıllarında annelerini kaybettikleri saptanmıştır.²⁶³

Ericson'a göre: Bebeklikte güven duygusunun temeli sadece "alıcı" olduğu bu dönemde ihtiyaçlarının annesi tarafından karşılanmasıyla oluşur. Bebeğin rahatlığı ya da tedirginliği annesinin yanında bulunup bulunmamasına, gereksinimlerinin karşılanıp karşılanmamasına bağlıdır. Anne-çocuk arasında tutarlılık, süreklilik ve aynılık arz eden bu ilişki çocukta temel güven duygusunun temelini oluşturur. Bu durum çocukta çevrenin güvenilirliği duygusunu oluşturduğu gibi çocuğa kendi benliğinin bir değer ifade ettiği hissini de verir. Bu evredeki varlık, kendi varlığını kendisine verilenle eş tutar. Bebeğin benliğine sevilen, ilgilenilen, değer verilen bir varlık olduğu hissi yerleşir.

Aile içinde büyümeyen çocuklarda yeterli güven kazanamama ve temel güvensizlik tehlikesi söz konusu olabiliyor. Çocuğa iyi bakım veren, fakat bakıcılarında

²⁶⁰ Yavuzer, a. g. e. , s. 106.

²⁶¹ Punar, Halil, 16-18 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Çocukların Uyum ve Kaygı Düzeyleri,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1988, s. 4.

²⁶² Bowlby, J. , "Child Care and The Growth of Love", 1953, Penguin Boks.

²⁶³ Yavuzer, a. g. e. , s. 108.

süreklilik ve aynılık bulunmayan çocuk yuvalarında en önemli sorun temel güven duygusunun gelişmemesi ya da yıkılmasıdır.

Çocuğun ahlaki gelişim ve eğitiminde de annenin rolünün birinci derecede etkili olduğu uzmanların görüş birliğine vardıkları bir husustur.²⁶⁴ Anne en önemli ahlaki özdeşleşme objesidir. En kuvvetli vicdan, annesinden ancak iyi davranışlar yapınca sevgi gören ve genellikle annesi tarafından sıcak karşılanan çocuklarda görülmüştür. Bu durum anneye duyulan bağlılık hissi ile açıklanabilir. Çocuğun sevgi, şefkat ve ilgi gibi ruhsal ihtiyaçlarının karşılanmasında en etkin role sahip olan annenin disiplin anlayışı, çocuğun vicdanının şekillenmesinde derin izler bırakır. Çocuğun vicdan gelişiminde, babanın disiplin ve otoritesinin, güç ve aktivitesinin de annenin rolünü bütünleyici bir etkisi bulunmaktadır.²⁶⁵

Aile ortamı çocuğa sevginin, şefkatin, destek ve ilginin verildiği ve hatta saygının duyulduğu bir ortamdır. Saygı duyulma, çocukluk ve ergenlik döneminde psikolojik gelişime büyük etki gösterir. Çocukluk çağında “onay görme”, “saygı duyulma” önemlidir. Çünkü dışarıdan verilen bu mesajlar çocuğun kendi içinde de bir psikolojik gelişime neden olmaktadır. Böylelikle onaylanmış, saygı duyulmuş çocuk yüksek “benlik saygısı” göstermekte, kendine güven duymakta ve dolayısıyla otonomi (aileden bağımsızlaşıp, kendi başına kalma kapasitesi bağlamında) kazanmaktadır. Onaylanmamış, saygı duyulmamış bir gelişim gösteren çocuklar ise teorik olarak düşük benlik saygısı gösterecektir. Bu çocuklar güvensiz bir şekilde yaşama bağlılık gösterecek, sosyal çevre ile ilişkilerinde kaygılı bir ruh hali taşıyacaklardır. Aynı zamanda “baş etme becerileri” düşük olacağından depresyona ve anksiyeteye yatkınlıkları da yüksek olacaktır.²⁶⁶

Her türlü psikolojik, ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılandığı aile kurumundan yoksunluk çocuğun hayata dezavantajlı olarak devam etmesi demektir. Aile ortamı dışında, grup halinde çocukların bakımı için en iyi bakımevlerinde ya da benzeri kurumlarda, tüm imkânların sağlandığı ülkelerde bile ruh sağlığı uzmanları, bu bakım şeklinin çocuklarda olumsuz etki yarattığı görüşündedirler. Çocukların

²⁶⁴ Kohlberg, Lawrence, “Moral Development and Identification1, Child Psychology (ed.) H. W. Stevenson, Chicago, 1963, s. 308-809; Kağıçbaşı, Çiğdem, İnsan-Aile-Kültür, İstanbul 1990, s. 2-57; Güngör, Erol, Değerler Psikolojisi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1993, s. 50,61.

²⁶⁵ Hökelekli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, s. 23.

²⁶⁶ Cebe, Fevzi, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yetiştirme Yurtlarında Barınan Çocukların “Benlik Saygısı”, “Depresyon”, “Kaygı” Skorlarının Ailesi Yanında Kalan Çocuklarla Karşılaştırılması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005, s. 13-14.

yetiştirilmesinde ailenin yerini tutacak daha sağlıklı bir kurum yoktur. Erken çocuklukta aile hayatından yoksun kalan çocukların okula uyumda, başkalarıyla duygusal ilişkiler kurabilmede ve özellikle dil gelişiminde yetersiz kaldıkları görülmüştür. Bu çocuklar duygusal yönden sönük, huzursuz, dikkatini belli bir konuya yoğunlaştırılmayan, saldırgan, sürekli ilgi çekmeye çalışan davranışlar göstermekte ve insanlarla derin ve uzun süreli arkadaşlıklar kuramama gibi özellikler geliştirmektedirler.²⁶⁷

3.1.1.2.2. Parçalanmış Aile

Aile içi parçalanma; ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin birden kaybı, anne ya da babanın evden ayrılması, evi terk etmesi ya da boşanma gibi nedenlerle ayrı yaşaması şeklinde kendini gösteren, ailenin toplumsal işlevini yitirmesi durumudur.²⁶⁸ Dolayısıyla aile içi parçalanmada ölüm, kayıp terk veya başka nedenlerden dolayı ayrılma ve boşanma gibi üç ana sebep ortaya çıkmaktadır.

3.1.1.2.2.1. Ölüm

Anne ya da babanın birinin ya da her ikisinin birden vefat etmesiyle çocukların sağ kalan ebeveynle yaşaması ya da bir çocuk esirgeme kurumunun bakımına verilmesi söz konusu olabilir. Eğer çocuk hem anne hem de babasını kaybetmişse etkisi çok daha büyük olur. Kendini dünyada yalnız hisseden çocuk durumu kabullenmede yaşadığı güçlüğü yanında başkalarının kendisinin bakımını da üstüne almasına alışmak zorunda kalır.²⁶⁹

Anne ya da babadan birinin ölümü, geride kalan aile bireyleri ile yakınlığı da beraberinde getirir. Çocuk ya sağ kalan ebeveynle yaklaşır ya da bir yalnızlık duygusu içine girer. Anne ya da babasını üstün bir varlık olarak gören küçük çocuklar, ölümle birlikte büyük bir hayal kırıklığı yaşar.²⁷⁰

Ölüm, aileyi büyük bir sarsıntı ile karşı karşıya getirmektedir. Ölümün parçalanmaya veya dağılmaya yol açması, ailenin güçlü olup olmamasına bağlı olarak,

²⁶⁷ Ekşi, a. g. e. , s. 24-25.

²⁶⁸ Özağı, Arzu, "Depresyon Düzeyi Yüksek Parçalanmış Aile Çocuklarıyla Yapılan Eğitsel Grup Oyunlarının Depresyon Düzeylerine Etkisi", Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2007, s.6.

²⁶⁹ Özağı, Arzu, a.g.t., s.7

²⁷⁰ Saygılı, Sefa, Çocuklarda Davranış Bozuklukları, Elit Yayıncılık, İstanbul 2005, s.72.

erken veya geç olabilmektedir. Genellikle başta ebeveynler olmak üzere ölümler, ailenin bütünlüğüne parçalanma veya dağılma yönünde olumsuz etki etmektedir.²⁷¹

Eşlerden biri veya ikisinin ölümü sonucunda parçalanmış ailenin ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik sıkıntıları yaşamaları kaçınılmaz bir durumdur. Ebeveyn yoksunluğundan kaynaklanan sorunlara daha önce değinmiştik.

3.1.1.2.2.2. Ayrılma

Ebeveynlerden birinin geçici veya sürekli hastalığı ve sakatlığı; deprem, sel, yangın gibi doğal afetler; yoksulluk, işsizlik, terör, kan davası gibi toplumsal afetler sonucunda yapılan zorunlu göçler, ebeveynlerden birinin çalışma veya başka nedenlerle evden uzun süre ayrılması, ailenin parçalanmasına yol açmaktadır. Yine eşlerin geçimsizlik nedeniyle, boşanma olmaksızın evi terk etmesi de, ayrılık şeklinde ailenin parçalanmasına neden olmaktadır.

Oluşması açısından aslında tam anlamıyla bir parçalanma olmayan ayrılma, sonuç açısından ailenin fonksiyonlarını yerine getirmesini engellemektedir.²⁷² Böyle durumlarda çocuk evi terk etmiş veya evden ayrılmış ebeveynin tekrar gelip gelmeyeceği konusunda bir merak ve beklenti içerisinde olabilir bazen giden birey geri dönse dahi çocuk tekrar ayrılma endişesi taşıyabilir.

Eşlerin birlikteliklerinden psikolojik olarak doyum sağlamadıkları, beklenti ve gereksinimlerini karşılayamadıkları evlilik yaşantılarına yasal olarak son vermelerine “boşanma” denilmektedir.²⁷³ Boşanmanın aile bireylerinde derin etkiler yaratmasının yanı sıra toplumsal etkileri de söz konusudur. Özellikle çocukta meydana gelebilecek değişiklikler uzun süreçte toplumsal bir takım sorunlara yol açabilecektir.

Bir evliliğin bitmesine neden olabilecek birçok sebep vardır. Bunların en önemlileri ekonomik sorunlar, eşlerin sosyo-kültürel yapı farklılıkları, cinsel sorunlar, iletişim bozukluğu, eşlerden birinin ihaneti ve aile içi şiddettir. Türkiye’de boşanmaların en önemli sebebi geçimsizlik olarak görülmektedir.²⁷⁴ Bu durumda

²⁷¹ Sezal, İhsan , “Toplum ve Aile”, Sosyolojiye Giriş, (Editör: İhsan Sezal), Martı Yayınları, Ankara 2002, s. 192.

²⁷² Şentürk, a. g. t., s.60

²⁷³ İlgar, Şengül, “Evlilik Birlikteliğinin Bozulması-Boşanma”, Evlilik Okulu, (Ed.: H. Yavuzer), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 227.

²⁷⁴ Kalaycı, Hakkı, “Yetiştirme Yurtlarındaki Çocuklarda Sosyal Dışlanma Riski” (Tokat-Turhal Örneği), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.148-149.

çocuklar boşanma öncesinde de sağlıklı bir aile ortamına sahip olamadıkları için bir takım olumsuzluklar gösterebilmektedirler.

Boşanma genellikle aniden ortaya çıkan bir durum değildir. Bazen boşanmaya sebep olan durumlar ortaya çıktıktan uzun bir süre sonra boşanma gerçekleşebilir. Ailede bu süre içerisinde sık sık tartışmalar, gerginlikler ve anlaşmazlıklar görülür. Ailenin özellikle çocuğa karşı görevleri ihmale uğrar. Bu nedenle çocukta bir takım sorunlar boşanma öncesinde başlar. Bu süreç çocukta bazı psikolojik rahatsızlıkların oluşmasına, çocuğun olumsuz davranışlar veya alışkanlıklar edinmesine sebep olabilir. Çocuğun eğitim ve sosyalleşme süreci de sekteye uğrar. Anne babanın, duygusal sorunları bulunan kişiler olması, evliliklerinde başarılı olmamaları çocuğun aile içinde sürekli kavga ve çekişmeye tanık olması şeklindeki kötü ev koşulları çocuğu bir karmaşaya, iç çatışmaya ya da suçlu davranışa itebilir.²⁷⁵

Uyumlu ve sıcak ilişkiler anne babadan çocuklara yayılır. Gergin ve sürtüşmeli bir karı-koca ilişkisi, çocuklar için güvensiz ve tedirgin bir ortam oluşturur. Aşağılayıcı suçlamalar, bazen şiddet de içeren ve sık tekrarlanan karı-koca kavgaları çocukların ruh sağlığı için ciddi bir tehdittir. Evde çeşitli nedenlerle dirlik ve düzenin kalmadığı durumlarda, çocuklar şaşkın, çaresiz ve tedirgin bir ruh haline girerler. Kızgınlık, düşmanlık duyguları ve kötümserliği yoğun bir şekilde hissederler. Geçici ve kalıcı bir takım ruhsal sorunlar geliştirirler. Okul başarılarında düşüş görülür. Erkek çocukları davranış bozukluğu gösterirken; kız çocukları korkak, kuruntulu ve kaygılı olur, evlilikten korkarak büyürler. Anne ile baba arasında kalır, taraf tutmaya zorlandıkça bocalar, suçluluk duygusuna kapılırlar. Sığınma ihtiyacı hissederler, sığınacakları kimse bulamayınca güven duyguları sarsılır, anne ve babanın sevgisinden kuşku duyarlar.²⁷⁶

Aile içi özellikle boşanmadan kaynaklanan parçalanmalar sonrası çocukların verdikleri tepkilerin 5 aşamadan geçtiği görülür:

1. Çocukların ayrılığı inkâr etmeleri
2. Ailenin ayrılmasına sebep olan nedenlere kızmaları
3. Anne ve babayı birleştirme çabaları
4. Depresyon ve çöküntü
5. Ayrılığı kabullenme²⁷⁷

²⁷⁵ Yavuzer, a. g. e., s. 131.

²⁷⁶ Yörükoğlu, a.g.e., s.110.

²⁷⁷ Özgüven, İbrahim Ethem, Ailede İletişim ve Yasam, Pdrem Yayınları, Ankara 2001, s.314.

Yapılan araştırmalar boşanma yoluyla parçalanmış ailelerin çocuklarında ruhsal uyumsuzluk oranının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çocukların yaklaşık üçte birinin önemli ruhsal uyumsuzluk geliştirdiği saptanmıştır. Ruhsal çökkünlük, okul başarısızlığı, çeşitli davranış bozuklukları en sık görölen uyumsuzluklardır.²⁷⁸

Okul çağı çocuğunda aile içi parçalanma, sosyal ve akademik anlamda risk faktörü oluşturur. Çoğunlukla bu duruma depresyon, geri çekme, genel bir üzüntü, uzaklaşma, korkular, öfke, okul performansında düşme, aile ile anlaşmazlıklar şeklinde tepki verirler²⁷⁹

İlköğretim dönemindeki çocuklarda anne ve baba ile aynı anda birlikte olamadığı için kızgınlık, üzüntü, anne babayı suçlama, söz dinlememe, içe kapanma, derslerde başarısızlık ve arkadaşlarını kıskanma şeklinde tepkiler görölebilir.²⁸⁰ Bu yaşta çocuklar daha küçük çocuklar gibi boşanmadan dolayı kendilerini suçlayabilirler. İhmal edileceklerini ve fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmayacağını düşünürler. İçe kapanabilir, ağlayabilir, öfkelenebilir, saldırganlaşabilir ya da aşırı uysallaşabilirler. Burun karıştırma, saç bükme, kekeleme, tırnak yeme gibi problemler görölebilir

Ergenlik döneminde genç terk edilmişlik duyguları ile evden uzaklaşabilir, kayıp ve öfke duyguları yaşayabilir, okulda derslere odaklanmakta güçlük çekebilir, yorgunluk, bitkinlik yaşayabilir. Ailede güven duygularını telafi edemezlerse depresyona girebilirler.²⁸¹

Yuvalarda kalan okul çağı dönemindeki çocuklarda ise genel ilgisizlik, sosyal ilişkilerde güçlük, öğrenmeye ilgisizlik, düşük akademik performans, sözel ve yazılı ifadelerde eksiklik görölr. Ayrıca saldırganlık, çalma, okuldan kaçma gibi davranış problemleri de görölebilir²⁸²

Çocuklar için anne babaya sahip olmak bir emniyet unsurudur. Onlardan birinin kaybı çocuğu emniyet kaynaklarından yoksun bırakır. Bu durum, çocukta başarısızlığa

²⁷⁸ Yörükoğlu, a. g. e., s.92.

²⁷⁹ Yörükoglu, Atalay, Çocuk Ruh Sağlığı; Çocuk Yetiştirme Sanatı ve Kişilik Gelişimi, İstanbul 2000, Özgür Yayınları, 3. Basım, Mayıs; Hughes, Robert, (1996) The Effects of Divorce on Children, İnternet İn-Service on children and Divorce. [http:// www. Hec.ohio state. edufamlife/divorce/index.htm](http://www.Hec.ohio.state.edufamlife/divorce/index.htm).; Thomas; Waddel;1990, s.253

²⁸⁰ Özgüven, İbrahim Ethem, a.g.e., s.319.

²⁸¹ Weyburne, D. Ben Simdi Ne Olacağım?, (Çev: Kosar, H.), İstanbul 2000, Kuraldışı Yayıncılık, s.117-124.

²⁸² Çağdaş, Aysel, a. g. e. , s. 28

ve mutsuzluğa sebep olur. Bu kayıp ayrıca çocuğun örnek aldığı modelin de kaybıdır. Böyle olunca problemler iki kat artmış olur.²⁸³

Aile içi parçalanma, genellikle çocukların güvenlik duygularını tehdit eder, buna ekonomik durumdaki değişimler ve diğer ebeveyni kaybetme korkusu da eklenirse bu güvensizlik duygusu daha da büyür. Çocuklar anne babalarının ayrılığından kendilerini suçlayabilirler. Bazen de aile içinde parçalanma, çocukların kendilerini hazır hissetmedikleri rollerde bulmalarına yol açabilir. Bu durum, çocuklarda rol karmaşasına girmelerine, aileden kopmada güçlük yaşamalarına ve suçluluk duygularının gelişmesine sebep olur.

Çocuklar, anne babalarının arasındaki çatışmaya çoğu zaman kendilerinin sebep olduğunu düşünürler. Ayrıca bu çocuklar ailelerini bir araya getirme ve giden ebeveyni geri döndürme gibi bir sorumluk duymaktadırlar²⁸⁴ Ciddi bozukluk gösteren ve çok mutsuz evlerde büyümüş olmak, çocukların ileride mutsuz evlilik yapma ve boşanma olasılığını arttırmaktadır²⁸⁵

Aile içi parçalanma sonrası babanın yanında kalan kız çocuklar ya da annenin yanında kalan erkek çocuklar özdeşleşebilecekleri bir model bulamazlar. Bu durum da çocuğun kendi cinsel kimliğine uygun davranışlar geliştirmelerini engeller.²⁸⁶ Buna bağlı olarak annenin yokluğu kız çocukları daha fazla etkilerken; babanın yokluğu erkek çocukları daha çok etkiler. Ayrıca kız çocukları eve bağlı bir hayat sürdürdüklerinden ailenin bütünlüğünün bozulmasından erkek çocuklara oranla daha çok etkilenirler.

Ailenin parçalanması farklı yaşlardaki çocuklarda farklı sonuçlar doğurmaktadır. Yaşı küçük olan çocuk anne babanın ilgi ve sevgisine daha çok ihtiyaç duyduğundan ortaya çıkan her türlü değişiklikten daha fazla etkilenebilmektedir. Bunun yanı sıra yaşı küçük olan çocuklarda annenin eksikliği, yaşı büyük olan çocuklarda babanın eksikliği daha büyük sorun yaratabilmektedir.²⁸⁷

Çocukların ailede parçalanma sonucu sıklıkla yaşadıkları duygular şunlardır:

²⁸³ Bayraktar, M.Faruk, "Ailenin Eğitim Görevi", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, MÜİF Din Eğitimi Anabilim Dalı, sy.2, İstanbul 1995, s.122-123.

²⁸⁴ Ekşi, a. g. e., s.153

²⁸⁵ Aslıhan, M. "Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Çocukların Özkavram Depresyon Düzeyleri ve Akademik Başarılarının Yas ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 1998, s.8

²⁸⁶ Nazlı, a. g. e., s. 35.

1. Korku: Ailenin dağılmasından kaynaklanan korku, küçük çocuklarda daha çok diğer ebeveynin de kendisini terk etmesi, yiyecek ya da yatacak yer bulamaması şeklindeyken, daha büyük yaşta terk edilme korkusu şeklinde kendini gösterir.

2. Üzüntü: Ailenin dağılması durumunda genel olarak ortaya çıkan bir tepki olan üzüntü; çocuklar tarafından farklı şekillerde ifadelendirilir. Yalnız kalmak istemek, normalden az konuşmak, dostça davranmak, hüznü içeren resimler çizmek, hoşlanılan aktivitelere karşı ilgisizlik görülebilir. Bazıları bunu açıkça ağlayarak, acı çekerek yaparken, bazıları sessizce ve içine kapanarak yapabilir. Erkek çocuklar ise üzüntülerini saldırgan tavırlarla gösterebilirler.

3. Öfke: Ailenin dağılmasına karşı duyulan öfkeyi çocuklar farklı şekillerde gösterebilirler. Erkek çocuklar daha çok saldırgan davranışlarla ifade ederken, daha büyük çocuklar öfkelerini boşanmadan sorumlu tuttukları ebeveyni yöneltirler. Bazı çocuklar ise öfkelerini içine kapanarak ve dış dünyayla iletişimlerini keserek yaşarlar.

4. Suçluluk: Çocuk ailenin dağılmasından kendisini sorumlu tutabilir; ailesine karşı gerektiği şekilde davranmadığı için ayrıldıklarını düşünebilir.

5. Yalnızlık: Aileden bir üyenin eksilmesi, çocuğun evde bazı işleri onun yerine üstlenmesi ve daha fazla yalnız vakit geçirmesine neden olabileceğinden, bu da yalnızlık duygusu yaratabilir. Küçük çocuklar hayali arkadaşlarıyla bu durumu telafi etmeye çalışırlar.

6. Reddetme: Çocuklar; anne babaları artık birbirlerini istemediği için kendilerinin de istenmediği şeklinde bir düşünce geliştirebilirler.²⁸⁸

Parçalanmış bir ailede eğer tek başına kalan anne ise; ekonomik sorunlar yanında çocuklar üzerinde otorite kurmak ve onları denetlemekte güçlük yaşamaktadır. Tek başına kalan baba ise; baba, ev işleri ve çocuk bakımı konusunda pek yetenekli olamamaktadır. Bunlar ise, çocuğun yaşantısını etkilemektedir. Anne veya babanın tekrar evlenmesi durumunda ise üvey anne ve üvey baba problemi ortaya çıkacaktır.²⁸⁹ Üvey anne ve baba, öz anne-babada bulunan duygusal donanım ve pozisyona sahip değildir. Bu duygusal bağ ve ilginin zayıf olması da çocukların ev dışında barınma ve

²⁸⁸ Benedek, E.; Brown C. Boşanma ve Çocuğunuz: Çocuğunuzun Boşanmanızla Bas etmesine Nasıl Yardımcı Olursunuz? Çev: Katlan, S., Hyb Yayıncılık, Ankara 1997, s.53-63 ; Thomas, A. Waddell D. (1990); Children and Dıvorce School Psychology Review, by Shoran W. Royal an Howard. M.Knoff University of South Florida Tapma, Vol.19, Issue 2. following p 253 ; Weyburne, D. (2000) Ben Simdi Ne Olacagım?, Çev: Kosar, H., İstanbul, Kuraldışı Yayıncılık, s.109; Wolf, A. Bosaanmanız Sart mıydı?, (Çev: Aksoy, E.), Ankara 1998, Sistem Yayıncılık, s.13-25.

²⁸⁹ Şentürk, a.g.t., s.140.

korunmalarına bir sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayıdır ki üvey anne veya babanın varlığı, kurumlarda barınan çocuklar arasında ciddi bir orana sahip olarak dikkat çekmektedir. Üveylik çocuk için dayanılmaz bir durum arz ettiği zaman sorunların aşılmasında yuva ve yurtlar onlar için vazgeçilmez bir kurtarıcı kurum olmaktadır. Buna toplumun üvey anne ve üvey babaya bakışı ve bu konuda yaratılmış olan kötü imajlar sebep olabildiği gibi çocuğun duygu dünyasında oluşan bir takım olumsuzlukların iyileştirilememesi de sebep olabilir. Örneğin çocuk üvey anneyi annesinin yerine geçmeyi amaçlayan biri olarak algılayıp tepkili davranabilir. Üvey annesiyle ilişkiye girmeyi annesine ihanet olarak algılayabilir. Çocuğun evlilik öncesinde fikrinin alınması, kendisine değer verildiğinin hissettirilmesi çocuğun durumu kabullenmesini kolaylaştıracaktır.²⁹⁰

Aile bütünlüğü bozulan bir çocuğun kalacağı yerlerden biri de herhangi bir akrabasının yanıdır. Akraba yanında yaşayan çocuk, kendini yalnız, değersiz ve mutsuz hissettiğinden herhangi bir tartışma ve sorunun kendisinden kaynaklandığını düşünebilmekte ve rahatsız olmaktadır.²⁹¹ Ayrıca ona bakmakla sorumlu kişiler bir ailenin üstlenmesi gereken görevleri yerine getiremeyebilirler. Bu durumda çocuğun fiziksel, ruhsal ve akademik gelişiminin de geri kalması ihtimal dâhilindedir.

Boşanmış ailelerin çocukları üzerinde yapılan araştırmalarda alkol ve hap kullanımı, okuldan kaçma gibi davranışların bu çocuklarda diğer çocuklara oranla daha fazla olduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda bu çocuklarda daha yüksek düzeyde depresyon tespit edilmiş ve kız çocukların erkek çocuklara göre daha fazla sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu bulunmuştur.²⁹² Ergen suçluluğunda bazı kişisel ve ailesel özelliklerin incelediği bir araştırmada çalışmaya katılan ergenlerin çoğunun parçalanmış ailelerden gelmiş olmaları dikkat çekmiştir. Bu durumu ölüm ya da boşanma sebebiyle parçalanmış aile deneyimi, çocukların toplumsallaşma sürecini kesintiye uğratar ve ergenlerin daha fazla suça karışmasına neden olabilir şeklinde yorumlamışlardır.²⁹³

Konya'da yetiştirme yurdunda kalan çocuklar üzerinde yapılan bir araştırma, küçük yaşlarda terk edilen ya da ailesi tarafından yurtlara verilen çocuklarda

²⁹⁰ Kalaycı, a.g.t., s.151-154.

²⁹¹ Şentürk, a.g.t., s.140.

²⁹² Frost, A. ve Pakiz, B. (1990), "The Effects of Marital Disruption on Adolescent: Time as Dynamic", *American Journal of Orthopsychiatry*, 60(4), 544-555.

²⁹³ Akduman, Gülümser, Akduman, Barış ve Cantürk, Gürol, "Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel Ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi" Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Ana Bilim Dalı Çocuk İstismarı Araştırma Birimi 2007, *Türk Pediatri Arşivi*, 42 (4), 156-161.

saldırıcılık eğiliminin fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Ailesi hayatta olmasına karşın, aile ortamından uzak ve sevgi ortamından yoksun yaşamın, gençlerin saldırıcılık düzeylerini arttırıcı önemli bir etken olduğu ortaya çıkmaktadır. Araştırmada, çocukların yaşları büyüdükçe öfke ve saldırıcılıklarının arttığı ifade edilirken sosyo-ekonomik imkânlardan ve ebeveynlerden yoksun olan çocuğun, kendini kabul ettirmek amacıyla çevreye karşı tepkili davranışlarında artma gözlemlendiği ve zaman zaman toplumu suçladıkları bildirilmiştir.²⁹⁴

Çocuk suçluluğunun kökenine inildiğinde hiçbir toplumsal koşulun suçlulukta bozuk aile düzeni kadar etkili olamadığı saptanmıştır. Bu alanda yapılmış bir araştırmada suçlu gençlerin % 22'sinin dağılmış ailelerden geldikleri, % 47'sinin ise çeşitli sürelerde anne babalarından ayrı kaldıkları görülmüştür. Normal toplumsal düzene sahip bir aile suçluluk olgusuna karşı bir sigorta gibidir. Bunu aksi olarak ölüm, ayrılık vs. gibi nedenlerle işlevini yitiren aile çocuklarına karşı sorumluluğunu da yitirir.²⁹⁵

Parçalanan ailelerde çocuk ya anne babadan birinin ya akrabaların yanında ya da yetiştirme yurtlarında, en kötüsü ise sokaklarda yaşamak durumunda kalmaktadır. Bu durum onların geleceklere ile ilgili olumsuz bir tablo çizmektedir.²⁹⁶

3.1.2. Kurum Bakımından Kaynaklanan Sorunlar

Korunmaya muhtaç çocuklarımızın büyük çoğunluğu sosyal hizmet kuruluşlarında yaşamlarını sürdürmektedirler. Sahipsiz kalmış, sokakta yaşama ihtimali olan veya ailesi tarafından istismar edilen çocuklar açısından bu kuruluşlar emniyette olacakları bir sığınaktır. Ancak bu çocuklar gerek yurda gelmeden önce yaşadıkları olaylardan gerekse yurt şartlarında sıcak bir aile ortamından uzak büyümelerinden kaynaklanan bir takım problemlere sahiptirler. Sayıları gün geçtikçe artmakta olan bu çocukların yetişme ortamları, genellikle “kışla” tipi özellikler göstermektedir. Bu tip bir sosyal ortamda gelişim gösteren çocukların “bireysel” gelişimleri de daha farklı olacaktır.

²⁹⁴ Durmuşoğlu, Neslihan, Kesen, N.Feyzal, Deniz, M.Engin, Ergenlerde saldırıcılık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma, Se Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.17, s.353-364, Konya, 2007.

²⁹⁵ Yavuzer, a.g.e., s.144-145.

²⁹⁶ Demir, a.g.e., s.69.

Yurt ortamı resmiyet taşıyan bir ortamdır. Yurtta kalan çocukların aynı saatte yatması, kalkması, yemek yemesi ve temizliğini yapması gerekmektedir. Çocuk her şeyin resmi olarak belirlenmesinden ve denetimli yaşam düzeninden rahatsız olmaktadır. Bu kurumlarda yaşamak zorunda kalan çocuklar, ailenin tüm özlemlerini hissederek telafi edilmesi güç psikolojik rahatsızlıklar yaşayabilmektedirler.

Yetiştirme yurtlarında yaşayan çocuklar, otorite figürünün yurt personelinin olması, uygun sosyal rol modellerin bulunmaması, özdeşleşmeler yapılamaması, iletişim ve problem çözme örneklerinin olmaması, sevginin yeterince gösterilmemesi, duygusal paylaşımlarının sınırlı olması ve bireyselliklerine önem verilmemesi gibi nedenlerle engellenme yaşayabileceklerdir. Bu yaşam tarzından dolayı çocukların öfke düzeylerinin yüksek olması, öfkelerini uygun ifade edememeleri ve çatışma çözmede kullandıkları yöntemin saldırganlık olması karşılaşılabilecek bir durumdur. Çünkü çatışma çözme ve öfke ifade biçimi de bireylerin etkileşimde buldukları kişilerden öğrenilmekte ve çevreye göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle çocuğa anne-babası tarafından sevgi verilmesi; tüm duygusal, sosyal ve fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması, özellikle öfke ifade biçimini ve çatışma çözme davranışını aileden öğrenmesi önemlidir.²⁹⁷

Aile ortamında ve yuva/yurt ortamında büyüyen çocukları karşılaştıran Ekşi, aile ortamında büyüyen çocukların dengeli bir şekilde büyüme olduklarını, böylelikle onların ergenlik dönemlerinde başkalarıyla rahat ve kendilerine güvenerek ilişki kurduklarını, kendilerine ait değerleri bulmada, kendi rollerini kazanmada daha başarılı olduklarını belirtmiştir. Çocuğun gereksinimleri, ergenlik öncesi yıllarda aile tarafından dengeli bir şekilde karşılanmışsa, çocuk ergenlikte daha rahat bir şekilde ve kendine güvenerek, yeni ilişkiler kuracaktır.

Eğer aile çocuğun gelişimsel gereksinimlerini sağlıklı ve dengeli bir şekilde karşılayamamışsa, çocuk, ergenlik yıllarında ve belki daha ileriki süreçlerde kendine güvensiz, kendini değersiz bulan, başkalarına bağımlı, başarısızlıklarından dolayı kendini devamlı suçlayan, düşük benlik saygısı olan ve aynı zamanda depresyon,

²⁹⁷ Yıldırım, Emine, Yetiştirme Yurtlarında ve Ailelerinin Yanında Kalan İlköğretim 2.Kademe Öğrencilerinin Çatışma Çözme Davranışı İle Öfke Stillerinin İncelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2006, s.8-9.

anksiyete gibi psikolojik sorunları da beraberinde getiren bir psikolojik yapıya sahip olacaktır.²⁹⁸

Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların kendilerini kabul düzeyleri ve özsaygı düzeyleri, aileleri yanında kalan çocuklara göre daha düşüktür. Yine bu çocukların psikolojik gelişim ve uyum yönünden problemleri, aileleri yanında kalan çocuklardan daha çoktur. Yetiştirme yurtlarındaki çocukların birçok korku ve endişeleri vardır. Bunların başında gelecek endişesi gelmektedir.²⁹⁹

Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtlarıyla ilgili araştırmasında Cılga yetiştirme yurtlarındaki gençlerin, disipline dayalı bir anlayışla, yetiştiricilere bağlı ve sosyal çevreden soyutlanmış olarak yetişmekte olduklarını ve toplumsallaşma olanaklarının yetersizliğini saptamıştır. Ailesi yanında yetişen gençlerin ise, daha hoşgörülü ve bağımsız olarak yetiştikleri, toplumsallaşma olanaklarının yetiştirme yurtlarına göre daha yeterli koşulları içerdiğini ifade etmiştir.³⁰⁰ “Yetiştirme Yurtlarının yapısı ve İşlevlerinin Toplumsallaşma Açısından İncelenmesi” adlı araştırmasında ise, yurtlarda kalan çocukların toplumsallaşma süreçlerini ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda yurt olanaklarının ev olanaklarına göre daha az olduğunu, gençlerin ve çocukların yurttaki kaldıkları süre arttıkça problemlerine karşı daha duyarlı olduklarını ortaya koymuştur. Yurttaki kalan çocukların sorunları olduğunda bu sorunları tek başına çözmeye çalıştıklarını, evde kalan çocukların ise bir sorunları olduğunda annelerinden yardım istedikleri araştırmanın bir diğer çarpıcı yanındır. Aile yanında kalan çocukların uyum seviyeleri yurttaki çocuklardan yüksek çıkmıştır. Yetiştirme yurdunda kalan çocuklar geleceğe belirsizlik, karamsarlık ve korkuyla bakarken; evde, aile ortamında yetişen gençlerin geleceğe daha güvenle baktığı bulgulanmıştır.³⁰¹

Yetiştirme Yurtlarındaki çocuklarda çoğu zaman bir takım olumsuz duygular da öne çıkabilmektedir. Bunlar kıskançlık ve intikam duygusu, dikkat ve ilgi çekme isteği, saldırganlık, yalan söyleme, kurumdan kaçma, itaatsizlik, özgüven eksikliği, dışlanmışlık hissi ve şiddete eğilimli olma gibi olumsuz davranışlardır. Adana’da kurum

²⁹⁸ Ekşi, Aysel, Çocuk, Genç ve Ana-Babalar. Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.

²⁹⁹ Demir, a. g. e., s.155.

³⁰⁰ Cılga, İbrahim, Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları, Başbakanlık Gençlik ve Spor Müdürlüğü, Ankara, 1989,s.185-203.

³⁰¹ Cılga, İbrahim, Yetiştirme Yurtlarının Yapısı ve İşlevlerinin Toplumsallaşma Açısından incelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bilim Dalı, (Yayınlanmamış doktora tezi , Ankara, 1983.

bakımında bulunan çocukların davranış sorunları üzerine bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda 7-12 yaş grubu çocukların % 29' unun kendi başına olmayı tercih ettiği, yalnızlığı sevdiği ve birkaç dakikadan fazla bir şeyle ilgilenmediği; % 26' sının tepkisiz, kayıtsız olduğu, % 19' unun ise huzursuz, yerinde oturmakta güçlük çeken, “mızımız” olduğu belirtilmiştir. 13-18 yaş çocuklarında ise en fazla görülen davranış problemleri % 15 ile kavgacılık, % 14 itaatsizlik, % 13 okuldan veya işyerinden kaçma, yasalara karşı gelme olarak sıralanabilir.³⁰²

Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelişim ve Uyum Sorunlarını araştıran Bıyıklı korunmaya muhtaç çocuklar ile aynı illerde yatılı okullarda öğrenim gören çocukları karşılaştırmış ve korunmaya muhtaç çocukların uyumsuz davranışlar gösterdiklerini ve okul başarısızlıklarının daha fazla olduğunu saptamıştır. Yapılmış başka araştırmalarda da yetiştirme yurdunda kalan korunmaya muhtaç öğrenciler okul başarısı ve yetenekler açısından ailesiyle yaşayan öğrencilere oranla geri kalmış durumdadırlar.³⁰³

İstanbul ilindeki bir çocuk yuvasında kalan çocukların zekâ seviyeleri ile aileleri yanında kalan çocukların zekâ seviyeleri karşılaştırılmış ve ailesinin yanında kalan çocukların zekâ seviyelerinin yuvada kalan çocuklardan önemli bir farkla yüksek çıktığı görülmüştür.³⁰⁴

Korunmaya muhtaç çocukların zekâ seviyelerinin, yeteneklerinin ve bunlara bağlı olarak başarılarının diğer çocuklara oranla düşük olmasının sahip oldukları şartlara bağlı olarak birçok sebebi vardır. Bu sebeplere korunmaya muhtaç çocukların psiko-sosyal sorunları başlığı altında yer verdik.

Kurum bakımının gelişimsel olumsuzluklarına dikkat çeken Wattenbegr ve Fumea şu saptamalarda bulunmuşlardır:

- Kurumdaki genç çocuklar medikal ve psikolojik problemlere karşı son derece savunmasızdırlar.
- Çocukların basit davranış problemleri, kurum bakımı sırasında kötüye gitmektedir.

³⁰² Aslan, Behzet, “Kurum Bakımında Bulunan Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları” (Adana İlinde Bir Araştırma), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara 1997, s.64.

³⁰³ Bıyıklı, Latife, “Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelişimi ve Uyumunu”, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi. Ankara 1987.

³⁰⁴ Fidan, Merve, a.g.t.

- Çocukların çeşitli duygusal rahatsızlıkları, uzun süreli kurum bakımında kötüye gitmektedir.

- Aileleri yanında kalan çocuklar daha iyi gelişimsel özellikler göstermektedir.³⁰⁵

Yetiştirme yurdunda kalan çocukların kendini gerçekleştirme düzeyleri, duygusal kararlılık düzeyleri aile yanında kalan çocuklardan daha düşük, nevrotik eğilim düzeyleri ise daha yüksektir. Bu durum yurt çocuklarının nevrotik özellikler taşıdığını gösterir niteliktedir. Yurtta kalan çocukların kişisel uyum düzeyleri, aile ilişkileri düzeyi, sosyal ilişki düzeyleri ve sosyal uyum düzeyleri ailelerinin yanında kalan çocuklardan düşük çıkmıştır. Bu durum kurum bakımındaki çocukların sosyal çevre ilişkilerinin daha olumsuz ve uyumsuz olduğunu gösterir niteliktedir.³⁰⁶

Jersild, bir araştırmasından elde ettiği bulgulara dayanarak hayatlarının ilk 5-10 yılını yuvalarda geçiren çocukların bazı ortak özelliklerini sıralamıştır. Bunlar; merak ve ilgide azalma, umarsızlık, çevreye karşı ilgisizlik, duygusal küntlük, motivasyonda azalma, öğrenemeye karşı ilgisizlik, saldırganlık, uyumsuzluk, kişiler arası ilişkilerde güvensizlik ve çalma gibi özelliklerdir.³⁰⁷

Benzer bir çalışmayı Türkiye’de Kut ve Özaltın yapmıştır. Kurum bakımında kalan çocuklarda; altını ıslatma, durgunluk, aşırı hareketsizlik, başkalarına veya kendine zarar verebilecek yalanlar söyleme, çekingenlik, somurtkanlık, çalma gibi özelliklerin fazlaca bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kurum bakımında kalan kızların daha fazla parmak emdikleri, başlarını duvara vurdukları, aşırı kıskançlık gösterdikleri, huysuz ve saldırgan oldukları, dikkatlerinin dağınık olduğu, gündüz altlarını ıslattıkları; erkek çocukların ise kurumdan kaçma ve huysuzluk davranışları bulgular arasındadır.³⁰⁸

3.1.3. Sokak Çocuklarının Sorunları

1983 yılında çıkan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3. maddesinde sokak çocukları korunmaya muhtaç çocuklar kapsamında ele

³⁰⁵ Wattenbegr, E., Fumea, C. (2002). A briefing paper on the Minnesota child welfare system: responding to the needs of children unable to live at home. Center for Urban and Regional Affairs (University of Minnesota).

³⁰⁶ Balcı, Tekin, “Yetiştirme Yurdu ile Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerinin Okul Başarılarına Etkisi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1999, s.50-55.

³⁰⁷ Jersild, Arthur, Çocuk Psikolojisi, (Çeviren Gülseren Günce), A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No:79. Ankara 1979.

³⁰⁸ Kut, Sema, "Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar, 1990’larda Çocuk Politikaları Kongresi, 1990,s.135-147.

alınmaktadır.³⁰⁹ Sokak çocukları korunmaya muhtaç çocuklar içerisinde durumu en vahim olan kesimi oluşturmaktadır. Diğer korunmaya muhtaç çocukların bakımı yeterli veya yetersiz bir nebze de olsa kurum veya kişiler tarafından karşılanıyor, kısmen de olsa denetim altında yetiştiriliyorlar. Sokak çocukları ise tamamen denetimsiz ve her türlü ihtiyaçlarının temininden mahrum olarak büyümektedirler.

Sokak çocuğu, bir yetişkinin korumasından, yol göstericiliğinden yoksun olan, sokağı gerçek evi haline getirmiş olan çocuktur.³¹⁰ UNİCEF'in 1980 yılında yaptığı tanıma göre ise; "Sokak çocukları, gerçek evleri, ailelerinin yanı olmaktan çok sokak olan, sorumlu yetişkinlerden herhangi bir koruma, denetleme ve yönlendirme almayan çocuklardır." Bu tanımlara göre ailesi olmayan, evden kaçan, evden atılan ya da terk edilen, aile denetimi yetersiz olduğu için, sokakta gündüz ve gece başıboş dolaşan çocuklar bu kategoriye girmektedirler.³¹¹ Sokak çocuklarının % 90'ını erkek çocukları, % 10'unu kız çocukları oluşturmaktadır.³¹²

Sokak çocuğu sorununun temel problemlerini aile içi şiddet, parçalanmış aile, kalabalık aile, sosyal ve ekonomik sorunlar, cinsel istismar, aile tarafından zorla çalıştırılma, sevgi ve ilgi yetersizliği, sorunlu ebeveyn, göç, eğitimsizlik, macera düşkünlüğü şeklinde sıralayabiliriz.³¹³

Sokak çocukları aslında aile yapısında meydana gelen bozulmanın bir neticesidir. Yapılan bir anket çalışmasına göre sokak çocuklarının % 30'u üvey anneye, % 54'ü üvey babaya sahiptir.³¹⁴ Aile içerisinde mutlu bir ortama sahip olamamak, anne baba arasındaki geçimsizlik ve çocukların anne baba tarafından istenmemeleri çocukların aile çevresinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır.³¹⁵

Genellikle çocuğun aileden ayrılması savaş, düşük yoğunluklu çatışma veya sel, deprem gibi bir afet değil ise büyük oranda aile içi şiddet ve geçimsizlik problemidir. Bazen de ekonomik sorunlar sebep olabilir. Sokak çocuklarının büyük çoğunluğunun aileleri kendilerini istismar ettikleri için veya yoksulluk sebebiyle evden ayrılmışlardır. Çocuk dayak yemiş veya şiddet görmüşse yani istismara maruz kalmışsa kurtuluşu

³⁰⁹ SHÇEK Kanunu, Kanun no:2828, 27.05.1983-18059 Sayılı Resmi Gazete.

³¹⁰ SHÇEK, "Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocuklar Raporu", Ankara, 2002.

³¹¹ Zeytinoğlu, Sezen, "Çalışan Çocuklar ve Sokak Çocukları", Türkiye'de Çocuğun Durumu, DPT, Ankara 1989, s.243.

³¹² SHÇEK, 2002, 4.

³¹³ Orhan, Serdar, "Sokak Çocuklarının Sosyal Rehabilitasyonu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2003, s.29-47.

³¹⁴ Yılmaz, Sibel, "Sokak Çocukları", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bil. Enst., Ankara 1998, s.87.

³¹⁵ Yavuzer, a. g. e., s.186.

sokağa kaçmakta bulmaktadır. Sokakta da suçla tanışmakta, çeteler halinde yaşayan çocukların arasına karışmak zorunda kalmaktadır. Çünkü çocuğun sokakta tek başına yaşaması mümkün değildir. Ancak çetelere katılmakla birlikte suça da bulaşmak zorunda kalmaktadır. Bunu da yine çetelerde edineceği kötü alışkanlıklar takip eder.³¹⁶ Araştırma sonuçlarında sokak çocuklarının sigara kullanma oranı % 100 çıkmıştır. Madde kullanımını % 91'dir.³¹⁷

Sokak çocukları, sokakta şiddete karşı durabilmek, dayak yediklerinde acı hissetmemek, soğuğa dayanabilmek, yaşadıkları zorluklara karşı bedensel ve duygusal anlamda güçlü olabilmek, kendilerini cesur hissedebilmek, halüsinasyon görüp güzel şeyler hayal edebilmek ve utanma duygularını yok ettiğinden rahatlıkla dilenebilmek için uçucu maddelere ihtiyaç duyarlar. Bu maddelerin yarattığı etkiyi uzatabilmek için de gittikçe dozunu arttırarak kullanırlar. Bu da madde bağımlılığına yol açar.³¹⁸

Madde bağımlılığı zihinsel işlevlerde yetersizlik, günlük hayatta karşılaşılan sorunların üstesinden gelememe, olumsuz savunmalar, geçici ve gerçek dışı çözümler üretmek, toplumda geçerli olan inanç ve değerlere karşı çıkma ve küçümseme, çevreye uyum sağlamak için çaba harcamama, aile fertleri ile iletişimsizlik, sorumluluktan kaçma, devamlı sıkıntı, kaygı, korku hisleriyle yaşama, grup baskısından etkilenme, çete oluşturma, sosyal münasebetler kuramama, davranışlarda bir denetim kurulamadığı için nefsanî arzuların düşünce ve davranışlara hâkim olması, denetimsiz coşkular ve otokontrol düzeyinin düşük olması gibi durumlara sebep olmaktadır.³¹⁹

Sokakta kalan ve madde kullanan çocukların zekâ durumlarını incelemek isteyen Burkovik yaptığı çalışmasında, SHÇEK'a bağlı İstanbul ilindeki Rehabilitasyon Merkezlerinde kalan sokak çocuklarının zekâ skorlarını incelemiştir. Bu çalışmasında rehabilitasyon merkezlerinde kalan sokak çocuklarının zeka seviyeleri, kendileri ile yaşıt aile yanında kalan çocuklardan önemli derecede düşük çıkmıştır. Aile ortamında olmayıp, yeterli uyarandan yoksun olan çocukların üstelik uçucu madde kullanmaları zekâ kapasitelerinde bir düşüşe neden olmaktadır.³²⁰ Ayrıca uzak olmaları sebebiyle

³¹⁶ Polat, Oğuz, İstanbul Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli Sempozyumu 6-7 Mart 2007 İstanbul, İstanbul Darulaceze Müdürlüğü, s.33,18.

³¹⁷ Yılmaz, a. g. e., s.100-101.

³¹⁸ <http://www.adiyamanram.com/makaleveyazilar/sokakcocuklari.asp>.15.12.2011.

³¹⁹ Kasatura, İlkay, Gençlik ve Bağımlılık, Evrim Yayınevi, İstanbul 1998, s.125.

³²⁰ Burkovik, H.Yıldız, "Sokakta Yaşayan ve Evden Kaçmış Çocukların WISC-R Test sonuçlarının Değerlendirilmesi" Adli Tıp Ens., İstanbul 2000, s.19.

temel eğitimlerini de alamamaktadırlar. Bu da çocukların zekâ gelişimlerinin geri kalmasına sebep olmaktadır.³²¹

Sokakta yaşayan çocuklar kazandıkları parayı saklayacakları güvenli bir yerleri olmadığından genellikle günü gününe harcar, günübürlük yaşarlar.³²² Aldatılmamak ve hayatlarını sürdürebilmek için sürekli dikkatli ve tedirgin olmak zorundadırlar. Aileleri ve toplum tarafından yüzüstü bırakıldıklarını düşündüklerinden bütün yetişkinlere şüphe ile bakarlar. Aileleri ve sosyal sistemin onları korumadığı, onlarla ilgilenmediğini düşündükleri için de hiç kimseye ve hiçbir şeye borçlu olmadıkları hissiyle yaşarlar.³²³ Yanlarında kendilerini tanıtıcı belge veya kimlik taşımazlar. Bu onlar için bir risktir.³²⁴ Çünkü herhangi bir olay meydana geldiğinde kimliksiz olmaları sebebiyle polis tarafından gözaltına alınabilmekte ve bazen kötü muameleye maruz kalabilmektedirler. Bu çocuklar açısından diğer bir tehlike ise halkın önyargısıdır. Halkın sokak çocuklarına karşı olumsuz düşünce ve davranışları olabilmektedir.

Sokak çocukları, sokakta pek çok tehlike ile karşı karşıyadır. Bunlar; fiziksel cinsel istismar, şiddet, suç işlemeye zorlama, yaralanma, kaçırılma, öldürülme, kronik tehlikeli bulaşıcı hastalıklar, kazalar, fuhuş, madde bağımlılığı, organların çalınma riski, eğitimsiz kalma, hijyenik olmayan koşullar, yetersiz beslenme, ağır iklim koşulları, organize suç örgütleri, tehlikeli hayvanlar ve böcekler, alkolikler, pornografi, fiziksel ve psikolojik gelişim bozukluğudur.³²⁵

3.2. Sorunların Çözümünde Din Eğitiminin Rolü

3.2.1. Din Eğitimi

Eğitim, fertte doğuştan gelen yetenekleri geliştiren, insanların bilgi ve görgülerinde geçerli saydığımız şeyleri yeni nesillere nakleden ve ilerde kaydedilecek tekâmülü hazırlama iddiasında bulunan en üstün görüş yüceliğini kazandırma arzusuna denir.³²⁶

³²¹ Orhan, a. g. t., s.27.

³²² Burkovik, s.8.

³²³ Orhan, a. g. t., s.24.

³²⁴ Bilgin, Osman, "Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu ve Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi Modeli", Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri, DİE, Ankara 2001, s.449.

³²⁵ Orhan, a. g. t. s.25.

³²⁶ Dodurgalı, Abdurrahman, Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 20.

Eğitimin amaçlarından biri, öğrencilerde sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmaktır. Diğer bir amacı ise, her öğrenciyi hem ilgi ve yetenekleri, gizil güçleri doğrultusunda yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak hem de iyi insan, iyi vatandaş olmalarını sağlamak için gerekli bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıklar kazandırıp, onları kendi ahlak anlayışına uygun bir şekilde yetiştirmektir. Bu birinci amaç yani, öğrencilerde sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmak, eğitimin en temel amacıdır. Çünkü o olmadan belirlenmiş diğer amaçlara ulaşılsa bile çok fazla bir anlam ifade etmez.³²⁷

Eğitim, ferdin ruh ve beden kabiliyetlerinin tümünü geliştirmeyi hedefler. Zihin, irade, vicdan, duygu, dikkat, alışkanlıklar gibi ruhi kabiliyetlerin hepsini birden eğitimde ele almak şarttır. Yalnız bu kabiliyeti geliştirilmiş, diğer kabiliyetleri ihmal edilmiş bir insan, iç huzuru bulamayacağı gibi toplum için faydalı da olamaz. Belki duruma göre zararlı dahi olabilir.³²⁸

Din eğitimi, insanın doğuştan beraberinde getirdiği dini istidat ve kabiliyetlerini işleyip geliştirmek üzere, önce Allah'ı ve ilahi kelamı öğrenip kabul ederek, ilahi kelam içinde mevcut bilgiler ve istekler doğrultusunda yaşayışını düzenleyebilmesidir.³²⁹

3.2.2. Din Eğitiminin Amacı

“Böylece sen, batıl olan her şeyden arınmış olarak, yüzünü kararlı bir şekilde gerçek dine çevir. Allah'ın insanın doğasına yerleştirdiği fitrata uygun davran ki, Allah'ın yaratmasında bir değişime meydan verilmesin”³³⁰ ayetinden de anlaşılacağı üzere din eğitiminin amacı, insandaki asli fitratı, yani Allah, insanları hangi fitrat üzerine yaratmış ise onu korumak veya o fitrata çevirmektir.³³¹ İnsan, insani hayatla ilgili ihtiyaç ve isteklerini temin etmek ister. Bu isteklerini tatmin eden gerçek dinden, fitri dinden uzaklaşınca azgınlaşmakta, aşırılıklara, çılgınlıklara ve anti sosyal davranışlara yönelmekte, kendini, toplumu ve dini bozmaktadır. Fitri dinden uzaklaşan insanlar çeşitli anormalliklere, alkolizme, uyuşturuculara müptela olmakla birlikte samimi ilişkiler geliştirme yerine ferdi ve toplumsal tahrip, işgal, bozgunculuk ve

³²⁷ Aydın, Mehmet Zeki, Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi, Değerler Eğitim Merkezi, İstanbul, 2005, s. 21.

³²⁸ Ayhan, Halis, Eğitim Bilimine Giriş, Şule Yayınları, İstanbul, 1997, s.50

³²⁹ Yavuz, Kerim, Günümüzde Din Eğitimi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlar: 1, Adana, 1988, s.52.

³³⁰ Bayraklı, Bayraktar, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali, Rum Suresi 30, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2007.

³³¹ Çamdibi, Hasan Mahmut, Din Eğitiminde İnsan ve Hayat, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003, s. 87.

sömürü planları yapmaktadır.³³² Sosyal bir varlık olan insanın duygu, inanç, tutum ve eylem yönüyle ortaya koyduğu olumlu veya olumsuz davranışları, din ve din eğitiminin alanına girmektedir. Bu yönüyle din eğitiminin hem fert hem de toplum açısından önemi ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı din eğitiminin gayesini “İnsanların yaratılışının esası olan dine yönelmeleri için fitrata uymalarıdır.”³³³ şeklinde açıklayabiliriz.

Din eğitimi ferdin bireysel istek ve arzularını doğal olan yollardan karşılamayı, başkalarının da hak ve hukukuna riayet etmeyi ve empati duygusunu bireyde uyandırmayı hedefler. Din eğitimi insana Allah inancını öğreterek, hayatının değerini, üstünlüğünü anlatır. İnsana bedeni istekleri ve ihtiyaçlarını gidermesi yanında, ruhunun isteklerini de dikkate almasını ve en az kendisi kadar diğer insanları da önemsemesini öğretir.³³⁴ Din eğitimi ferde hayatını düzene koymak için bazı ilkeler kazandırır. Bilim ve felsefe açıklamalarının bulunduğu alanlarda, onlarla ters düşmeden, onların yanında bulunan din bilgileri, onların ulaşamadığı alanlara ait ilgi, merak ve tecessüsü de gidermek suretiyle, insana bütün alanlarda geçerli bir motivasyon ve inanç nazariyesi kazandırır.³³⁵

Çocukların ve gençlerin toplumla bütünleşmesinde, kimlik problemlerinin çözülüp kişiliklerinin biçimlenmesinde, aile, eğitim-öğretim, çevre, din, örf ve adetler gibi sosyal yapı ve değerlerin rolü vardır. Sosyalleşmedeki bu temel etkenlerin içinde dinin önemli bir payı vardır. Dini inanç ve tutumların oluşması, benimsenmesi, yaşanır hale gelmesi sosyalleşme açısından önemlidir.³³⁶

Din, çocukta davranış geliştirme açısından önemli bir işleve sahiptir. Dinle temellendirilen bir ahlak anlayışı çocuğa kazandırıldığı takdirde çocuk istenen niteliklere sahip olur. Din sadece ahlaki kavramların belirlenip tanımlanmasında iş gören bir unsur değil aynı zamanda teşvik edici gücüyle ahlak çizgilerinin iyileştirilip güzelleştirilmesinde de önemli rol oynar. Dini temel, ahlak alanına hiçbir temelin sağlayamayacağı bir boyut getirmektedir. Bu boyut, “Allah’a inanç” boyutudur. İnanç boyutu akılla değerlendirilip sevgiyle kabul edilen mutlak ve aşkın bir varlık olan

³³² Çamdibi, a.g.e., s. 87-88.

³³³ Çamdibi, a.g.e., s. 89.

³³⁴ Ayhan, Halis, “Din Eğitimi ve Öğretimi: XXI. Yüzyılda Beklentiler”, 21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s. 233.

³³⁵ Ayhan, “Din Eğitimi ve Öğretimi: XXI. Yüzyılda Beklentiler”, s. 233.

³³⁶ Bayyigit, Mehmet, Gençliğin Dini İnanç, İbadet ve Problemlerine Boylamsal Bir Bakış, Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II, (Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi), Ensar Neşriyat, İstanbul 2003, s.221.

Allah'ın otoritesini ön plana çıkarır. Her şeyi yaratanın Allah oluşu, insanların bir özden yaratılması, ölümden sonra hayatın devam edeceği ve o hayattaki değerlendirmelerin dünyadaki davranışlara, insanlara ve diğer varlıklara sergilenen tutumlara bağlı olacağı gibi dini kabuller, kendiliğinden bir davranış geliştirme ortamı sağlar.

Dindar insan, karşılaştığı olayları bir de Allah'ın varlığı açısından yorumlar. Bu davranış “beni Allah'a dost yapar” diyerek iyinin yanına sevabı katar. Bu davranışla “Allah'ı karşıma alıyorum” diye düşününce ise kötünün yanına günah kavramını ekler. Olaylara bu gözle bakmak, güçlü bir ahlaka sahip olmak demektir. Duyguları içten kavrayan böyle bir boyut ihmal edilirse, ahlak kurallarının içi kolayca boşaltılabilir ve kurallar rahatlıkla çiğnenebilir.

Sadece kanunlar, düzenlemeler ve gelenekler yoluyla iyi bir dünya düzeni oluşturulamaz. İnsan davranışlarının önemi her çağda geçerlidir. Ortaya çıkan davranış ve kişilik problemleri, buhranlar, insan olmada geçerliliği ve güvenilirliği bilinen ortak değerler ve davranış örneklerinden yararlanılarak aşılma istenmektedir. İnanmak ahlaki ödevlerin yerine getirilmesini kolaylaştırmak bakımından yeni çevre oluşturur.³³⁷ Din eğitimi, sadece yanlışlar ve doğrular ekseninde emirler dikte etmez. Ahlak kurallarına yorum katarak, inanç boyutu ile birleşerek sevgi ikliminden beslenen ideal bireyler ve toplum hedefler.

3.2.3. İslam Dini Eğitiminin Öngördüğü İnsan Modeli

İslam eğitiminin amacı “iyi insan” yetiştirmektir. ”İyilik” ve “iyi insan” kavramları göreceli olabilir. Ancak burada söz konusu edilen en geniş manasıyla iyi insan, yani evrensel insandır. Çünkü bu insan şu veya bu ülkenin vatandaşı olduğu için değil, o ülkede yaşadığı o ülkenin kanunlarıyla yönetildiği için değil, insan olduğu için insandır. Onun sorumluluğu, iyilik ve insanlık anlayışı, ülkelerin coğrafı ve siyasi sınırları ve kültürleri ile çerçeveli değildir. Her zaman, her yerde ve her toplumda iyi insan olma niteliklerine sahiptir ve bu nedenle dost-düşman herkes tarafından takdir görür. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e Muhammedü'l-emin unvanını veren müşrikler, O'nun iyi insan olmasından dolayı bu sıfatı kendisine layık görmüşlerdi.³³⁸

İslam'ın vurguladığı evrensel ölçülerde ahlaka sahip insan modeline yakın bir görüş sergileyen Fransız eğitimcisi J.J.Rousseau şöyle der: “Çocuk ne hekim, ne asker

³³⁷ Selçuk, Mualla, Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu, Gençlik Dönemi ve Eğitimi, (Tartışmalı İlimi Toplantılar Dizisi), Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s.342-344.

³³⁸ Öcal, Mustafa, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar, s.7.

ve ne de papaz olmalıdır. O her şeyden önce “insan” olmalıdır.³³⁹ İslam eğitiminde kişiler belli şekillerde ve yönlerde şartlandırılmazlar. İslam eğitim sisteminde insanın beden, ruh, akıl ve iz’an gibi bütün yetenekleri geliştirilerek neyi, ne zaman, nerede, nasıl ve niçin yaptığını ve yapacağını bilen insanı yetiştirmeye yönelik beceri kazandırmak ve bilinçlendirmek esastır.³⁴⁰

İslam eğitimi kişiyi zihni ve ruhi güzelliklerle donatarak Allah’tan korkan, kalbi Allah ve kul sevgisiyle dolu insanlardan oluşan bir toplum yaratmayı hedefler.³⁴¹ İslam dininin yetiştirmeyi hedeflediği insan tipi genel ifadeyle “insan-ı kâmil-olgun insandır”.

Ahlaki manada olgunluğa ulaşmış bu insanı tanımlayan özellikler şunlardır:

- 1- Davranışları ahlak kurallarına uygun, erdemli bir insandır.
- 2- Kötü duygulardan uzak akli ve gönlü aydınlıktır.
- 3- Allah’ı ve yarattıklarını gönülden sever.
- 4- Kendisi için istediğini başkaları için de ister; kendisi için istemediğini başkaları için de istemez.
- 5- Elinden ve dilinden kimseye zarar gelmez.
- 6- Bencillikten uzak özgeci bir ruha sahiptir.
- 7- Komşusu açken tok yatmaz.
- 8- Mutluluğun paylaşıldığı zaman güzel olduğuna inanır.
- 9- İnsanlarla birlikte olmaktan, onlarla birlikte çalışmaktan zevk duyar.
- 10- Engin bir hoşgörüyü sahiptir.
- 11- İnsanlığın faydasına olan her türlü çalışmadan zevk alır.
- 12- Bir gününün diğer güne eşit olmasını zarar kabul eder.
- 13- Makul olan her tür yeniliğe açıktır.
- 14- Her zaman haktan ve haklıdan yanadır.
- 15- Çevresi, yuvası, özü, sözü her şeyi temiz ve muntazamdır.
- 16- Hikmet onun yitiğidir, nerede bulursa alır.
- 17- Eşya ve olayların hakikatini çözebilir.
- 18- Her konuda aşırılıktan uzaktır.
- 19- Musibetlere karşı sabırlıdır, asla şikâyet etmez.
- 20- İyiliği Allah’tan kötülüğü kendinden bilir.

³³⁹ Aytaç, Kemal, Avrupa Eğitim Tarihi, II. Baskı, AÜDTCF. Yay., Ankara 1980, s.188.

³⁴⁰ Bilhan, Saffet, Din Eğitiminin Amacı, Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, Ankara 1981, s.96.

³⁴¹ Bayraklı, Bayraktar, İslam’da Eğitim, İfav Yay., İstanbul 1989, s.271-273.

21- Ümitsizliğe düşmez.³⁴²

Gençler, eğer küçük yaşlardan itibaren din ve ahlak bakımından iyi bir şekilde yetiştirilirlerse, kendilerinden beklenen davranışları gösterebilirler.³⁴³ Aksi halde istenmedik davranışları görmek kaçınılmazdır.³⁴⁴ Dini duygu ve düşünceleri gelişen gençler, bilgi, edep ve terbiyede yetişkin ve olgun insanlara benzeyerek hayırlı gençler olurlar.³⁴⁵

3.2.4. İslam Dini Esaslarının Sorunları Çözmede Etkisi

İslam dininin iman, ibadet ve ahlak olmak üzere üç boyutu vardır. Ahlakî davranışlara ulaşabilmek için insanın iman ve ibadetler ile terbiye edilmesi gerekir. Korunmaya muhtaç çocuklarda din eğitiminin faydalarını ortaya koyabilmek için iman esaslarının ve ibadetlerin insan psikolojisi ve yaşantısı üzerindeki tesirlerini inceleyelim.

3.2.4.1. İnancın Psikososyal İşlevleri

3.2.4.1.1. Dini İnanç ve İnsan

Din, insanın elem ve acılarını azaltan, teselli veren bir umut kaynağıdır. Çünkü din feragat, fedakârlık, sabır, mücadele ve umut duygularını kuvvetli tutmak suretiyle yaşamın acılarını hafifleten, yaşam gücünü besleyen bir güç olarak kişiyi umutsuzluğa karşı koruyabilmektedir. Temel güven duygusunun kaynağını oluşturan din, insana bir dünya görüşü, olaylara bakış açısı, hayat ve ölüm ötesi hakkında hiçbir şeyin sağlayamadığı bir teselli ve itminan verir.³⁴⁶ Dini inanç ve değerler, insan hayatına anlam kazandırarak boşluk, anlamsızlık, ölüm gibi insanı umutsuzluğa sürükleyen bir takım kaygıların üstesinden gelebilmeyi öğretir. Çünkü Allah'a, kadere, kâinattaki düzene, ahirete olan inanç, insana karşılaşılabileceği en kötü tecrübelerin bile bir anlamının olduğunu öğreterek umutsuzluğa düşmesine engel olabilmektedir.³⁴⁷

³⁴² Fersahoğlu, Yaşar, İslam Eğitime Giriş, Marifet Yay., İstanbul 2003, s.23-25.

³⁴³ Şener, Sami, Türkiye'de Gençlik Olayı, Beklentileri, Problemleri ve Düşünceleriyle, Timaş Yayınları, İstanbul 1991, s.175.

³⁴⁴ Kaya, Yahya Kemal, İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Politika, Eğitim, Kalkınma, 2.bs. Nüve Matbaası, Ankara 1977, s.385-386.

³⁴⁵ Doğan, Lütfi, Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler, DİB Yay., Ankara 1988, s.98.

³⁴⁶ Pazarlı, Osman, Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982, s.29; Şentürk, Habil, Din Psikolojisi, Esra Yay. İstanbul 1997, s.178.

³⁴⁷ Hökelekli, Hayati, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Dem Yay., İstanbul 2006, s.224.

Din (özellikle) gençlere bir dünya görüşü, pozitif bir bakış açısı kazandırarak temel güven duygusunu pekiştirmektedir. Allah'a inanan ve güvenen genç kendisine güvenir. Başkalarına bağımlı olmaktan kurtulur. Hayatın problemleriyle başa çıkma gücünü kendisinde bulur.³⁴⁸ Dini inançlar, gence geleceğe yönelik vaatler sunmakta, hedefler belirlemede yardımcı olmaktadır.³⁴⁹

Din ve maneviyatın özellikle travma sonrası nasıl bir rol oynadığı ile ilgili yapılmış araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre; birinci olarak din ve maneviyat, travmanın olumsuz neticeleriyle baş edebilmek isteyen insanlara bir umut ve kurtuluş vesilesi olarak görünmektedir. İkincisi, travmatik yaşantılar kişide dinin ve maneviyatın kökleşmesine ve derinleşmesine sebep olmaktadır. Üçüncüsü ise olumlu dini başa çıkma, samimi ve açık bir dindarlık, varoluşsal sorunları kavrayabilme, dini ibadetlere katılım ve içe dönük dindarlık biçimi, travma sonrasıyla ilişkilidir.

Özet olarak travma sonrası travmanın olumsuz etkileriyle başa çıkmak isteyen insanların hayatlarında dini yaşantı ve maneviyat çok önemli bir yer tutmaktadır. Dini inançlar, yaşanan mutsuzlukları anlama, trajedilere bir takım manalar yükleme, hatta acıyı bile anlamlandırma gücüne sahiptir.

Dua ve dini bağlılık başta olmak üzere dinin bazı boyutları ile anksiyete belirtileri arasındaki ilişkinin negatif olduğu görülmüştür. Din ile kaygı arasında ters yönlü bir ilişkinin olması genel olarak iki sebeple izah edilmiştir. Birincisi dinin bireye manevi bir destek sağlaması ve inancın insana güven telkin edici bir görev üstlenmesidir.³⁵⁰ Birey, yaşadığı sorunların üstesinden gelmeye çalışırken Tanrı ile işbirliğine dayalı pozitif dini başa çıkma yöntemi kullandığı zaman ruh sağlığı bundan olumlu yönde etkilenir.³⁵¹ İnanan insan yalnız olmadığı, Tanrının kendisiyle birlikte olduğu duygu ve düşüncesini yaşadığı için kendisine içten içe sıkıntı veren endişelerin, korkuların ve kaygıların üstesinden gelebilir.³⁵² Din, insanda güven duygusu oluşturduğu için sıkıntılı zamanlarda dine sığınma ve dindarlaşma insanın emniyet içerisinde olma arzusunu beslemektedir.³⁵³ Ayrıca din, insanların algılarını yönlendirme ve yaşam koşullarını kabul edebilme gücüne sahiptir. Bu sebeple kaygı ve suçluluk

³⁴⁸ Cüceloğlu, Doğan, İçimizdeki Çocuk, Remzi Kitabevi, 14.bs., İstanbul 1996, s.237.

³⁴⁹ Talip, Küçükcan, Ali, Köse, Doğal Afetler ve Din, TDVY, İstanbul 2000, s.151.

³⁵⁰ Yapıcı, Asım, Ruh Sağlığı ve Din, Karahan Kitabevi, Adana 2007, s.315.

³⁵¹ Pargement, K. I. Tanrım Bana Yardım Et: Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru, (çev. A. Albayrak), Tabula Rasa: Felsefe Teolojisi 3, s.207-238.

³⁵² Yavuz, Kerim, Din ve Güven, Sosyal Bilimlerde Güven içinde, Vadi Yay. Ankara, 2003, s.27.

³⁵³ Vergote, A.,Psychologie Religieuse, Bruxelles : Charles Dessert, 1966, s.142-143.

duygusu gibi rahatsızlıklara karşı bir tür teselli ve yatıştırma vasıtası olarak işlev görmektedir.³⁵⁴ Dinin kaygıyı azaltıcı bir işlev üstlenmesinin ikinci sebebi ise, dini grubun mensuplarına sağladığı destekle ilgilidir. Anksiyete ile başa çıkmada sosyal desteğin olumlu bir işlevinin olduğu birçok araştırmada tespit edilmiştir. Dinin sağladığı sosyal destek de kaygı ve stresin yıkıcı etkisinin azaltılmasına önemli bir katkı sağlamaktadır.³⁵⁵

Dinin bazı boyutlarının intihar olasılığını büyük ölçüde düşürdüğü yapılmış bazı araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Bu, dinin umutsuzluk duygusunu azaltıcı bir etkisi olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.³⁵⁶ Dini yaşantı ile depresyon belirtileri ve depresyon riski arasındaki ilişki de genellikle negatif çıkmaktadır.³⁵⁷

Dini inanç ve bağlanmanın intihar riskini azalttığını ifade eden Stack, bu görüşünü şu maddelerle temellendirmeye çalışmıştır:

1- Ahiret inancı, kişiye mutluluk vaat ettiği için, sıkıntı ve stresin üstesinden gelmeye yardımcı olabilir. Özellikle ölümden sonra yeni bir hayatın var olduğuna inanan insanlar, yaşadıkları problemlerin geçici olduğunu düşündükleri zaman strese dayanabilme güçleri artabilir.

2- Dinler insanlara yaşadıkları acının, elemin, kederin görünenin dışında bir başka manasının olduğu düşüncesini kazandırdığı zaman kişi olayların Tanrı'nın iradesiyle gerçekleştiğini düşünür. Bu, insanın sorunlarıyla başa çıkmasını sağlar.

3- Tanrı'nın her şeyi gördüğü ve yaşanan acıları bildiği yönündeki inanç, bireyi daha sabırlı ve tahammüllü kılabilir.

4- Din, toplumun materyalist sınıflandırmalarına alternatif olarak kutsal bir rütbe ya da sınıflandırma sunar. Böylece toplumun hiyerarşik düzeninde başarısız olan bireyler ruhsal açıdan başarılı olma amacıyla motive olabilirler. Bu da onların öz saygılarını ve benlik algılarını yükseltebilir.

5- Duyan ve isteklere cevap veren bir Tanrı'ya olan inanç, bazı insanların problemleri hayat şartlarını başarıyla atlatmalarını sağlayabilir. Bu anlamda duanın insan üzerindeki etkisi öne çıkmaktadır.

³⁵⁴ Lenes, E. (2004) Intrinsic religiosity and hospice patients' life satisfaction and acceptance of death. *Journal of Undergraduate Research* 5 (7)

³⁵⁵ Trudel, E. St.-J., Guay, S., Marchand, A. & O'Conner, K. (2005), Developpement et validation quebecoise d'un questionnaire mesurant le soutien social en situation d'anxiété aupres d'une population universitaire, *Revue Sante Mentale au Quebec* 30 (2), 43-60.

³⁵⁶ Yapıcı, a.g.e. s.315.

³⁵⁷ Yapıcı, a.g.e. s.133.

6- Dinlerde fakirlikten olumlu bahsedilirken zenginliğin olumsuzluklarından bahsedilir. Bu da ekonomik sebeplerle stres ve depresyona hatta intihara kadar giden davranışları engelleyebilir.

7- Şeytanın varlığına olan inanç kişiyi kötülöklere karşı mücadeleye sevk edebilir.

8- Dinler, ideal insan tipleri sunarlar. Sunulan bu modelleri önemseyen insanlar, acı ve sıkıntılara göğüs gerebilmeyi öğrendikleri için zorluklar karşısında hemen intiharı düşünmeyebilirler.³⁵⁸

Bireyin din algısı, dini yaşantısı intihara ve intihara götüren sebeplere karşı koruyucu ve engelleyici bir faktördür. Olumlu dini başa çıkma stratejileri kullanan, Tanrı'yı şefkatli ve seven bir varlık olarak algılayan, dini inançlarıyla hayatına anlam katan, dua ve ibadet vasıtasıyla samimi bir şekilde Tanrı ile diyalog kurmaya çalışan, dini grubu ve kimliğiyle özdeşleşebilen kişilerin intihar davranışına karşı korunaklı olduklarını söylemek mümkündür.³⁵⁹

3.2.4.1.2. Allah İnancı

İnsan Allah'ı, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, dilediği takdirde insanı her türlü dert ve sıkıntıdan kurtarabilecek güce sahip bir varlık olarak düşünür ve ona inanır. Böyle bir inanç güven verir, karamsar duygulardan uzaklaştırır. İnsanın sabırlı olmasını sağlar. İnsan geleceği karanlık görmez, olumlu isteklerinin Allah tarafından karşılanacağını düşünerek rahatlar ve huzur bulur.

Allah, hem ümitsiz, sıkıntı, bunalma, korku ve endişe durumlarında insana yardım edecek kudretli bir güç hem de sevinç anlarında insanın sevgi ve şükür ifadelerini sunabileceği ilahi bir güçtür. Bu, insanı hem duygusal taşkınlık hem de çökkünlük durumlarından kurtarır, dengeli bir özellik kazandırır.

Allah'a inanan ve O'nun sevgisini kazanmaya çalışan kişi erdemli ve ahlaklı olmaya çalışır. İnsanlarla iletişimde başarılı olur, topluma uyum sağlamayı başarır. Allah'a iman huzur ve mutluluk kaynağıdır. Allah'a inanmayan insan ise huzursuzdur. Endişelidir, sürekli bir arayış içindedir. Tabiattaki olayların yeterli açıklamasını yapamamak onda çatışma ve gerginlik yaratır. Bağlandığı şeyleri kaybettiği oranda

³⁵⁸ Stack, S., Dindarlık, depresyon ve intihar (Çev. T. Küçükcan), Akademik Araştırmalar Dergisi 7-8, 2001, s.75-84.

³⁵⁹ Yapıcı, a.g.e. s.162.

hayattan kopar. Geçmişin üzüntü ve pişmanlıklarını, geleceğin endişe, korku ve ümitsizliklerini yaşar. Hayatın olumsuzlukları karşısında bir dayanak bulamaz. Ruh sağlığı bozulabilir. Bu durum bazı insanları intiharlara kadar götürebilmektedir.³⁶⁰

İnsanı Allah'a inanmaya ve dini kabule götüren birçok etken vardır. Bunlar arasında yer alan güçsüzlük ve çaresizlik, bir varlığa bağlanma ihtiyacı ve korku gibi etkenler konumuz açısından önem arz etmektedir. İnsanın hayatının her döneminde gücünün yetmediği durumlarla karşılaşması mümkündür. Güçsüzlük ve çaresizlik sonucu insan, kendini emniyete alma, kendine güven verecek güçlü bir varlığa yönelme ve sığınma ihtiyacı duyar. Toplumda ve fiziksel ortamda çeşitli engellerle karşılaşan ve bu engelleri aşamayıp çaresizlik içinde kalan insan, dine yönelerek, Allah'a sığınarak teselli bulmakta, ümit ve güven duygusuyla rahatlamaktadır.³⁶¹

İnsanda var olan bir şeye yönelim ve bağlılık sistemi onun varlığının ayrılmaz bir parçasıdır ve oldukça güçlüdür. Öyle ki insanda bundan daha büyük bir enerji kaynağı yoktur.³⁶² Güçlü görülen bir varlığa bağlanma, insana ihtiyaçlarının, istek ve arzularının, hayallerinin tatmini yönünde bir güven sağlar. İnsanın kaygı ve endişelerinin azalmasına, rahatlamasına yol açar.³⁶³

Korku, insan davranışlarında önemli bir güdüdür. İnsan sürekli korkularla iç içe bulunur. Korku beraberinde kaygı (anksiyete), endişe ve sıkıntılar da oluşturur. İnsan bunlardan kurtulmak için korkulu anlarda Allah'a daha çok sığınır ve daha çok dua eder. Böylece kendini emniyette hisseder ve rahatlar.³⁶⁴ Yapılmış bir araştırmada gençlerin duaya yönelmelerinde en etkili olarak, gelecek endişesi, günahlarını affettirme ümidi, sınavlarda başarılı olma arzusu, sevilen birinin ölümünden duyulan üzüntü, hastalık ve tehlikeli durumlarda yardım ve güvenlik isteğinin olduğu görülmüştür.³⁶⁵ Bu faktörlerin hepsinin az ya da çok bir korku duygusunun olduğu söylenebilir.³⁶⁶

³⁶⁰ Peker, Hüseyin, Din Psikolojisi, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003, s.245.

³⁶¹ Peker, a.g.e. s.76-79.

³⁶² From, Erich, Psikanaliz ve Din, (Çev. Şükrü Algaptı), İstanbul, 1990, s.34.

³⁶³ Peker, a.g.e. s.80.

³⁶⁴ Peker, a.g.e., 81-82.

³⁶⁵ Hökelekli, Hayati, Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bursa, 1983, s.86-87.

³⁶⁶ Peker, a.g.e. s.82.

Allah inancının gençlerin ruh sağlığına etkisinin araştırıldığı bir çalışmada Allah ile içsel temas kuran, O'na sığınan, güvenen, O'nu sık sık hatırlayan gençlerin ruh sağlığının daha iyi düzeyde olduğu görülmüştür.³⁶⁷

3.2.4.1.3. Ahiret İnanıcı

Ahiret inancı, ölümden sonra yeni bir hayatın olduğuna inanmak demektir. İslam inancına göre insan öldükten sonra ahiret hayatı denen yeni bir hayat başlayacaktır ve insanın ahiretteki konumu dünyadaki davranışlarıyla şekillenecek, iyi davranışlarda bulunan, yararlı işler yapanlar mükâfat, kötü davranışlarda bulunanlar ise ceza göreceklere. Bu inanç, öncelikle insanı kötü davranışlardan uzaklaştırıp iyiliğe yöneltecek bir vicdan gelişimi oluşturacak niteliğe sahiptir. İkinci olarak insanın karşılaştığı ve üstesinden gelemediği haksızlıkların ve zulümlerin bunu yapanların ahirette cezalandırılacağını onun da sabır göstermesinin karşılığında ödüllendirileceği inancı teselli kaynağı olacaktır. Böylece kişi yaşadığı olumsuzluklardan kaçmak için iki, uyuruşucu gibi yanlış yollar semeyecek veya isyan etmeyecek, sabır gösterecektir. Ayrıca insan sevdiklerinin ölümünden derin bir elem duyar. Ahiret inancı ölen insanın yok olmadığı düşüncesini verdiğinden kişi ölen sevdikleriyle ahirette beraber olacağı umuduyla üzüntüsünü azaltır, duygusal okntden kurtulur.³⁶⁸

Ahirete inanan insan bu dünyada yaşamak istediği şeylere ulaşamadığı zaman da bir takım olumsuzluklara maruz kaldığı zaman da bunların kendisi için bir imtihan vesilesi olduğunu düşünür. Allah tarafından sınanmanın sorumluluğu onu doğru davranışlara yönelttiği gibi bir i huzur yaşamasını da sağlar. Gösterdiği doğru davranışlar sayesinde cennetle mkfatlandırılacağını bilen insan tembellikten uzaklaşır, hayatın akışı içerisinde aktif bir rol alır.

3.2.4.1.4. Kader İnanıcı

İnsanın kendi gücü dhilinde olan, kendi iradesiyle gerçekleştirdiği olaylar, davranışlar olduğu gibi, kendi elinde olmayan, gücünü aşan bir takım olaylar da vardır. Dolayısıyla İslam'da ne her şeyi kadere bağlayan ne de her şeyin insanın kendi çabasıyla olduğunu kabul eden bir anlayış vardır. Yani kader inancında hem alışma,

³⁶⁷ Yapıcı, a. g. e., s.311.

³⁶⁸ Peker, a.g.e. s.247, 248.

mücadele etme, hem de Allah'a bağlanma, sığınma, güvenme, onun yardımını bekleme vardır.

İnsanlar bazen yaşadıkları olumsuzluklar yüzünden ya çevresini ya da tamamen kendisini suçlama davranışı gösterirler. Sadece çevresini suçlayan insanlar toplumca sevilmez ve dışlanırlar. Bu durumda kişi yalnız kalır, uyumsuz olur ve anti sosyal kişilik özelliği gösterir. Sadece kendini suçlayan birey ise her olumsuz durumdan kendini sorumlu tutar, cezalandırılması gerektiğine inanır ve cezalandırılma beklentisi taşır. Hatta intihara kalkışarak kendi cezasını verme yoluna dahi gidebilir. İnsan olumsuz durumlarda çevresinin veya kendisinin suçlu olduğunu düşüneceği yerde yaşadıklarının kendisi ve çevresiyle beraber aynı zamanda Allah'ın takdiriyle olduğuna inanırsa daha huzurlu olur ve ruhsal bunalımlar geçirmez. İnsan başına gelen olumsuz durumlar karşısında elinden bir şey gelmiyorsa Allah'a sığınarak bu olayın etkisinden büyük oranda kurtulur.

Olaylara tamamen kaderci bir şekilde yaklaşmak da ruh sağlığını olumsuz etkiler. Yaşanan tüm olumsuzluklarda “kaderim böyleymiş”, “kötü bir kaderim var” gibi düşüncelere girmek karamsarlığa sebep olur. Hayatta hep kötü olayların kendi başına geleceği, mutlu olamayacağı gibi düşünceler insanı anksiyeteye iter. Diğer taraftan çalışmaktan ve mücadele etmekten alıkoyar. Olaylar karşısında pasif bir tavır takınır. Kendini değerlendirmez, eksiklerini ve hatalarını bulup düzeltmeyi düşünmez.³⁶⁹

Kadere inanan insan sıkıntı ve dertlerini inanıp bağlandığı Yaratıcısının bildiğini, hakkında hayırlısı ne ise onu nasip edeceğini düşünmektedir. Bu yüzden istemediği, olmaması için çaba harcadığı şeyler gerçekleşmişse, hakkında bunun hayırlı olduğuna Allah'ın şerleri hayra dönüştürebileceğine inanmak suretiyle sabırlı ve umutlu olur.³⁷⁰

3.2.4.2. İbadetlerin Psikososyal İşlevleri

İbadet, insanın Allah'a sevgi ve saygısını göstermek amacıyla yaptığı O'na kulluğu ifade eden tüm eylemlerdir. İnsandaki tapınma eylemi bağımlılık şuurundan beslenmektedir.³⁷¹ Çünkü eksik yaratılışlı olan insan, mükemmel bir varlığın kâinatta

³⁶⁹ Peker, a.g.e. s.249,250.

³⁷⁰ Hökelekli, Hayati, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.225.

³⁷¹ Hökelekli, Din Psikolojisi, TDV Yayınları, Ankara 1993, s.234.

onu her yönden sardığını hissettiği zaman kendisinde yalvarma duygusu oluşur. Yüceliği karşısında boyun bükeceği, ibadet ederek kendinse yaklaşıcağı, ihtiyacı anında yardım dileyceği, musibetler ve felaketler anında sığınacağı bir mabut anlayışı içinde olur.³⁷²

İbadetler kişilik düzenleyici ve dengeleyici sistemlerdir. Bilinçli bir şekilde yapıldığında kişiliğin gerek içe dönük gerekse dışa dönük yönünün gelişmesine yardımcı olurlar. Allah'ın karşısında olduğunu bilinçli olarak hisseden insan, daima Allah'ın kontrolünde olduğunu düşünerek kendini denetler. Diğer insanlarla ilişkilerine de bu açıdan bakar, saygılı ve dürüst davranır.³⁷³ İbadetler aynı zamanda insana bedensel ve ruhsal bir takım güçlüklerle katlanmayı öğretir. İnsanın bu zorluklara katlanarak ibadetlerini devamlı olarak yerine getirmesi, kişiliği oluşturan sabır, cesaret, merhamet ve yardımseverlik gibi duygu ve davranışları güçlendirir, geliştirir.³⁷⁴

Bütün ibadetler, insan şuurunu iyiye, doğruya yönlendirerek ve insanı olgunlaştırarak güzel davranışlar sergilemelerini sağlar. Yaratıcısına şuurlu bir şekilde bağlanan ve ibadet eden insan kötülüklerden kaçınarak kendisine olan güvenini artırır, ruhsak destek kazanır, kişiliğini sağlamlaştırır, sabrını ve olumlu yaşam felsefesini geliştirir.³⁷⁵ İnançlar ve tutumlar, kişinin şahsiyetine bir devamlılık, günlük idrak ve faaliyetlerine bir mana verir ve çeşitli hedefler elde etmesine yararlar.³⁷⁶

İbadetler, insanda içsel gelişim ve olgunlukla birlikte bir disiplin sağlarlar, iradeyi güçlendirirler, insan yapısındaki kibri, gururu ve bencilliği yıkarak yerine tevazuyu, kendini aşarak diğer insanları düşünmeyi, cömertliği yerleştirir ve geliştirir. Aynı zamanda ibadetler, güçlüklerle katlanma, sıradan benliği aşarak geliştirme, zorluklarla mücadele etme ve kendini yenileme ile sonuçlanan psikolojik bir olgunlaşmanın itici güçleridir.³⁷⁷

İbadet pratikleri toplumsal kontrolü sağlayarak insanları toplumun kuralları çizgisinde tutmaya yardım eder. İbadet kişinin bilinci içinde içselleşerek vicdan olgusunu oluşturur. Toplumsal hayatta hoş karşılanmayan işlerden uzak tutacak şekilde

³⁷² Mevdudi, Ebu'l-Ala, İslami kavramlar, (Çev. S.Akyüz), Pınar Yayınları, İstanbul 1991, s.19.

³⁷³ Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.143.

³⁷⁴ Bayraktar, Mehmet, İslam İbadet Fenomenolojisi, Akçağ Yay., Ankara 1987, s.23-24.

³⁷⁵ Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.143-144.

³⁷⁶ Krech, D. Cruthfield, R.C., Sosyal Psikoloji, (çev. E.Güngör), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, s.184.

³⁷⁷ Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.144.

insan bilincini şekillendirebilmesi ibadetin herkesçe arzu edilen en açık işlevlerindedir.³⁷⁸

İbadet kişinin çaresizliğe, ümitsizliğe, düzensizliğe karşı koymasını sağlar. İçsel doygunluk sağlayarak denge oluşturur ve insanda çok yönlü açılımlar yaparak onu yalnızlıktan kurtarır, toplumsallaştırır. İbadetler, ahlaki yönleri haricinde, emir ve yasaklarıyla, tavsiye ve yönlendirmeleriyle sosyal bağları kuvvetlendirerek, sosyal bütünleşmeyi sağlayan motivasyonlar içermektedir. İbadetlerde insanları birbirine yaklaştıran ve kaynaştıran bir atmosfer vardır. İbadetler aynı merkezi tecrübeye dayanan insanları etki altına alarak birbirlerine bağlar³⁷⁹ Ayrıca kişinin hayatını anlamlandırma, ölüm, hastalık ve sakatlık gibi ruh sağlığını etkileyen acılara katlanma, yaşam umudu kazandırma ve hayatın zorluklarıyla baş edebilme gücü vermektedir.³⁸⁰

Toplu yapılan Cuma ve Bayram Namazları, hac, vs. gibi ibadetler kişinin Allah'la olduğu kadar diğer insanlarla da yakınlaşmasını sağlar.³⁸¹ Aynı duygu, düşünce ve inancı paylaşan bir topluluk içinde olmanın iç huzurunu duyan kişi bu cemaat ruhu sayesinde beraber bulunduğu insanlara karşı bir sevgi, sempati ve güven duygusu hissedecektir. Dolayısıyla yalnızlık duygusu, sıkıntı ve gerginliklerinden kurtulacaktır.³⁸² İbadetler sayesinde kişi, benliğinin dar kalıplarını aşarak diğer insanlarla bütünleşir. Yalnız ve içe kapanık hallerinden kurtularak, kendisiyle ve diğer insanlarla barışık, dışa dönük ve sosyal bir fert haline gelir.³⁸³

İbadetlerini düzenli olarak yerine getiren kişi, Allah'a karşı vazifesini yerine getirmiş olmanın iç huzuruyla ruhen ve vicdanen rahatlamakta, gelecek ile ilgili kaygılarından da kurtulmaktadır. Ayrıca bir mükâfatın gizli ümidi ile moral düzeyini yüksek tutabilmektedir.³⁸⁴ İbadetler, yetişmekte olan gençlere sorumluluk duygusu kazandırarak dengeli bir kişilik geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir.

İbadet ve duanın insan psikolojisine sağladığı desteği Victor Frankl'ın II. Dünya Savaşı sırasındaki toplama kampındaki gözlemlerinden örnekleyebiliriz. Frankl'ın izlenimlerine göre fiziksel açıdan çok zayıf olmalarına rağmen ibadet ve dua vasıtasıyla

³⁷⁸ Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.146.

³⁷⁹ Toplamacıoğlu, Mehmet, Din Sosyolojisi, AÜİF Yay., Ankara 1975, s.191-192.

³⁸⁰ Argly, M.& Hallahmi, B.B. (1975).The Social psychology of Religion, London and Boston, Routledge&Kegan s.141-142.

³⁸¹ Hökelekli, Din Psikolojisi, s.245.

³⁸² Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.227.

³⁸³ Hayta, Akif, Psiko-Sosyal Uyum ve Dini Pratikler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi 1993, s.68.

³⁸⁴ Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.227.

iç zenginliği yaşayan insanlar diğerlerinden daha dayanıklı, iradeli ve güçlü olarak kamptaki dayanılmaz acılara katlanabilmişlerdir.³⁸⁵

İbadetlerin benliği geliştirici ve zorluklara dayanma gücünü arttırıcı işlevi sayesinde gelişmiş, bütünleşmiş, sağlam bir benliğe ve kişilik yapısına sahip olabilen insan, zorluklarla mücadele ruhu kazanmakta³⁸⁶, hayatın güçlükleri karşısında umutsuzluğa ve yılgınlığa düşmemektedir.³⁸⁷

3.2.4.3. Bir Psikoterapi Yöntemi Olarak Dua

Allah'la kurulan derin bir ilişki tarzı olarak dua, kişinin dayanma ve direnme gücünü arttıran, umutsuzluğa düşmesini engelleyen bir ruhsal yücelme tekniğidir. Kişi dua ettiği anda ve sonrasında tam bir güven kazanır. Allah'a yönelip dua etmesi onun için bir güç kaynağıdır.³⁸⁸ Dua sayesinde insan, zihni, manevi, ahlaki güçlerini daha iyi bir şekilde kullanmakta, endişe, korku ve sıkıntıları yatışmakta, kişiliği en üst derecede bütünleşme imkânı bulmakta ve umutla, inançla dopdolu hale gelmektedir.³⁸⁹ Dua, negatif olaylarda manevi ve duygusal destek verir. Sıkıntılarını Allah'ın yardımıyla aşma inancı, özgüveni olumlu etkilemektedir.³⁹⁰ İnsanı stres ve gerginlikten kurtararak sakinleştirir,³⁹¹ kendisini güçsüz ve iradesini zayıf hissettiği anlarda bir himaye ve teselli kaynağı olarak rahatlatır.³⁹²

Dua eden genç, sorunlarını çözmek ve önlemek için gerekli olan tüm çözüm ve alternatifleri, Allah'a havale etmenin verdiği sükûnet ve güçle araştırmaktadır.³⁹³ Sabır ve tevekkül rahatlığı ve kararlılığı ile çözüme çalışmaktadır.³⁹⁴ Şikâyet etmek ve hayıflanmak yerine, zihinsel ve duygusal enerjisini sorunu çözmeye yönelttiği için daha az stresli ve daha çok başarılıdır.³⁹⁵

Dua, en sık başvurulan dini başa çıkma mekanizmasıdır.³⁹⁶ Bir zorlukla karşılaşan ergen, duaya başvurarak ilahi bir yardım isteğinde bulunmuş olur.³⁹⁷ Bu,

³⁸⁵ Frankl, E. Victor, İnsanın Anlam Arayışı, (çev. S. Budak), Öteki Yayınları, Ankara 1992, s.40-42.

³⁸⁶ Hökelekli, Din Psikolojisi, s.224.

³⁸⁷ Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.226

³⁸⁸ Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.227-228.

³⁸⁹ Hökelekli, Din Psikolojisi, s.231.

³⁹⁰ Talip, Küçükcan, Ali, Köse, Doğal Afetler ve Din, TDVY, İstanbul 2000, s.97.

³⁹¹ Küçükcan, Köse, a.g.e., s.151.

³⁹² Peker, a.g.e., s.73.

³⁹³ Parlador, Selahattin, "Dua", DİA, c.IX, İstanbul 1994, s.532.

³⁹⁴ Bebek, Adil, Din ve Düşünce Açısından Dua, Rağbet Yay., İstanbul 1998, s.95.

³⁹⁵ Baltaş, Acar, Zuhal, Stres ve Başa Çıkma Yolları, Remzi Kitabevi, 21.bs. İstanbul 2002, s.47.

³⁹⁶ Küçükcan, Köse, a.g.e. s.151.

Allah ile yakınlaşmayı sağladığından manevi bir güç kaynağı oluşturur. Manevi anlamda beslenen kişi kendinde zorlukları aşabilme, problemini çözebilme gücünü de görür. Aynı zamanda dua etmesi ergenin yaşadığı sıkıntıları, çözülmesi gereken bir problem olarak gördüğü³⁹⁸ ve çözüm arayışına girdiğinin göstergesidir. Dua, onu harekete geçirir ve ergen olumlu bir değişim sürecine girebilir. Çünkü dua iç engelleri yıkar. İnsanda başarı için gerekli olan bilinçli ve bilinç dışı bölgeleri uyumlu hale getirir.³⁹⁹

Ergen, dua ile sabrı öğrenir, dayanma gücü artar, farklı çözüm yolları geliştirebilir.⁴⁰⁰ Dua, ergenin bütün ruhi faaliyetlerine güç ve canlılık kazandırabilir. Ergen, ilahi enerjinin olumlu etkisiyle korkularını yatıştırabilir, çözüm için girişimde bulunma cesaretini arttırabilir.⁴⁰¹ Problemleri için sürekli dua eden genç, çözüm üretmek için daha fazla çalışmaktadır.⁴⁰² Bu da onu üretkenliğe sevk eder, hayata aktif bir şekilde katılmasını sağlar. Sorunları karşısında sabır ve azimle mücadele eden genç aynı zamanda dua ile kendini keşfetme fırsatı yakalayabilir.⁴⁰³

Kendi acizyetlerinin, çaresizliklerinin, güçsüzlüklerinin farkına vararak Allah'ın yardım ve desteğini isteyen, dua ile O'na yönelen gençlerin yoğun stres, depresyon ve umutsuzlukla daha rahat baş edebildikleri, dolayısıyla intihar olasılıklarının da daha düşük olduğu tespit edilmiştir.⁴⁰⁴

3.2.5. Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Din Eğitimi

Korunmaya muhtaç çocukların, başlarından geçen üzücü olayları anlamlandırabilmeleri için, onlara yaratılış, yaşamın gayesi, kader, vs. gibi konularda tatmin edici bilgiler verilmesi gerekir. Bu tür bilgiler, onların hayata intibaklarını kolaylaştıracak, kendileri ve çevreleriyle uyumlu ve barışık hale gelmelerine yardım edecektir. Korunmaya muhtaç çocukların bakım merkezi olan yetiştirme yurtlarında bu tarz faaliyetlere pek rastlanılmamakla beraber burada kalan çocuklar din konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, sorularını cevaplandırarak kimsenin de

³⁹⁷ Hökelekli, Din Psikolojisi, s.226.

³⁹⁸ Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.538.

³⁹⁹ Marinier, Pierre, Dua Üzerine Düşünceler, (çev. Sadık Kılıç), Nil Yay. İzmir 1990, s.49.

⁴⁰⁰ Küçükcan, a.g.e. s.81.

⁴⁰¹ Hökelekli, Din Psikolojisi, s.229.

⁴⁰² Carnegie, Üzüntüsüz Yaşama Sanatı, Timaş Yay. İstanbul 1997, s.114.

⁴⁰³ Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.539.

⁴⁰⁴ Yapıcı, a.g.e. s.311.

bulunmadığını dile belirtmişlerdir. Yetiştirme yurtlarında genelde eğitici bilgiler verilmeyip sadece görgü kuralları öğretilmekte ve beslenme, giyim, barınma, korunma ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktadır.⁴⁰⁵

Normal bir ailede çocuklara dini bilgiler verilebilmektedir. Ancak parçalanmış ve düzensiz ailelere sahip çocuklar dini bilgileri alacak kimseyi bulamamaktadırlar. Yetiştirme yurtlarında yapılmış bir araştırmada buradaki çocukların $\frac{3}{4}$ 'ünün ailede yetersiz dini bilgi aldıkları ya da hiç dini bilgi almadıkları tespit edilmiştir.⁴⁰⁶ Bu çocukların % 86 'sı din eğitimi ve öğretimi verilmesini gerekli görürken⁴⁰⁷ benzer bir araştırmada da yetiştirme yurdundaki çocukların % 91'inin eksikliğini hissettikleri dini bilgileri öğrenmek istedikleri tespit edilmiştir.⁴⁰⁸ Ayrıca Saadettin Özdemir korunmaya muhtaç gençlerdeki din öğretimi ihtiyaçlarına yönelik yaptığı araştırmada bu gençlerin din eğitimi yönünden bir takım ihtiyaçlarının olduğunu tespit etmiştir.⁴⁰⁹

Din eğitimi ve öğretimi gençlere bir zihin eğitimi olarak akıllarını kullanmalarını ve insan onuruna yaraşır bir hayat sürmenin yollarını gösterir.⁴¹⁰ Çocuk ve gençlere ruh ve beden gelişimlerine göre din eğitimi verildiği takdirde onların ruh sağlıkları korunarak, yetenekleri doğrultusunda en iyi noktalara ulaşmaları sağlanacaktır. Dolayısıyla onlara mutlu olabilmenin yolları öğretilmiş olacaktır.⁴¹¹

Korunmaya muhtaç çocuklar çeşitli kaygı ve korkular taşımakta, gelecekte endişe duymaktadırlar. Dinin korku ve kaygılarla baş etme fonksiyonundan yararlanılarak bu çocukların sıkıntılarından kurtulmalarına yardımcı olunabilir. İlerde yaşayabilecekleri daha ileri düzeydeki rahatsızlıkların önüne geçilebilir.

Din eğitimi ve öğretimi sıkıntılı anlarda sabretmeyi, sevinçli anlarda şükretmeyi öğretir. İnsanı manevi açıdan kuvvetlendirerek her zaman mutlu olabilmeyi öğretir. Yetiştirme yurdundaki çocukların % 92'si din eğitimi ve öğretiminin insanın dünya ve ahiret hayatında mutlu olmayı öğrettiğini düşünüyor.⁴¹²

⁴⁰⁵ Demir, a.g.e., s.56.

⁴⁰⁶ Demir, a.g.e., s.73-74.

⁴⁰⁷ Demir, a.g.e., s.85.

⁴⁰⁸ Şahin, Adem, a.g.t., s.66.

⁴⁰⁹ Özdemir, Saadettin, a.g.e., s.191.

⁴¹⁰ Selçuk, Mualla, Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme)", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, MÜİF Din Eğitimi Anabilim Dalı, sy.4, İstanbul 1997, s.158.

⁴¹¹ Ayhan, Halis, "Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi", UÜİF Dergisi, sy.1, c.1, 1986, s.26.

⁴¹² Demir, a.g.e.,s.86.

3.2.5.1. Korunmaya Muhtaç Çocuk ve İman Eğitimi

Gençlik dönemi bir takım şüphe ve buhranların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemi sağlıklı bir aile ortamında yaşayamayan gençlerde bu problemler katlanmakta daha büyük ve kalıcı sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle bu gençlerde Allah'a sığınma ihtiyacı önemli bir huzur kaynağıdır. Yetiştirme yurdunda kalan bazı gençler moralleri bozulduğu zaman Allah Teâlâ'yı akıllarına getirip rahatlama hissettiklerini ifade etmişlerdir.⁴¹³ İnançları sayesinde manevi huzur bulan bu gençleri inançları doğrultusunda yaşamaya yönlendirerek hem onların bu dönemi rahat atlatalmaları sağlanabilir hem de yaşadıkları ve yaşayabilecekleri sorunların önüne geçilebilir.

Korunmaya muhtaç çocuklar çoğu zaman üzücü bir olayla karşılaştıklarında bazı olumsuz davranışlar içerisine girebilmektedirler. Olumsuz davranışlara giren çocukların çoğunlukla dini görevlerini yerine getirmeyenler olduğu tespit edilmiştir.⁴¹⁴ Onlar yaşamları boyunca üzücü, sarsıcı birçok kötü durumla karşılaşabilirler. Böyle durumlarda kendilerinden beklenmeyen her türlü davranışları sergileyebilirler. Bu çocuklara, davranışlarının kontrol altına alınmasını, kendilerini bu tür durumlara hazırlamalarını veya bu tür durumlarla karşılaştıkları zaman ne yapmaları gerektiği konusunda bilinçlendirilmelerini sağlamak için dini rehberlik hizmeti verilmelidir.

Yetiştirme yurdundaki gençlerin % 70'i kendilerini günah işlemekten uzaklaştıran etkenlerin Allah sevgisi/korkusu, ahiret inancı ve vicdani rahatsızlık olduğunu ifade etmişlerdir.⁴¹⁵ Gençleri inanç bağlamında olgunlaştırarak onları günahattan uzaklaştıran sebepler kuvvetlendirilebilir. Bu sayede onların kendilerine veya çevrelerine verebilecekleri zararların önüne geçilebilir.

Onlara dünya hayatının bir imtihan yeri olduğu⁴¹⁶ anlatılarak başlarına çeşitli sıkıntılar geldiğinde onlarla imtihan edildikleri öğretilmelidir. Allah'ın sabredenlerin yanında olduğunu,⁴¹⁷ insanın başına bir iyilik gelince sevinip, kötülük gelince ümidini kaybetmenin, sabretmemenin doğru olmadığını⁴¹⁸ anlatmak gerekir. Sabır ve şükür kavramları tam manasıyla öğretilmelidir. Başına bir iyilik gelince şükretmenin, kötülük

⁴¹³ Demir, a.g.e.,s.88.

⁴¹⁴ Demir, a.g.e., s.150, 153.

⁴¹⁵ Demir, a.g.e., s.110.

⁴¹⁶ Bkz. Mülk 67/ 2.

⁴¹⁷ Bkz. Bakara 2/153.

⁴¹⁸ Bkz. Rum 30/36; Şura 26/48.

gelince de sabretmenin insanlar için mükâfat vesilesi olacağı anlatılmalıdır. Bu sayede gençlerin olumsuz davranışlar içine girmesi engellenebilir.⁴¹⁹

Sevmek, sevilme çocukun ruhi dünyasının gıdasıdır. Çünkü sevgi, çocuğun büyümesi, yetişmesi, ferdi ve sosyal inkişafı, hayata uygun ve sağlam bir şekilde intibakı için gereklidir.⁴²⁰ Çocuğun duygusal gelişiminin her safhasında sevgi önemli bir yere sahiptir. İnsanın özünü teşkil eden sevgiyle çocuğa yaklaşıldığında ise çocuk, korkularından emin olacak, kendine olan güveni açığa çıkacaktır. Şefkat gören çocuk, sevgi ortamı içerisinde yetişeceğinden özgüven duygusu daha kolay gelişecek ve iyilik kavramı onun zihin dünyasında yeterince yerini bulacaktır.⁴²¹

Allah sevgisinin hem psikolojik hem de dini açıdan en önemli kavram olduğu çocuk psikolojisi alanında yapılan araştırmalarda da vurgulanmıştır. Allah sevgisi, insanda yaratılıştan mevcut olan bir duygu olup, Allah'a karşı sevgi telkin etmeyen bir dinin düşünülmesi ise insanlık duygusuna aykırıdır. Günümüz eğitim anlayışında, üzerinde en çok durulması gereken duygunun sevgi duygusu olduğu şüphesizdir. Eğer çocuk, Allah sevgisine ulaşan bir insan olabilirse, başta insanlar olmak üzere, bütün yaratıkları sevecektir. Bu sevgi onun her türlü güçlüğü yenmesine yardımcı olacaktır.⁴²²

En büyük eksiklikleri sevgi olan korunmaya muhtaç çocuklara Allah sevgisi aşılansak bu ihtiyaçlarının karşılanması büyük oranda sağlanmış olur. Çünkü yeryüzündeki tüm sevgilerin kaynağı Allah sevgisidir. Çocuklara insanlara, canlılara, hayata olumlu bir bakış açısı kazandırabilmenin yolu onlara Allah'ı sevdirmekten geçer. Allah sevgisini vermek için Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanıtmak gerekir. Bu da çocukların alacakları din eğitimi ile mümkündür. Sevgi ihtiyacı karşılanan çocukların hayatla bağları kuvvetlenecektir. Böylece hayattan beklentileri artacağı gibi insanların beklentilerini karşılama noktasında da daha başarılı olacaklardır.

Allah'a imanın ruh sağlığı açısından da birçok olumlu tesiri vardır. İman sahibi kimse ruhi yönden huzurludur. Modern toplumlarda ortaya çıkan ruhi bozukluklar ve sinir hastalıkları genellikle ümidini ve manevi desteğini kaybeden inançsız ve ümitsiz insanlarda ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde intiharların da % 95'i inançsız ve manevi

⁴¹⁹ Demir, a.g.e., s.151.

⁴²⁰ Bayraktar, Mehmet Faruk, İslam Eğitiminde Öğretmen- Öğrenci Münasebetleri, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 127.

⁴²¹ Aydın, Mehmet Zeki, Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008, s.67

⁴²² Ay, a.g.e., s.134, 135.

desteğini kaybedenler arasında görülmektedir.⁴²³ Korunmaya muhtaç çocuklarda da yüksek oranda görülen depresyon ve intihar eğiliminin önüne geçebilmek için onlara Allah inancı aşılmalı, Allah'a inanmanın manevi desteği ile hayatla bağları kuvvetlendirilmelidir.

Her çocuk kendiliğinden gelen bir duygu ile bağlanma ve sığınma eğilimi göstermektedir. Çocuk duyduğu emniyetsizliği gidermek, eksikliğini hissettiği ve karşılanmasını beklediği ihtiyaçlarını gerçekleştirmek istemektedir. O, bütün tehlikelere, kötülöklere ve endişelere karşı koymakta çok güçsüzdür. Bu nedenle tabii olarak yardıma ve sığınmaya ruhen hazır olan çocuk bunların en iyi ve en garantili bir biçimde Allah tarafından yerine getirileceğine inanmaktadır. O, her şeyi yaratan ve yaşatan, her şeye gücü yeten, her türlü ihtiyaçları karşılayan ve tehlikelere karşı insanı koruyan en emin sığınağın ve dayanağın Allah olduğuna fitri olarak inanmaktadır. Çocuk, Allah'a güvenmek ve O'nun koruyuculuğuna sığınmakla kendini emniyet altına aldığı gibi, isteklerinin ve ihtiyaçlarının yerine getirileceği ümidi de taşımaktadır. Çocuğun Allah'a bu içten bağlılığı onda rahatlatıcı ve sakinleştirici etki yapmaktadır. Böylece çocuk daha huzurlu ve mutlu olacaktır.⁴²⁴ Bu bağlamda kendini yalnız ve sahipsiz hisseden, bu sebeple de çeşitli psikolojik sıkıntılar yaşayan korunmaya muhtaç çocuk için kendisine sığınılacak, güvenilecek bir Allah'ın varlığı ve O'na duyulan iman daha derin bir anlam taşımaktadır.

İnanç hayatın acılarını hafifleten, hayat gücünü besleyen itici bir güç olarak görülmektedir.⁴²⁵ Allah'a iman eşya ve olaylara bakışta da insana bir takım faydalar sağlamakta ve davranış tutarlılığına olumlu katkılarda bulunmaktadır. Mesela yakını kaybeden çocuklara telkin edilecek dini manadaki sözler, onda derin tesirler bırakmaktadır. Ölen yakını için faydalı şeyler yaparak hem kendisini doğru iş ve davranışlara yöneltmiş olur hem de Allah'ın bu hayırlar sayesinde ölen yakınına bağışlayacağına inanarak teselli bulur.⁴²⁶

Korunmaya muhtaç çocuklara, meleklerle iman bağlamında verilecek bilgiler hem hayatları açısından bir kontrol mekanizması olacak hem de kendilerini huzurlu ve güvende hissetmelerini sağlayacaktır. Meleklerin sürekli insanlarla birlikte olduğu öğretilerek yapılan tüm iyilik ve kötülöklere kaydedildiği bilinci kazandırılabilir. Aynı

⁴²³ Pazarlı, a. g. e., s.196.

⁴²⁴ Yavuz, a.g.e., s.136,137.

⁴²⁵ Yavuz, a.g.e., s.144.

⁴²⁶ Ayhan, a.g.e., s.110.

zamanda çocuklara iyilikte bulunmanın ve kötülükten kaçınmanın güzelliklerini anlatılarak olumsuz davranışlar kontrol alınabilir, güzel davranışlar teşvik edilebilir.

Çocukların örnek almaları, kendi hayatları açısından çıkarımlar yapmaları ve ideal davranışlara sahip olabilmeleri için peygamberlerin hayatlarını öğrenmeleri çok önemlidir. Çocuklara peygamberlerin hayatları öğretildiği takdirde öncelikle çocuklar onların da birer insan oldukları, bizim gibi doğal ihtiyaçlarının olduğunu anlar ve hayatlarından ibret alırlar. Peygamberlerin de hayatlarında birçok zorlukla karşılaşmış ve sıkıntılar yaşamış olmaları çocuklar açısından bir teselli olabilir. Tüm olumsuzluklara rağmen sabreden, yılmayan ve birçok konuda başarılı olan peygamberler, çocukların iyi bir gelecek hayaline destek olacak örneklerdir. Özellikle Hz. Peygamber'in hayatı korunmaya muhtaç çocuklarımız için ideal bir örnektir. Çünkü O' da korunmaya muhtaç bir çocuktur. O'nun çocukluk ve gençlik çağına bilinmesi bu çocukların kendilerini yaşadıklarından dolayı kötü hissetmelerini engelleyebilir. Allah'ın en sevgili kulunun dahi sıkıntılarla büyümüş olması onlar için moral kaynağı olabilir. Hayatının her döneminde yaptığı her şeyle ve tüm davranışlarıyla muhteşem bir örnek olan Peygamberimiz bu çocuklarımız için de ayrıca önemli bir rehber olacaktır. O'nun hayatındaki zorlukları nasıl aştığı, olaylara karşı nasıl bir tavır takındığı korunmaya muhtaç çocuklarımızın hayatlarına yön verirken son derece etkili olacaktır.

Çocuklar, gelişim dönemleri içerisinde sürekli olarak kendilerine özdeşleşecekleri bir model ararlar. Özdeşleşme sürecinin ruh sağlığına uygun bir şekilde işleyebilmesi için, çocuklara ve gençlere yetişkinlerin rehberlik etmesi gerekir. Hem doğru, hem de ilgilerine uygun örneklere yöneltilmeleri önemlidir.⁴²⁷

Ergenler, özdeşim kuracakları modelde ideal özellikler ve üstünlük ararlar. Yapılmış araştırma neticelerine göre ergenler, fiziki ve psikolojik olarak kendilerine en çok benzeyen, kendilerine sevgi gösteren, güç ve üstün özelliklere sahip kişilerle özdeşleştikleri tespit edilmiştir. Onlar diğer sosyal tutum ve davranışlarında olduğu gibi ahlaki ve dini tutum ve davranışlarında da en çok özdeşim kurdukları kimselerden etkilenmektedirler. Özdeşim kurdukları kişinin dini ve ahlaki tutum ve davranışlarını benimserler.⁴²⁸ Hem sahip olduğu üstün nitelikler bakımından hem de anne babasız büyüdüğü için kendileriyle benzerlik taşıdığından Hz. Muhammed onların özdeşim kuracakları ideal bir modeldir.

⁴²⁷ Yavuzer, Çocuk ve Suç, a.g.e., s.117.

⁴²⁸ Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, s.302-303.

Hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmak, insana dayanma gücü verir. Sonsuz kudret sahibi bir varlığa inanmak, olayların O'nun iradesi ve yaratmasıyla meydana geldiğine inanmak insanın ümitli ve sabırlı olmasını sağlar. İmanın kazandırdığı güç sayesinde insan, her durumda ümitsizliğe düşmeyerek kurtuluş çareleri aramaya çalışır, ümitli, dengeli ve dayanıklı olmanın iç huzurunu yaşar. Olayların arkasında bilinmeyen hayırlar olduğu inancıyla kötü durumlarla karşılaştığı zaman dahi sabırlı ve ümitli olur.

Korunmaya muhtaç çocuklar sahip oldukları koşullardan dolayı bir takım olumsuz düşüncelere girebiliyorlar. Anne ve babadan her ikisinin veya birisinin olmaması, ebeveyn tarafından terk edilmesi, ihmal edilmesi veya bunların sonucunda bazı kötü alışkanlıklar kazanmış olmaları onları kaderi suçlamaya götürebilmektedir.⁴²⁹ Çocukların bazılarının içinde buldukları bu olumsuzluklardan kurtulabilmeleri, büyük ölçüde kaza ve kaderin öğretilmesiyle mümkün olacaktır.⁴³⁰ Bu çocuklara yaşadıkları olumsuzluklardan dolayı suçlu veya sorumlu olmadıkları öğretilmelidir. Sorumluluğu Allah'ın insanlara akıl ve iradeyle verdiği bu nedenle insanın iyiyi kötüyü seçme, yapma ve yapmama özgürlüğüne sahip olduğu anlatılmalıdır. Bu sayede çocuklar iradelerini daha dikkatli kullanmayı öğrenecek, yaptığı tercihlere dikkat ederek doğru kararlar almaya çalışacaktır. Ayrıca çalışarak başarılı olacağı inancına sahip olacak kendisi için bir gelecek inşa etme çabasına girecektir. Aynı zamanda çocuklarda görülen veya görülebilecek olan isyankârlık, tembellik gibi kötü davranış ve hareketlerin de önüne geçilmiş olacaktır.

Ahiret inancı insanı ahlaklı olmaya yöneltir. Kişinin dünyada yaptıklarının karşılığını göreceğini bilmesi olumlu davranışlarının artmasına neden olacağı gibi olumsuz davranışlardan da alıkoyacaktır. Bu inanç çocuklarda davranışların kontrolünü sağlar. Güzel davranışlarının karşılığı olarak cennetteki güzellikler anlatılarak motive edilmeleri sağlanabilir.

Korunmaya muhtaç çocuklar, sevdiklerini kaybetmiş veya onlardan uzak yaşamak durumunda kalan çocuklardır. Onlara cennette sevdiklerine kavuşacakları ümidi bir teselli olabilir. Yine bu çocuklar, dünyada birçok sıkıntıyı yaşamış ve yaşayan çocuklardır. Onlara bu üzücü olayların geçici olduğu, iyi huylu ahlaki kurallara uyan

⁴²⁹ Özdemir, a.g.e., s.101.

⁴³⁰ Özarlan, Selim, "14-18 Yaş Lise Gençlerinde Kader İnancı", AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s.64-91.

birisi oldukları takdirde dünyada hayal bile edemeyecekleri güzelliklere ahrette kavuşacaklarının öğretilmesi onların geçmişte ve şu anda yaşadıkları sıkıntıları unutup mevcut şartlar içerisinde mutluluğu yakalamalarına yardımcı olacaktır.⁴³¹ Çocukların hayata bakışları değişecek ve bu diğer insanlarla ilişkilerine de yansıtacaktır.

3.2.5.2. Korunmaya Muhtaç Çocuk ve İbadet Eğitimi

“İbadetler, insanın Tanrı ile ilişkisini canlı tutarak, davranışlarına dikkat etmesini, Tanrı sevgisi ile insan sevgisini, hatta bütün varlıklara sevgiyi birleştirmesini hedef alır.”⁴³²

Korunmaya muhtaç çocuklar arasında dini görevlerini yerine getirenlerin daha olumlu davranış sergiledikleri ve daha az zararlı madde alışkanlıklarının olduğu tespit edilmiştir.⁴³³ Namaz ibadeti insanı kötülüklerden alıkoyarak⁴³⁴ nefsi arındırır, insan ruhunda zaman zaman yer eden olumsuz duygu ve düşüncelerden uzaklaşmayı sağlar. İnsana birçok ahlaki meziyet⁴³⁵ kazandırır. Korunmaya muhtaç çocuklara namaz ibadeti öğretilip, namaz kılma alışkanlığı kazandırılırsa onların olumsuz davranışlardan uzak uyumlu bireyler olmaları sağlanabilir.

Yetiştirme yurdundaki çocuklar toplumun kendilerine bakış açılarıyla ilgili olumsuz yargılara sahipler. Kendilerine suçlayıcı gözlerle veya acıcasına bakıldığı düşüncesine kapıldıkları için kendilerini insanlardan farklı hissedebiliyorlar. Bu durum onların toplumdan uzaklaşıp yalnızlaşmalarına sebep oluyor. Yurttaki çocukların toplumla bütünleşmesi ve yaşama sevincini kaybetmemeleri için cemaatle namaz, toplu iftar vb. sosyal dini aktivitelere katılmaları sağlanabilir. Bu sayede çocukların hem toplumla entegrasyonu sağlanabilir hem de toplum psikolojisinden istifade edilerek çocuğun ibadetlere sempatisi arttırılabilir.⁴³⁶ Örneğin Cuma ve bayram namazlarında çocuklar topluma karışacak, insanlarla tanışma imkânı elde edebilecek, hiç kimsenin üstünlüğü olmadığı, herkesin eşit olduğu duygu ve düşüncesiyle kendisini daha mutlu ve huzurlu hissedebilecektir. Aynı zamanda Cuma namazında okunan hutbe sayesinde hem haftalık din eğitimi ve öğretimine dâhil olup bilgilenmiş olacak hem de toplumu

⁴³¹ Özdemir, a.g.e., s.107,110.

⁴³² Bilgin, Beyza, Selçuk, Mualla, Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri, 2. Bs., Gün Yayıncılık, s.96.

⁴³³ Demir, a.g.e., s.162; Aksu, Ayşe Betül, Gençlik Döneminde Görülen Zararlı Alışkanlıklar ve Din Eğitimi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1998, s.147,148.

⁴³⁴ Ankebut 29/45; Hud 11/114.

⁴³⁵ Bayraktar, Mehmet, İslam İbadet Fenomenolojisi, Akçağ Yayınları, Ankara 1987, s.22-23.

⁴³⁶ Özdemir, a.g.e., s.121.

ilgilendiren problemlerden haberdar olacak⁴³⁷ kendisini toplumun bir parçası kabul edecektir.

Dini, ahlaki, sosyal ve ahlaki açıdan birçok yararı olan oruç ibadeti korunmaya muhtaç çocuklarımızı yaşadıkları ve yaşayabilecekleri birçok olumsuzluktan korumak için bir aşı niteliğindedir. Çocuklarımız oruç sayesinde sıkıntılara göğüs germeyi, zorluklara dayanabilmeyi, hayatın engelleriyle baş edebilmeyi öğrenecektir. Aynı zamanda oruç, sahip oldukları güzel şeyleri görmelerine vesile olup şükür hissi oluşturacaktır.

Korunmaya muhtaç çocuklar bazen geçmişte yaşamış oldukları olumsuz durumlardan dolayı kin ve nefret duygularına sahip olabiliyor hatta bazen saldırgan tavırlar gösterebiliyorlar. Oruç ibadeti, nefsin isteklerine karşı mücadele ettirerek güçlü bir kişilik, sağlam bir irade kazandırıyor. İnsanın kalbinde yer eden kötü duyguları yenmesini sağlayarak, sabır alışkanlığı kazandırıyor.

Çocuklara dua alışkanlığı kazandırılarak hayatlarına huzur katılabilir. Dua sayesinde çocuklar kendilerinin Allah'a yakınlaşmış hissedecek, güçlerinin yetmediği hususlarda O'nun rahmetinden yardım umarak hayatlarına olumlu bir hava getirebileceklerdir.⁴³⁸

⁴³⁷ Özdemir, a.g.e., s.124-125.

⁴³⁸ Özdemir, a.g.e., s.197.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İslam'ın, çocuğun bakımından eğitimine kadar tüm haklarını koruduğu ve çocuğa değer verdiği Kur'an-ı Kerim'deki çocukla ilgili ayetler, bazı peygamberlerin kıssaları ve Hz. Muhammed'in çocuğa muamelesi ile ortaya konmuştur.

Çocukluk dönemi, insanın fitri özelliklerinin en net olarak gözlemlendiği dönemdir. Çocuğun doğuştan inanmaya meyilli olduğu Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde belirtilmiş, İslam âlimlerinin açıklamaları ve batılı psikologların araştırmalarının neticeleriyle de ispatlanmıştır.

Çocuğun ruhsal, sosyal ve akademik gelişiminde en önemli etken ailedir. Aile ortamından uzak, anne babadan yoksun büyüyen korunmaya muhtaç çocukların bedensel ve ruhsal açıdan yaşlarına göre geri kaldıkları ve buna bağlı olarak da davranış bozuklukları ve akademik başarısızlık gösterdikleri de gözlemlenmiştir. Ayrıca korunmaya muhtaç çocukların aile yoksunluğundan, yurt ortamında ve bazen sokakta yaşamaktan kaynaklanan problemlere sahip oldukları ülkemizde ve yurt dışında birbirinden bağımsız olarak yapılmış birçok araştırma ile ortaya konmuştur. En sık görülen psiko-sosyal sorunlar gelişim geriliği, insan ilişkilerinde bozukluk, kimlik karmaşası, güvensizlik, korku ve kaygı halleri, geleceğe dair ümitsizlik, düşük öz saygı düzeyi, karamsarlık, dışlanmışlık hissi, suçlu davranışlar, olumsuz alışkanlıklar, iç çatışma, ruhsal uyumsuzluk ve depresyon olarak bulgulanmıştır.

Korunmaya muhtaç çocukların büyük çoğunluğunun dini bilgilere sahip olmadıkları ve bu eksikliklerinin giderilmesini istedikleri tespit edilmiştir. Çocuklarda ihtiyaç halini alan din eğitiminin onlar üzerinde birçok yönden olumlu neticeler doğuracağı saptanmıştır.

Din insan hayatını disipline eden ve insana kimlik kazandıran önemli bir olgudur. Dini inanç ve değerler insan hayatındaki korku, kaygı, umutsuzluk, anlamsızlık, depresyon gibi olumsuz duygu ve durumlardan kurtulmanın yollarını gösterir. İbadetler ise otokontrol sağlar, insanda özgüven oluşturur ve zorluklara dayanma gücü verir.

Din eğitiminin korunmaya muhtaç çocukların yaşadıkları olumsuz durumların etkisinden kurtulup hayata bağlanmalarını, hayata ve insanlara karşı pozitif bakış açısı kazanmalarını, sosyalleşmelerini, olumlu davranış göstermelerini, olumsuz

davranışlardan uzaklaşmalarını sağlayacak önemli bir unsur olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada elde edilen tespitler doğrultusunda şu öneriler yapılabilir:

1) Türkiye'deki yetiştirme yurtlarında yeterli sayıda ve yeterli donanımına sahip din görevlisi bulunmamaktadır. Yetiştirme yurtlarında İlahiyat Fakültesi mezunu öğretmenler görevlendirilmeli ve bu kişiler SHÇK tarafından korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili bilgilendirilmelidir. Bu öğretmenler, çocukları tanımalı, kişisel takiplerini yapmalı ve onlara dini danışmanlık ve rehberlik yapılmalıdır. Aynı zamanda yurt içinde çocukların ihtiyaç duydukları zaman kendisinden bilgi alabilecekleri bir pozisyonda olmalıdırlar.

2) Diyanet İşleri Başkanlığı toplumu korunmaya muhtaç çocukların istek, ihtiyaç ve problemleri hususunda bilinçlendirmeli ve çözüm noktasında görev almaya teşvik etmelidir.

3) Diyanet İşleri Başkanlığı yetiştirme yurtlarında düzenli olarak buradaki çocukların istek ve ihtiyaçlarını göz önünde bulunduracak şekilde ilgi çekici ve doyurucu programlar yapılmalıdır.

4) Korunmaya muhtaç çocukların sosyal hayata adaptasyonlarını kolaylaştırmak için Cuma namazı, teravih namazı, bayram namazı ve toplu iftarlar gibi dini ritüellere katılımları sağlanmalıdır.

5) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesinde bulunan kütüphanelerde çocukların yaşlarına uygun dini kaynaklar bulunmalıdır.

6) Dini ve ahlaki yaşantısıyla örnek olabilecek ailelerin korunmaya muhtaç çocuklara koruyucu aile olmaları SHÇK ve Diyanet İşleri Başkanlığının aracılığıyla yaygınlaştırılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKDUMAN, Gülümser, Akduman, Barış ve Cantürk, Gürol, “Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel Ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi” Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Ana Bilim Dalı Çocuk İstismarı Araştırma Birimi, Türk Pediatri Arşivi, 42 (4), 2007.
- AKSU, Ayşe Betül, “Gençlik Döneminde Görülen Zararlı Alışkanlıklar ve Din Eğitimi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1998.
- ASLIHAN, M. Neslihan, “Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Çocukların Öz kavram Depresyon Düzeyleri ve Akademik Başarılarının Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, 1998.
- AKOL, Osman K., Kimsesiz Çocuklar, Örnek Matbaası, Işıkhan, Ankara 1950,
- AKTAN, Coşkun Can, Toplam Ahlâk, Temiz Topluma Doğru, Zaman Kitap Yay., İstanbul 2004.
- AKYÜZ, Emine, “Medeni Kanun İle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. XX, sy. 1–2, 1987.
- “Medeni Kanununun 272. Maddesine Göre Çocuğun Korunması ve Yeni İsviçre Medeni Kanunu Göz Önünde Tutularak Yapılması Önerilen Değişiklikler”, AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.IXX, sy.1–2, 1986
- Ulusal ve Uluslar arası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, Mili Eğitim Bakanlığı Yayını, Ankara, 2000.
- AKYÜZ, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul, 1993.
- ALAYLIOĞLU, Ruşen - Oğuzkan, A. Ferhan, Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü, 2.bs. İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1976.
- ARGLY, M. & Hallahmi, B. B. (The Socialpsychology of Religion, London and Boston, Routledge&Kegan Paul: 98, 99.), 1975.
- ARMANER, Neda, Din Psikoljisine Giriş I, MEBY., Ankara, 1980.
- ATALAY, Talip, İlköğretim ve Liselerde Dindarlık, Dem Yayınları, İstanbul, 2005.

- ATAV, Nephân, "Şahsiyetin Gelişmesinde Aile Çevresinin ve Ailedeki Gerginliklerinin Etkileri", Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Aile Yazıları: 3, Ankara, 1990.
- AY, Mehmet Emin, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım, Timaş Yay., İstanbul, 2007.
- AYDIN, Mehmet, Din Felsefesi, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 1990.
- AYDIN, Mehmet Zeki, Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi, Değerler Eğitim Merkezi, İstanbul 2005.
- Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.
- AYHAN, Halis, "Din Eğitimi ve Öğretimi: XXI. Yüzyılda Beklentiler", 21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, DEM Yayınları, İstanbul, 2004.
- Eğitim Bilimine Giriş, Şule Yayınları, İstanbul, 1997.
- "Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi", UÜİF Dergisi, sy.1, c.1, 1986.
- AYHAN, Halis - Maviş, Hakkı, "Daruşşafaka", DİA, c.IX, İstanbul, 1994.
- AYTAÇ, Kemal, Avrupa Eğitim Tarihi, II. Baskı, AÜDTCF. Yay., Ankara, 1980.
- BAKTIR, Mustafa, İslam'da İlk Eğitim Müessesesi Ashab-ı Suffa, Timaş Yay., İstanbul, 1990.
- BALTA, Nilüfer, "Cumhuriyetin 75. Yılında Korunmaya Muhtaç Çocuklar", Cumhuriyetin 75. Yıl Armağanı, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1999.
- BALTAŞ, Acar, Zuhâl, Stres ve Başa çıkma Yolları, Remzi Kitabevi, 21.bs., İstanbul, 2002.
- BARUT, Yaşar, "Parçalanmış Ailelerden Gelen 15-18 Yaş Grubu Yetiştirme Yurdu Çocuklarıyla Normal Aile Çocuklarında Görülen Anksiyete ve Depresyon Sıklığının İncelenmesi", (Basılmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1992.
- BAŞ, Mesut. "Yatağını İslatan Çocuklarla Grupla Psikolojik Danışma Uygulaması." (Yayımlanmamış Bir Araştırma), Ankara, 1977.
- BAŞYİĞİT, Mehmet, Gençliğin Dini İnanç, İbadet ve Problemlerine Boylamsal Bir Bakış, Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2003.
- BAYRAKLI, Bayraktar, İslam'da Eğitim, İfav Yay., İstanbul 1989.
- Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2007.

- BAYRAKTAR, Mehmet, İslam İbadet Fenomenolojisi, Akçağ Yay., Ankara, 1987.
- BAYRAKTAR, M. Faruk, "Ailenin Eğitim Görevi", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, MÜİF Din Eğitimi Anabilim Dalı, sy.2, İstanbul, 1995.
- İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.
- BEBEK, Adil, Din ve Düşünce Açısından Dua, Rağbet Yay., İstanbul, 1998.
- BENEDEK, E.; Brown C., Boşanma ve Çocuğunuz: Çocuğunuzun Boşanmanızla Baş etmesine Nasıl Yardımcı Olursunuz? (Çev: Katlan, S.), Hyb Yayıncılık, Ankara 1997.
- BİLAL, Gülden, "Demokratik" ve "Otoriter" Olarak Algılanan Anne Baba Tutumlarının Çocukların Uyum Düzeyine Etkisi, Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt:11; Sayı:62, Ankara, 1986.
- BİLGİN, Beyza, İslam ve Çocuk, DİB Yay., Ankara, 1987.
- Yetim ve Kimsesiz Çocuklarla İlgili Tesis Kurmanın ve Yaşatmanın Önemi, Diyanet İlmi Dergi, sayı 3, Ankara, 1997.
- BİLGİN, Osman, "Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu ve Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi Modeli", Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri, DİE, Ankara, 2001.
- BİLHAN, Saffet, "Din Eğitiminin Amacı", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, Ankara, 1981.
- BOTSİS, A; Plutchik, R. ; Kotler, M; Herman, M. Parental Loss and Family violence as correlates of suicide and violence risk, Suicide&Life-Threatening Behavior Newyork, 1995.
- BOWLBY, J. , "Child Care and The Growth of Love", Penguin Boks, 1953.
- BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, Sahih-i Buhari, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- BULUT, Işıl, "Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma", Aile Yazıları 3, (Derleyen: Beylü Dikeçligil, Ahmet Çigdem), Aile Araştırma Kurumu Yayını, 5/3, Ankara, 1991.
- BURKOVİK, H.Yıldız, "Sokakta Yaşayan ve Evden Kaçmış Çocukların WISC-R Test Sonuçlarının Değerlendirilmesi" Adli Tıp Ens., İstanbul, 2000.
- CANAN, İbrahim, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, Işık Akdemi Yayınları, İzmir, 2008.

- İslam'da Çocuk Hakları, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1981.
- Kur'an'da Çocuk, Cihan Yay., İstanbul, 1984.
- CARNEGİE, Dale, Üzüntüsüz Yaşama Sanatı, Timaş Yay. İstanbul, 1997.
- CEBE, Fevzi, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yetiştirme Yurtlarında Barınan Çocukların “Benlik Saygısı”, “Depresyon”, “Kaygı” Skorlarının Ailesi Yanında Kalan Çocuklarla Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- CILGA, İbrahim, Gençlik ve Yaşam Niteliği, Ankara, TC Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yay.,1994.
- CILGA, İbrahim, Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları, Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Ankara, 1989.
- CILGA, İbrahim, Yetiştirme Yurtlarının Yapısı ve İşlevlerinin Toplumsallaşma Açısından incelenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) , Ankara, 1983.
- CÜCELOĞLU, Doğan, İçimizdeki Biz, Sistem Yay., İstanbul, 1996.
- CÜCELOĞLU, Doğan, İçimizdeki Çocuk, 3.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- ÇAĞDAŞ, Aysel, Anne Baba Çocuk İlişkisi, , Nobel Yayınevi, Ankara 2002.
- ÇAMDİBİ, Hasan Mahmut, Din Eğitiminde İnsan ve Hayat, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÇELEBİ, Ahmet, İslam'da Eğitim ve Öğretim Tarihi, (Çev.A.Yardım), İstanbul 1983.
- ÇENGELCİ, Ethem, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Aydınlar Matbaacılık, Ankara, 1999.
- ÇİFTER, İsmail, Psikiyatri I, Gata Eğitim Yayınları, Ankara, 1985.
- ÇİLELİ, Meral, Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi,V Yayınları, Ankara, 1980.
- ÇUBUKÇU, İ.Ağah, İslam Düşüncesi Hakkında Araştırmalar, Ankara, 1983.
- DALAT, Ziya, Çocuk ve Genç Ruhu, Yeni Matbaa, Ankara, 1956.
- DANIŞMAN, Meliha, “Korunmaya Muhtaç Çocukların Aile Yanına Yerleştirilmesindeki Sosyal ve Psikik Sebepler”, Sosyal Hizmet Dergisi, C. I, S. 5, Nisan 1962.
- DARUŞŞAFAKA CEMİYET-İ NİZAMNAMESİ, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1953.
- DARUŞŞAFAKA CEMİYETİ TÜZÜĞÜ, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1974.

- DEWEY J. Hoitenga, "Preface" Faith and Reason From Plato to Plantinga An Introduction to Reformed Epistemology, USA, 1991.
- DODURGALI, Abdurrahman, Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- DOĞAN, İsmail, Akıllı Küçük, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- DOĞAN, Lütfi, Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler, DİB Yay., Ankara, 1988.
- DÖNMEZER, Sulhi, Kriminoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984.
- DURKHEİM, Emile, Sosyolojik Metodun Kuralları, (Çeviren: Enver Aytekin), Sosyal Yayınları, İstanbul, 1994.
- DURMUŞOĞLU, Neslihan, Kesen, N.Feyzal, Deniz, M.Engin, Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.17, s.353-364, Konya, 2007.
- EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as Es-Sicistani, Es-Sünen, I-IV, Beyrut, ts.
- EBU HAMİD Muhammed b. Muhammed Gazali, El-Munkizu mine'd-Dalal, (Çev.H.Güngör), 2. bs., Ankara, 1960.
- EBU NAİM el-İsfehani, Hilyetül Evliya ve Tabakatu'l-Asfiya, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., c.I.
- EGEMEN, Bedii Ziya, Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi, AÜİFY, Ankara, 1965.
- EKŞİ, Aysel, Çocuk, Genç, Ana Babalar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.
- FERSAHOĞLU, Yaşar, İslam Eğitime Giriş, Marifet Yay., İstanbul, 2003.
- FİDAN, Merve, "SHÇEK Çocuk Yuvalarında Barınan Çocukların WISC-R Skorlarının Değerlendirilmesi", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi. Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul, 2005.
- FRANKL, E.Victor, İnsanın Anlam Arayışı, (çev. S. Budak), Öteki Yayınları, Ankara, 1992.
- FRIADA Frodham, Jung Psikolojisinin Anahatları, (çev. A. Yalçınar) İstanbul, 1983.
- FROM, Erich, Psikanaliz ve Din, (Çev. Şükrü Algaput), İstanbul, 1990.
- FROST, A. ve Pakiz, B., "The Effects of Marital Disruption on Adolescent: Time as a Dynamic", American Journal of Orthopsychiatry, 60(4), 1990.

- GANDER, J. M., Gardiner, H. W., Çocuk ve Ergen Gelişimi, (Çevirenler: Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir Onur), 3. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul, 1998.
- GEÇTAN, Engin, Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar, 13. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.
- GÖKÇE, Birsen. Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu İle İlgili Tutumun Sosyolojik Mukayeseli Tahlil ve İzahı. S.S.Y.B. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1971.
- GÖKBERK, Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.
- GÖZÜTOK, Şakir, İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi, Fecr Yayınları, Ankara, 2002.
- GRUEN, A, Normalliğin Deliliği Hastalık Olarak Gerçekçilik: İnsandaki Yıkıcılık Üzerine Bir Kuram, (Çev.İ.İgan), Çitlembik Yay., İstanbul, 2003.
- GUBRIUM, J. F. Holstein, J. A : What Is Family?, Mayfield Publishing Company, Californiya, 1990.
- GÜNAY, Ünver, “Türkiye’de Dini Sosyalleşme”, Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı Yayınları, 1, Ankara, 1981.
- GÜNGÖR, Erol, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Yayınları, İstanbul 1998.
- GÜNGÖR, Erol, Değerler Psikolojisi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1993.
- GÜRAN, Nesrin, “Çocuklar İçin Kurum Bakımı ve Sosyal Hizmet”, Prof. Dr. İbrahim Yasa’ya Armağan, Ankara, AÜ. SBF Yay., Ayrı Basım, 1983.
- HAYTA, Akif, “Psiko-Sosyal Uyum ve Dini Pratikler”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa, 1993.
- HORTAÇSU, Nuran, İnsan İlişkileri, 2. Bs., İmge Kitabevi, Ankara, 1997.
- HÖKELEKLİ, Hayati, Din Psikolojisi, TDV Yayınları, Ankara, 1993.
- HÖKELEKLİ, Hayati, “Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bursa, 1983.
- HÖKELEKLİ, Hayati, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Dem Yay., İstanbul, 2006.
- HUGHES, Robert, The Effects of Divorce on Children, İnternet İn-Service on children and Divorce, 1996. [http:// www. Hec.ohio state. edufamlife/divorce/index.htm](http://www.Hec.ohio state. edufamlife/divorce/index.htm).
- IŞIK, Erdal, Nevrozlar, Kent Matbaası, Ankara, 1996.
- İBN HACER, el-Metalibü’l-Aliye bi Zevaidi’l-Mesanidi’s-Semaniye, Kuveyt, 1973.
- İBN HACER, Şihabüddin, Ebu Fadl Ahmed b. Ali, El-İsabe fi temyizi’s-sahabe, Mısır, 1328.
- İBN HANBEL, Ahmed, Müsned, Kahire 1313.

- İBN Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid, Es-sünen, Çağrı Yay., İstanbul, 1992,
- İBN.MANZUR, Lisanü'l-Arab, Beyrut, (ts.).
- İBN SA'D, Ebu Abdilllah, Muhammed, et-Tabakatü'l-Kübra, Beyrut, 1985.
- İBRAHİMOĞLU, Davut., Evlilikte Doğru Seçim Ailede Mutluluk, Hayat Yay., İstanbul, 2004.
- İLGAR, Şengül, "Evlilik Birlikteliğinin Bozulması-Boşanma", Evlilik Okulu, (Ed.: H. Yavuzer), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- İNAN, Ali Naim, Çocuk Hukuku, A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayını, no:3, İstanbul, 1968.
- İNAN, Ali Naim, "Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, sy. 1- 2, Konya, 1996.
- JACQUİN, Guy, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, (çev. M. Toprak), İstanbul, 1976.
- JERSİLD, Arthur T., Çocuk Psikolojisi, (Çev. Gülseren Günce), Ankara, 1976.
- KAĞIÇIBAŞI, Çiğdem, İnsan-Aile-Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
- KALAYCI, Hakkı, "Yetiştirme Yurtlarındaki Çocuklarda Sosyal Dışlanma Riski", (Tokat-Turhal Örneği), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- KASAPOĞLU, Aytül, "Aile-Birey-Toplum", I. Aile Şurası, Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990.
- KASATURA, İlkay, Gençlik ve Bağımlılık, Evrim Yayınevi, İstanbul, 1998.
- KAYA, Yahya Kemal, İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Politika, Eğitim, Kalkınma, 2.bs. Nüve Matbaası, Ankara, 1977.
- KIRKPATRİK, Lee, A. "Attachment Theory and Religious Experience", Ralph W. Hood Jr(edt.). Handbook of Religious, Experience Religious, Religious Education Presse, Birmingham, 1995.
- KOHLBERG, Lawrence, "Moral Development and Identification1, Child Psychology (edt.) H. W. Stevenson, Chicago, 1963.
- KOPTAGEL - İlal, Günsel , "Ruhsal Etkileşim Açısından Çocuk ve Aile", Aile ve Çocuk Dergisi, Ak Yayınları, İstanbul, 1981.
- KÖKNEL, Özcan, Zorlanan İnsan, Altın kitaplar, İstanbul, 1998.
- KÖTEN, Akif, "Asrı saadette Suffa Ashabı" , Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam, IV.

- KRECH, D. Cruthfield, R.C., Sosyal Psikoloji, (çev. E.Güngör), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.
- KUTLU, Mustafa, “Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Değişkenler”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1992.
- KÜÇÜKCAN, Talip, Ali, Köse, Doğal Afetler ve Din, TDVY, İstanbul 2000.
- LENES, E., Intrinsic religiosity and hospice patients’ life satisfaction and acceptance of death. *Journal of Undergraduate Research* 5 (7), 2004.
- MANNHEİM, Karl, İdeoloji ve Ütopya, (Çeviren: Mehmet Okyayuz), Epos Yayınları, Ankara, 2002.
- MARİNİER, Pierre, Dua Üzerine Düşünceler, (çev. Sadık Kılıç), Nil Yay. İzmir, 1990.
- MASLOW, A. H., A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 1943.
- MEAD, Georg, H. , İdentitad und Gesellschaft, (çev. Ulf Pacher), Baden Baden, 1973.
- MEVDUDİ, Ebu’l-Ala, İslami kavramlar, (Çev. S.Akyüz), Pınar Yayınları, İstanbul, 1991.
- MEVLANA Şibli Numani, Son Peygamber Hz.Muhammed, İz Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- MORGAN, George, İşte ve Yaşamda Stresi Yenmenin Yolları, (çev. Şebnem Çağla), Ruhbilim Yayınları, İstanbul, 1993.
- MUHAMMED İlyas Abdulğani, Buyutu’s-Sahabe Havle’l-Mescidi’n-Nebeviyyeyi’ş-Şerif, 2.Bsk., Medine, 1997.
- NAZLI, Serap, Aile Danışmanlığı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003.
- NUHOĞLU, Hidayet Y. ”Darulaceze”, DİA, c.VIII, İstanbul, 1993.
- NUHOĞLU Hidayet Y., ”Daruleytam” md., TDV, İslam Ansiklopedisi, VIII. 1993.
- Okay, Cüneyd, Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917-1923), Şule Yayınları, İstanbul, 1999.
- ORHAN, Serdar, “Sokak Çocuklarının Sosyal Rehabilitasyonu”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- ÖCAL, Mustafa, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar, TDVY, Ankara, 2007.
- ÖZAĞI, Arzu, Depresyon Düzeyi Yüksek Parçalanmış Aile Çocuklarıyla Yapılan Eğitsel Grup Oyunlarının Depresyon Düzeylerine Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.

- OZANKAYA, Özer, Toplumbilim, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
- ÖZARSLAN, Selim, “14-18 Yaş Lise Gençlerinde Kader İnancı”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.
- ÖZBAYDAR, Belma, Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir İnceleme, İstanbul, 1970.
- ÖZCAN, A.Osman, Din ve Ahlak Eğitiminde Ailenin Rolü, Kubbealtı Akademi mec. sy.4, İstanbul, 1985.
- ÖZCAN, M. Tefik, “Dini Vecheden Psychiatrie”, Tıp Dünyası, İstanbul, 1969.
- ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem. Ailede İletişim ve Yaşam, Pdrem Yayınları, Ankara, 2001.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, ”İslahane”, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.
- PARGEMENT, K. I. Tanrım Bana Yardım Et: Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru, (çev. A. Albayrak), Tabula Rasa: Felsefe Teolojisi 3, 2005.
- PARLADIR, Selahattin, “Dua”, DİA, c.IX, İstanbul, 1994.
- PAZARLI, Osman, Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- PEKER, Hüseyin, Din Psikolojisi, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003.
- PUNAR, Halil, “16-18 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Çocukların Uyum ve Kaygı Düzeyleri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.
- PIAGET, Jean, Çocukta Dil ve Düşünce, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.
- POLAT, Oğuz, İstanbul Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli Sempozyumu 6-7 Mart 2007 İstanbul, İstanbul Darülaceze Müdürlüğü.
- PRİNGLE, Mia Kellmer: The Needs Of Children, National Children’s Bureau, U.S.A., 1975.
- REMPLEİN, Hans, Die Seelische Entwicklung des Menschen im Kindes und Jugendalter, 14. Aufl. 1966. (A. Osman Özcan ktp.)
- RESMİ GAZETE, “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu” Kanun No:2828, Sayı: 18059, 24.05.1983.
-, ”Korunmaya Muhtaç Çocukların Tesbit İnceleme Korunma Kararlarının Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik”, Sayı:18235, 28.11.1983.
-, “Çocuk Yuvaları Yönetmeliği”, Sayı:18580, 19.11.1984.

- “Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik”
Sayı:22462, 13.11.1995.
-“Huzurevleri Yönetmeliği”, Sayı:18585, 24.11.1984.
-“Korunmaya Muhtaç Çocukların İş ve Meslek Sahibi Olabilmeleri İçin İşyerinde Çalıştırılma Esaslarına İlişkin Yönetmelik”, sayı:18235, 28.11.1983.
- “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu”, Kanun No:3294, Sayı: 19134, 14.06.1986.
- “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Yönetmeliği”, Sayı:19167, 17.07.1986.
- RUSSELL, Bertnard, Evlilik ve Ahlâk, (Çeviren: Sultan Neval Simsek), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1998.
- SARIÇAM, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.
- SAYGILI, Sefa, Çocuklarda Davranış Bozuklukları, Elit Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- SAYITA, Sevgi, Usta Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi, Filiz Kitabevi Yay., İstanbul, 1996.
- SATİR, Virginia, İnsan Yaratmak, (Çeviren: Selim Yeniçeri), Beyaz Yayınları, İstanbul, 2001
- SARAN, Nephân, “Aile Hayatı ve Toplum”, Aile Yazıları 3, (Derleyen: Beylü Dikeçligil, Ahmet, Çiğdem), Aile Araştırma Kurumu Yayını, 5/3, Ankara, 1991.
- SELÇUK, Mualla, Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu, Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II (Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000.
- SELÇUK, Mualla, Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme)”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, MÜİF Din Eğitimi Anabilim Dalı, sy.4, İstanbul, 1997.
- SEZAL, İhsan, “Toplum ve Aile”, Sosyolojiye Giriş, (Editör: İhsan Sezal), Martı Yayınları, Ankara, 2002.
- SHÇEK, “Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocuklar Raporu”, Ankara, 2002.
- SÜREKLİ, Derya, Kadın ve Toplum, Evrim Yay. , İstanbul 2002.
- SWINGWOOD, Alan, Sosyolojik Düşüncenin Tarihi, (Çeviren: Osman Akınay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.

- ŞAHİN, Adem, “Yetiştirme Yurdundaki Gençlerin Dini Duygu Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1993.
- ŞAHİN, Halit, “Kimsesiz Çocuklar Konusunda Bakım Şekilleri ve Koruyucu Aile Uygulaması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1975
- ŞEMİN - Uğurel, Refia, Ruh Sağlığı, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1972.
- ŞENER, Sami, Türkiye’de Gençlik Olayı, Beklentileri, Problemleri ve Düşünceleriyle, Timaş Yayınları, İstanbul, 1991.
- ŞENOCAK, Hasan, Korunmaya Muhtaç Çocuklar: İstanbul Yetiştirme Yurtları Üzerine Bir Alan Çalışması, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- ŞENTÜRK, Habil, Din Psikolojisi, Esra Yay. İstanbul, 1997.
- ŞENTÜRK, Ünal, “Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2006.
- ŞİNASİ, ”Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyyenin Kuruluş ve Çalışmaları”, Makaleler IV, Tenkitli Basım: Fevziye Abdullah Tansel, Dün-Bugün Yayınevi, Ankara, 1960.
- TANÖR, Öget Öktem, Anksiyetenin Öğrenme ve Hafızaya Etkisi, Psikoloji Dergisi, 16. Cilt, İstanbul, 1982.
- TATLIBAL, Cafer, “Türkiye’de Korunma Altındaki Çocuklara Yönelik Şekke Uygulamaları”, Koruma Altındaki Çocuklar, (Yayına Haz.: Runa Uslu), Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, Ankara, AÜ. Yay., 2004.
- THOMAS, A. Waddell D, Children and Divorce Scholl Psychology Review, by Shoran W. Royal an Howard. M.Knoff University of South Florida Tapma, 1990.
- TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- TOPALOĞLU, Bekir, Allah’ın Varlığı, Ankara, 1975.
- TOPLAMACIOĞLU, Mehmet, Din Sosyolojisi, AÜİF Yay., Ankara, 1975.
- TOSUN, Cemal, Din Eğitimi Bilimine Giriş, 2. bs. , Pegema Yayıncılık, Ankara, 2002.
- TRUDEL, E. St.-J., Guay, S., Marchand, A. & O’Conner, K., Developpement et validation quebecoise d’un questionnaire mesurant le souiten social en

situation d'anxiété aupres d'une population universitaire, *Revue Sante Mentale au Quebec* 30 (2), 2005.

TUNÇ, Erhan, "Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerle Ailesiyle Birlikte Kalan Ergenlerin Benlik Algıları Bakımından Karşılaştırılması", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000.

"TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMETLER", Sosyal Hizmetler Bülteni, sayı XI, c.III, Ankara, 1987.

WASHINGTON, Gülseren, "10-12 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Yuva Çocuklarında Denetim Odağı Algısı ve Kendine Saygı Duygusu", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.

WEBER, Alfred, *Felsefe Tarihi* (trc. H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1991.

WEYBURNE, D. Ben Simdi Ne Olacağım?, (Çev. Koşar, H.), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 2000.

WOLF, A. Boşanmanız Sart mıydı?, (Çev: Aksoy, E.), Sistem Yayıncılık, Ankara, 1998.

VAKİDİ, Muhammed b. Ömer, *Kitabü'l Meğazi*, tah. Marsden Jones, Beyrut, 1966, II, 453.

VERGOTE, Antoine, *Çocukta Din*, AÜİFD, Ankara, 1978.

VERGOTE, Antoine, *Psychologie Religieuse*, Bruxelles : Charles Dessert, 1966.

YAPICI, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007

YAVUZ, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, DİBY, Ankara, 1983.

YAVUZ, Kerim, *Din ve Güven*, Vadi Yay. Ankara, 2003.

YAVUZ, Kerim, *Günümüzde Din Eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları: 1, Adana, 1988.

YAVUZER, Haluk, *Çocuk ve Suç*, (11.Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.

YAZICIOGLU, Yahşi, *Değişen Teknoloji ve Aileye Etkisi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir, 1995.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Ku'ran Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.

YILDIRIM, Emine, *Yetiştirme Yurtlarında ve Ailelerinin Yanında Kalan İlköğretim 2.Kademe Öğrencilerinin Çatışma Çözme Davranışı İle Öfke Stillerinin İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006.

YILMAZ, Hakkı, Tebyinül Kur'an İşte Kuran, İşaret Yay., İstanbul.

YILMAZ, Sibel, "Sokak Çocukları", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bil. Enst., Ankara, 1998.

YÖRÜKOĞLU, Atalay, Çocuk Ruh Sağlığı, 3.basım, T.İş Bankası Yay., Ankara, 1980.

YÖRÜKOĞLU, Atalay ve Diğerleri, "Yuva Çocuklarında Ruh ve Beden Gelişmesi ve Özellikleri", Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, (II: 2-3), 1968.

ZEYTİNOĞLU, Sezen, "Çalışan Çocuklar ve Sokak Çocukları", Türkiye'de Çocuğun Durumu, DPT, Ankara, 1989.

ZULLİGER, Hans, Çocuk Vicdanı ve Biz, (Çev.Kamuran Şipal), Bozak Yayınları, İstanbul, 1977.

<http://www.adiyamanram.com/makaleveyazilar/sokakcocuklari.asp>. 15.12.2011.

<http://www.shcek.gov.tr/evlat-edinme-hizmetleri.aspx>.13.12.2011.

<http://www.shcek.gov.tr/koruyucu-aile-hizmetleri.aspx>.13.12.2011.

<http://www.shcek.gov.tr/2011-yili-eylul-ayi.aspx>.13.12.2011.

<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/yetistirmeyurduiletisim.htm>. 20.05.2011

<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/yetistirmeyurtlari1.htm>. 20.05.2011

<http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/hak/dinden/uzaklasinca/ne/olur>. 11.10.2010.

ÖZGEÇMİŞ

1984 yılında Diyarbakır'da doğdu. Ortaokul ve lise öğrenimini Diyarbakır İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 2002 yılında kazandığı Dicle Üniversitesi İlahiyat Bölümünden 2006 yılında mezun oldu. 2007 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Din Eğitimi Bilim Dalında yüksek lisansa başladı.

2007 yılında Diyarbakır'da başladığı öğretmenlik mesleğine şu an İstanbul Kartal İMKB Kız Teknik ve Meslek Lisesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak devam etmektedir. Evlidir ve bir çocuğu vardır.

Leyla BALTACI

İletişim Bilgileri :

Adres : Atalar Mh. Doğu Cd. Sultan Sk. Ekşioğlu Ekmer Sit. B/Blk
No:12-14 Kat:4 D:10 Kartal/İstanbul

Telefon : 0505 844 50 20

E-Posta : leylabaltaci@hotmail.com